

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav obecné lingvistiky

Bakalářská práce

Martina Benešová

Jazykový management vybraných obecněčeských jevů

Language management of selected phenomena in Common Czech

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Jiřímu Nekvapilovi, CSc. za cenné rady, odborné konzultace, velké množství stráveného času a podporu při výzkumu a jeho následném zpracování.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 22. srpna 2013

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Jazykový management, variační sociolingvistika, empirický výzkum, follow-up interview

Klíčová slova (anglicky):

Language management, variation sociolinguistics, empirical research, follow-up interview

Abstrakt (česky)

Předmětem bakalářské práce bude zjistit, zda jevy obecné češtiny podléhají jazykovému managementu, do jaké míry a za jakých okolností. Půjde především o práci orientovanou na empirický výzkum. Hlavní teoreticko-metodologické prameny pro mě představují kniha Jamese Wilsona *Moravians in Prague* a článek Jiřího Neustupného *Sociolingvistika a jazykový management*.

Cílem je propojit metodologii a poznatky teorie jazykového managementu a variační sociolingvistiky. Wilsonova kniha bude sloužit jako informační zdroj pro část sociolingvistickou. Také jsem zvolila pro analýzu stejné jazykové jevy jako Wilson a to tyto: A) fonologické: 1) protetické *v*; 2) použití *í/ý* místo *é*; 3) diftongizace *ý* (na *ej*) a B) gramatické: 4) sjednocování paradigmatu (u třetí, čtvrté a páté slovesné třídy); 5) vypouštění koncového *l* (u první a druhé slovesné třídy); 6) neutralizace rodu. Tyto vybrané jevy budou zkoumány na jazyku vyučujících nelingvistických oborů na univerzitě (FF UK) při přednáškách.

Metodologický postup bude následující: z nahrávek přednášek bude nejprve zhotoven transkript. Po té bude následovat follow-up interview s nahrávanou osobou a follow-up interview s některými účastníky přednášek. Zde se budu opírat hlavně o článek Jiřího Neustupného *Následné interview*. Otevřenou otázkou zůstává počet nahrávaných osob a celková délka nahrávek, která bude upravena podle prvních výsledků. Důležité je to, aby výzkum byl v určité míře reprezentativní, resp. aby se zabýval typickými jevy, měl by se ovšem stále držet v mezích délky bakalářské práce.

Výsledky budou zpracovány kvalitativně i kvantitativně a dále interpretovány. Cílem bude zjistit, co dané mluvčí vede k používání obecné nebo standardní češtiny a k jejímu případnému manažování a které komunikační a sociokulturní faktory v tomto procesu hrají roli. Dále se budu zabývat tím, jak vnímají používání obecné češtiny při přednáškách posluchači, zdali ji vnímají jako problém (ve smyslu teorie jazykového managementu) a do jaké míry.

Abstract (in English):

The purpose of this bachelor thesis is to find out, whether the phenomena of Common_Czech are being influenced by language management, when it happens and to which extent. To a major extent, the work is of an empirical character. The major theoretical and methodological sources are the book by James Wilson *Moravians in Prague* and article by Jiří Neustupný *Sociolingvistika a jazykový management*.

The major objective of the work is to link the methodology with the theoretical findings in the areas of language management and variation sociolinguistics. The book by Wilson will serve as a source of information for the sociolinguistic part. For the analysis, I have selected the same linguistic phenomena as Wilson did, in particular the following ones: A) phonological ones: 1) V-insertion; 2) É-raising; 3) Ý-diphthongization and B) grammatical ones: 4) paradigm unification (by third, fourth and fifth verb class); 5) L-truncation (by first and second verb class); 6) gender neutralisation. These selected phenomena will be studied based on the language used by the lecturers during their lectures of non-linguistic subjects of study at the Faculty of Philosophy of the Charles University in Prague (FF UK).

The following methodological approach will be used: First, a transcript will be created from the recording of the lectures. Next, I will conduct a follow-up interview with the recorded person and follow-up interviews with some of the lecture participants. The structure of the interviews will follow the principles described by Jiri Neustupny in his article *Nasledne Interview*. The count of persons recorded and the total duration of recordings, which will be adjusted based on the first analysis results, remain an open question. The utmost important is that the research is to at least a certain extent representative - in other words, that the research remains fully focused on common phenomena, without significantly exceeding the scope of a bachelor work.

The qualitative and quantitative processing of the results will be followed by a further interpretation with the objective to find out, what leads the speakers (lecturers) to the usage of the common or standard Czech and to its eventual language management, and which communication and sociocultural factors play the main role in this process. Further, the work will focus on how the common Czech usage is perceived by the listeners of the lectures and if this is considered to be a problem (in the sense of language management theory) and to which extent.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	POPIS JAZYKOVÉ SITUACE NA ÚZEMÍ ČR	2
2.1	OBECNÁ A SPISOVNÁ ČEŠTINA	2
2.1.1	<i>Vznik dichotomie mezi obecnou a spisovnou češtinou z historické perspektivy</i>	2
2.1.2	<i>Spisovná a obecná čeština dnes.....</i>	4
2.2	MORAVŠTÍ MLUVČÍ A JEJICH AKOMODACE	6
3	TEORETICKÁ ČÁST	7
3.1	TEORIE JAZYKOVÉHO MANAGEMENTU (TJM)	7
3.1.1	<i>Konkrétní příklad JM.....</i>	11
3.1.2	<i>Co bylo s TJM dosaženo při výzkumu variantnosti v Česku.....</i>	13
3.2	(VARIČNÍ) SOCIOLINGVISTIKA	16
3.3	DEFINICE PŘEDNÁŠKY JAKO ŽÁNRU	17
3.3.1	<i>Sledované aspekty přednášky z hlediska výzkumu obecněčeských jevů ..</i>	19
4	METODOLOGIE.....	21
4.1	OBECNÉ PARAMETRY VÝZKUMU	22
4.2	MÍSTO VÝZKUMU	22
4.3	INFORMANTI A PŘEDNÁŠKY	22
4.4	FOLLOW-UP (NÁSLEDNÉ) INTERVIEW.....	25
4.4.1	<i>Následné interview ve výzkumu obecněčeských jevů.....</i>	27
4.5	DATA.....	28
4.5.1	<i>Transkript</i>	29
5	JAZYKOVÉ PROMĚNNÉ	30
5.1	FONOLOGICKÉ PROMĚNNÉ	30
5.1.1	<i>Protetické v</i>	30
5.1.2	<i>Úženi é>í/ý.....</i>	30
5.1.3	<i>Diftongizace ý>ej.....</i>	31
5.2	MORFOLOGICKÉ PROMĚNNÉ.....	31
5.2.1	<i>Sjednocování koncovek sloves 3., 4. a 5. třídy.....</i>	31

5.2.2	<i>Ztráta koncového –l</i>	32
5.2.3	<i>Rodová neutralizace</i>	32
6	HYPOTÉZY	33
7	ANALÝZA	36
7.1	PŘEDNÁŠKA P1	36
7.1.1	<i>Vyučující V1</i>	36
7.1.2	<i>Posluchač P1S1</i>	38
7.2	PŘEDNÁŠKA P2	40
7.2.1	<i>Vyučující V2</i>	40
7.2.2	<i>Posluchači P2S1 a P2S2</i>	43
7.3	PŘEDNÁŠKA P3	45
7.3.1	<i>Vyučující V3</i>	45
7.3.2	<i>Posluchač P3S1</i>	46
7.4	PŘEDNÁŠKA P4	48
7.4.1	<i>Vyučující V4</i>	48
7.4.2	<i>Posluchači P4S1 a P4S2</i>	50
7.5	PŘEDNÁŠKA P5	52
7.5.1	<i>Vyučující V5</i>	52
7.5.2	<i>Posluchači P5S1 a P5S2</i>	54
7.6	PŘEDNÁŠKA P6	56
7.6.1	<i>Vyučující V6</i>	56
7.7	PŘEDNÁŠKA P7	59
7.7.1	<i>Vyučující V7</i>	59
7.7.2	<i>Posluchači P7S1 a P7S2</i>	61
7.8	PŘEDNÁŠKA P8	63
7.8.1	<i>Vyučující V8</i>	63
7.8.2	<i>Posluchač P8S1</i>	65
7.9	PŘEDNÁŠKA P9	67
7.9.1	<i>Vyučující V9</i>	67
7.9.2	<i>Posluchači P9S1 a P9S2</i>	68
8	VÝSLEDKY	70

8.1	JAZYKOVÝ MANAGEMENT OBECNÉ ČEŠTINY, UŽITÍ OBECNÉ A SPISOVNÉ ČEŠTINY PŘI PŘENÁŠKÁCH U VYUČUJÍCÍCH	70
8.2	OBECNÁ A SPISOVNÁ ČEŠTINA NA PŘEDNÁŠKÁCH Z HLEDISKA POSLUCHAČŮ	73
8.3	UŽITÍ OBECNÉ A SPISOVNÉ ČEŠTINY Z HLEDISKA EXTERNÍCH FAKTORŮ...	75
8.3.1	<i>Podle velikosti přednášky</i>	75
8.3.2	<i>Podle míry připravenosti přednášky.....</i>	75
8.3.3	<i>Podle titulu.....</i>	76
8.3.4	<i>Podle původu posluchačů</i>	77
8.4	SOCIOLINGVISTICKÁ ANALÝZA	77
9	ZÁVĚR	78
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
10.1	INTERNETOVÉ ODKAZY.....	80
10.2	SEZNAM SCHÉMAT	80
10.3	SEZNAM OBRÁZKŮ	80
10.4	SEZNAM TABULEK.....	80
11	SEZNAM ZKRATEK:	82
	PŘÍLOHA 1: SEZNAM SYMBOLŮ UŽITÝCH PRO TRANSKRIPT	I
	PŘÍLOHA 2: UKÁZKA Z TRANSKRIPTU P2	II
	PŘÍLOHA 3: UKÁZKA Z TRANSKRIPTU P6.....	V
	PŘÍLOHA 4: UKÁZKA Z TRANSKRIPTU P8	VII

1 Úvod

Záměrem mé práce bylo popsat část jazykové situace týkající se obecné a spisovné češtiny. K tomu jsem zvolila jako metodu empirický výzkum, na jehož analýzu a interpretaci je kladen v rámci této práce největší důraz.

Jako jazykové prostředí, kde se výzkum odehrával, jsem zvolila přednášky nelingvistických oborů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Toto prostředí mi bylo mi na jednu stranu bylo blízké, na druhé straně se jevílo z hlediska obecné a spisovné češtiny jako neprobádané.

Teoretické přístupy, pomocí nichž jsem svůj výzkum prováděla, jsou jazykový management a částečně variační sociolingvistika. Vzhledem k tomu, že pomocí metod jazykového managementu nebylo provedeno mnoho výzkumů ohledně spisovné a obecné češtiny, měla jsem pocit, že by můj výzkum případně mohl otevřít toto téma dalším výzkumům. Od přístupu jazykového managementu se odvíjely také hlavní výzkumné otázky a metoda následného interview, pomocí níž jsem získávala informace.

Hlavní výzkumná otázka byla, zda jevy obecné češtiny podléhají při přednáškách jazykovému managementu, za jakých okolností a co vede přednášející k užití spisovné nebo obecné češtiny. Dále jak je způsob vyjadřování s důrazem na užití obecné a spisovné češtiny hodnocen posluchači, a které faktory na jejich hodnocení mohou mít vliv. Vedle těchto hlavních otázek jsem se rozhodla otestovat, zda užití spisovné češtiny závisí na velikosti přednášky, připravenosti vyučujícího na přednášku a titulu vyučujícího. Z hlediska studentů mě zajímalo, jestli se jejich hodnocení bude měnit v závislosti na tom, odkud pocházejí.

Od začátku bylo zřejmé, že můj výzkum si neklade nárok být reprezentativní po kvantitativní stránce, neboť byl prováděn pouze na jedné fakultě a malém vzorku informantů. Pokud by měl být kvantitativně reprezentativní, musel by být udělán na větším vzorku vyučujících a posluchačů z různých fakult. Mým cílem bylo zjistit, která témata jsou relevantní pro další výzkumy.

2 Popis jazykové situace na území ČR

Území České republiky je rozděleno do tří částí na Čechy, Moravu a Slezsko. Jak uvádějí Neustupný a Nekvapil (2003: 190n.), ačkoliv se na celém území ČR používá stejný spisovný jazyk, tedy spisovná čeština (SČ), obyvatelé těchto tří částí mají rozdílnou identitu (tedy českou, moravskou a slezskou), kterou mohou od roku 1989 také deklarovat ve sčítání lidu. Ale Morava a Slezsko nejsou odlišné od Čech pouze svou identitou, ale i jazykově a kulturně. Ve Slezsku a na Moravě se zachovaly dialekty lépe než na území Čech a jsou zde používány v neformální komunikaci, zatímco v Čechách tuto funkci plní obecná čeština (OČ). Stejnou varietu, tedy spisovnou češtinu, používají všichni pouze při formálních komunikačních situacích a v psaném textu.

Jazykově se zde dají rozlišit dvě zóny. První zóna jsou Čechy a západní Morava, kde dialekty nejsou už téměř používány a OČ zde má velmi silné postavení. Nachází se tu dichotomie mezi OČ a SČ. Druhá zóna je pak území východní Moravy, kde OČ je užívána jen zřídka, zatímco dialekty se zde mluví hojně. Dichotomie je tu potom mezi SČ a dialekty.

2.1 *Obecná a spisovná čeština*

2.1.1 Vznik dichotomie mezi obecnou a spisovnou češtinou z historické perspektivy

Počátky dichotomie mezi mluveným a psaným jazykem můžeme pozorovat už v období humanismu. V období humanismu a renesance od druhé poloviny 15. století, se začala rozvíjet literatura v národním jazyce. To souviselo s myšlenkovým proudem doby, kdy se pozornost lidí začala zaměřovat na život pozemský (na rozdíl od gotiky, kdy byl v popředí hlavně život posmrtný), s čímž souvisel rozvoj umění, jak výtvarného, tak literárního. Dále hrál roli odklon od latiny, která byla téměř výhradně používaná do té doby v literárním a vědeckém jazyce intelektuálů, a v neposlední řadě to byl vynález knihtisku, který umožnil větší distribuci knih mezi čtenáře. To vše přispělo k propracování českého jazyka. (Cuřín, 1985: 38n.)

Gramatikové té doby¹ si žádali „spisovný jazyk bohatý lexikálně, především synonymicky, schopný vyjadřovat jemné významové a myšlenkové rozdíly. Žádali si jazyk rytmický a eufonicky propracovaný. Všem těmto autorům byl společný názor, že spisovný

¹ Viktor Kornel ze Všehrd, Jan Blahoslav, Václav Písecký, Řehoř Hrubý z Jelení a další.

jazyk je útvar svébytný, že má být vzdálen od jazyka pohůnků a hnojokydů. Chtěli jej neustále obohacovat mnohými způsoby, i přijímáním slovníkových a syntaktických vlivů cizích.“ (Cuřín, 1985: 40)

To se projevuje také v mluvnicích, které vznikaly v 16. století, kdy autoři hodnotí a „vylepšují“ český jazyk především z hlediska estetického. Jejich estetické představy nemají pevná kritéria a řídí se subjektivním pocitem. (Cuřín, 1985: 41)

Vlivem tisku i gramatik se do značné míry v 16. století sjednotil pravopis, říká se mu také bratrský pravopis a v některých svých rysech se zachoval až do konce obrození. (Cuřín, 1985: 47n.) Humanističtí, českobratrští autoři mluvnic takto vědomě oddalovali spisovný jazyk od jazyka obecného lidu, ale zároveň tak vytvořili vyspělý spisovný jazyk. (Cuřín, 1985: 59n.)

Po změně poměrů v českých zemích v době pobělohorské byla výrazně prosazována němčina. „Hospodářský a politický vývoj neustále prohluboval propast mezi bohatnoucí šlechtou a církví na jedné straně a venkovem na straně druhé. Do vysokých úřadů čím dál více pronikali cizinci, mnohde se poněmčoval i celý městský patriciát.“ (Cuřín, 1985: 57) Tento vývoj započal už před bitvou na Bílé hoře, prohloubil se však ještě po odchodu nekatolické šlechty, mezi nimiž byli nuceni odejít i kulturní činitelé a pěstitelé spisovného českého jazyka. Nová šlechta byla výhradně nečeská a jazykově se k ní přidávali i čeští mluvčí z vyšších vrstev. Názor na český jazyk byl v té době značně pohrdlivý. Péče o český jazyk byla oslabena, ale nezankla úplně. Už v 17. století zaniká zároveň tzv. vyšší literatura, věda byla pěstována opět pouze německy a latinsky. „Lidu pokořenému, „k hroudě připsanému“, byly dávány do rukou jen knihy katolické, postily, utrpení svatých a modlitby, díla často literárně bezcenná. To jisté přerušení tradice podporovalo i větší příklon k jazyku mluvenému a uchovávaní nebo i další vývoj nářečí.“ (Cuřín, 1985: 59) Wilson (Wilson, 2009: 17) shrnuje toto období z hlediska jazykového tak, že čeština se dále vyvíjela převážně na venkově a nebyla kompletně odstraněna, vymizela však z podstatných domén jako je školství, věda, právo a aministrativa.

Ačkoliv je doba pobělohorská považována za období úpadku českého jazyka, vznikaly další mluvnice, některé na vyšší a některé na nižší jazykové úrovni. Druhé jmenované by domněnku o úpadku jazyka spíše potvrzovaly. V barokní době vznikaly také (vícejazyčné) slovníky českého jazyka. Tendence gramatiků v tomto období, jak ji popisuje Cuřín byla následující: „V teorii, u gramatiků, pokračoval a ještě zesiloval odpor proti cizím slovům. Projevoval se purismem v 2. polovině 17. století a v století

následujícím. Naproti tomu tíž gramatikové podstatně zmenšili vzdálenost mezi jazykem spisovným a lidovým, opouštěli hlediska humanistická, opírali se o současný jazyk mluvený, hlavně v hláskosloví a tvarosloví.“ (Cuřín, 1985: 67)

Nejvýznamnější osobností počátků národního obrození, které začalo zhruba od roku 1770, byl Josef Dobrovský. Jeho mluvnice se ale naopak vrací k češtině humanistické a mluvený a spisovný jazyk se tak opět oddalují. Jeho mluvnici přijala i druhá obrozenecká generace, v jejímž čele stál Josef Jungmann, ovšem s výtkami k slovní zásobě. Co se týče jazykové normy za obrození, fonologie a morfologie byly značně rozkolísané, norma uvolněná. Dobrovský sice spisovnou češtinu do určité míry uzákonil, přesto byly v literárním jazyce užívány mnohé tvary z dialektů. (Cuřín, 1985: 76n.)

Takto se spisovná čeština tedy přiklonila k humanistické varietě, přičemž kodifikace byla velice konzervativní, neboť nereflektovala jevy, které se v době baroka v češtině vyvinuly, systematicky je odmítala a nahrazovala je jevy z periody humanistické. Tímto způsobem vznikla určitá propast mezi spisovnou češtinou a jazykem mluveným, která se v dnešní době projevuje právě jako dichotomie mezi obecnou a spisovnou češtinou. (Wilson, 2009: 18n.)

2.1.2 Spisovná a obecná čeština dnes

Obecnou definici spisovného neboli standardního jazyka přebírá Wilson (2009: 34) z publikace od Swanna a kol., zní takto: „Standard language is relatively uniform variety of a language which does not show regional variation, and which is used in a wide range of communicative functions.“ V opozici k nestandardním varietám jazyka směřuje standard k užívání preskriptivních psaných norem, které jsou kodifikovány v gramatikách a slovnících. Wilson dodává, že standard je vyučován ve školách a většinou má bohatou literární tradici, je prestižnější než ostatní variety daného jazyka, je funkčně rozrůzněná a tvořen početnými styly. Dále zmiňuje definici Haugena, který tvrdí, že plně funkční a kompletní standard musí odpovídat potřebám celé škály komunit, tříd, povolání a zájmových skupin. A doplňuje informaci tím, že spisovná kodifikovaná varieta má plnit různé kulturní funkce a musí být schopná splnit potřeby svých uživatelů ve všech typech situací a to formálních i neformálních.

Tuto úplnou explicitní definici srovnává dále Wilson se situací v českém prostředí a říká, že vzhledem ke svému pohnutému vývoji SČ nesplňuje všechny tyto funkce. SČ je sice jedinou varietou užívanou po celém území ČR a je jednotícím psaným kódem, nicméně je funkčně omezená z toho důvodu, že neobsahuje hovorové výrazy. V důsledku

toho je pak SČ v neformální komunikaci nahrazována jinými varietami. (Wilson, 2009: 34n.)

Dále Wilson uvádí, že stejně jako v diglosní komunitě, nikdo nemluví SČ jako mateřským jazykem. Děti se standardní varietu češtiny naučí až ve škole. Sice se s ní nesetkávají poprvé, ale teprve tam jsou jí schopni odlišit od ostatních variet. A dodává zajímavou informaci, že ačkoliv jsou pravidla SČ striktně užívána v psaném projevu, v mluveném projevu tato schopnost většinou selhává, což ale záleží na více faktorech jako je například profese mluvčího atd.

Spisovná čeština plní jinou funkci na Moravě a jinou funkci v Čechách. V Čechách a západní Moravě SČ koexistuje s regionálně a sociálně rozsáhlou varietou, obecnou češtinou. OČ se mluví na celém území Čech a na západní Moravě. SČ je zde užívána jen při formální nebo oficiální komunikaci a obecně je odmítána při neformální komunikaci. Slouží jako prostředek každodenního kontaktu mluvčích a nahrazuje SČ v mnoha semiformálních doménách. Mluvčími obecné češtiny není standard pocíťován jako znak prestiže, proto OČ získává stále více funkcí. (Wilson, 2009: 39)

Nicméně termín obecná čeština nebyl dosud jasně definován a může být interpretován více způsoby. Wilson pro účely svého výzkumu volí následující definici: „A socially unrestricted and largely homogenous variety, that is used throughout Bohemia and western Moravia in informal communication and is penetrating into more official domains.“ (Wilson, 2009: 41) Tato definice je zároveň přijatelná i pro mé potřeby.

Neustupný a Nekvapil (2003: 233) používají pro obecnou češtinu termín *substandard*, který byl lingvisty v devadesátých letech 20. století použit pro varietu, která je situována mezi standardem a dialektu. Má určité vlastnosti spisovné variety, hlavně fakt, že je supraregionální, ale stejně je situována pod standardem, ale zároveň nad dialektu. Takže vlastně existuje jakási škála standardnosti: nejvýše je situována spisovná čeština, pod ní je obecná čeština a ještě pod ní jsou dialekty (viz. Schéma 1).

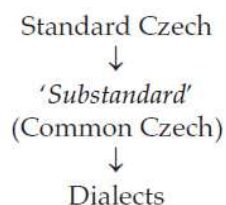

Schéma 1: Kontinuum variet češtiny.

Spisovnou a obecnou češtinu a dialekty autoři nepopisují jako oddělené variety, ale jako kontinuum všech tří variet.

2.2 *Moravští mluvčí a jejich akomodace*

Britský lingvista James Wilson prováděl v České republice výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jak, proč, za jak dlouho a na kterou varietu se akomodují mluvčí z východní Moravy, jestliže žijí dlouhodobě v Praze. (Wilson, 2009) Vzhledem k tomu, že můj výzkum byl také prováděn v Praze a obsahuje mluvčí z Moravy, je potřeba o tomto tématu a o výsledcích Wilsona krátce pojednat.

Zásadním závěrem Wilsonovi práce je fakt, že Moravané žijící v Praze akomodují směrem k obecné češtině. Tato akomodace probíhá buďto zcela, avšak ve většině případů je pouze částečná. V jednom z případů, které Wilson zkoumal, neproběhla akomodace žádná, mluvčí používal při nahrávání pouze SČ. To ale autor práce zamítá, neboť si je vědom, že daný mluvčí hovořil spisovně pouze z toho důvodu, že byl nahráván, ačkoliv nevěděl za jakým účelem. Nicméně i tento případ je důležitý, neboť poukazuje na problematiku nahrávání spojenou s přítomností výzkumníka. U dvou ze 39 zkoumaných mluvčích proběhla akomodace úplná, směrem k obecné češtině. V případě částečné akomodace, která se pohybovala na různých místech mezi póly OČ a SČ, si většina informantů osvojila všechny zkoumané jevy OČ, ale užívala je proměnlivě a nedůsledně. Z toho vyplývá závěr, že Moravané žijící v Praze používají OČ, ale zároveň jejich užití OČ je rozdílné od rodilých mluvčích obecné češtiny. (Wilson, 2009: 232n.)

Podstatný je pro mě fakt, že akomodace směrem k obecné češtině probíhá, i když většinou jenom v omezené míře. Rozdíl oproti Wilsonovu výzkumu je, že Wilson vlastně prováděl s každým informantem dvě interview, přičemž jedno z nich byl pouze jakýsi neformální rozhovor. V nich pak počítal proměnné. Má data jsou ze specifického prostředí, z terénu, kdy jsem mluvčího nahrávala v přirozené situaci, do níž se nedostal pouze z důvodu nahrávání interview, ale sledoval jiné cíle. Dále se v mých datech jednalo o formální prostředí přednášky, které předpokládá jiné nakládání se spisovnou a obecnou češtinou. Bylo by pro mě tedy těžké určit, do jaké míry moravský mluvčí přijal užívání obecné češtiny. Vzhledem k možnému výskytu obecněčeských jevů u moravských mluvčích při přednáškách a jejich možnému nevýskytu u mluvčích z regionu Čech (viz 7. *Analýza*) akomodaci u moravských mluvčích předpokládám. Jiné je to z hlediska posluchačů. U nich by naopak jejich původ mohl ovlivnit citlivost a vnímání obecné češtiny, pokud by byli v Praze teprve krátkou dobu.

3 Teoretická část

3.1 Teorie jazykového managementu (TJM)

TJM, za jejíž zakladatele můžeme považovat Jiřího V. Neustupného a Björna Jernudda, vzniká v 70. letech 20. století na pozadí sociolingvistiky a jazykového plánování (JP), proti němuž se vymezuje předpokladem, že původ všech jazykových problémů se nachází v mikrojevech na úrovni promluvy, a tvrdí, že jazykový problém musí být lokalizován v interakci. Jazykové plánování bylo naproti tomu chápáno jako aktivita v celospolečenském měřítku, na jejímž vrcholu jsou umístěny státní plánovací orgány a stát zastupuje celou společnost. Jazykové problémy zde byly řešeny „shora“, aniž by předtím byly zkoumány na úrovni jednotlivce. (Neustupný, 2002: 429n.) Postupem času, ale přestal být přístup JP kritizován, neboť se uplatňuje v případech, kdy není možné zkoumat postoj celé společnosti a situace si vyžaduje rychlé řešení. Že je tato teorie řešení jazykových problémů na makrorovině stále aktuální, dokazuje i fakt existence periodika věnovanému pouze JP *Current Issues in Language Planning*.

TJM tedy vyzdvihuje praktiky samotných mluvčích. Jak uvádí Nekvapil (2010: 64n.), TJM je široce založená obecná teorie, která přesahuje hranice lingvistiky až k dimenzi sociokulturní. Vychází z předpokladu, že v užívání jazyka lze rozlišit dva procesy: 1) generování promluv, tedy aktivita jazyková, kterou se zabývají převážně gramatiky a 2) management promluv, tedy aktivita metajazyková, kterou se zabývá TJM.

Základní rozlišení v rámci TJM je na management jednoduchý a organizovaný. Jednoduchý management (neboli management probíhající „on-line“) probíhá na úrovni samotných mluvčích, kde je i většinou řešen, a má několik fází:

1. Mluvčí si *povšimne* nějaké odchylky od očekávaného průběhu (od normy) komunikace (*noting*).
2. Tuto odchylku může, ale nemusí, *hodnotit* kladně nebo záporně (*evaluation*).
3. Jako reakci na toto hodnocení mluvčí může, ale nemusí, vytvořit *plán úpravy* (*adjustment design*).
4. A ten může *implementovat* (*implementation*), viz. Schéma 1. (Nekvapil, 2010: 65)

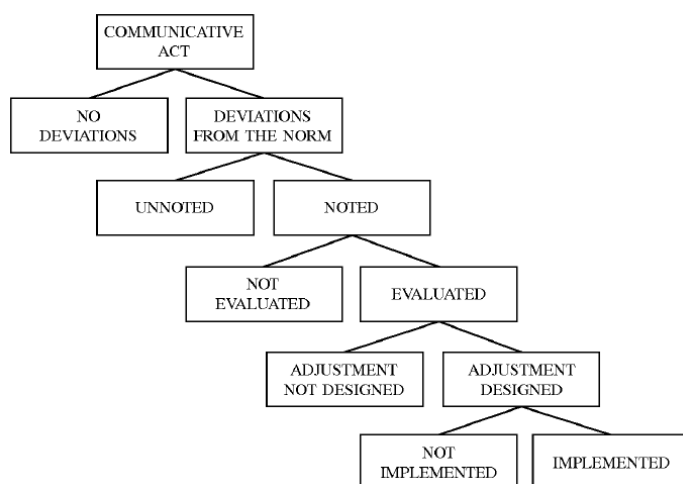

Schéma 2: Fáze jednoduchého JM.

Důležitých je pro nás několik faktů: V řadě případů probíhají uvedené fáze jednoduchého managementu automaticky, mluvčí si je nemusí ani plně uvědomit. Zároveň management může skončit v kterékoliv fázi, managementem se však stává až pokud je odchylka od normy povšimnuta. Běžnou praxí je, že se odchylka objeví, ale není povšimnuta a tím pádem zůstává jen potenciálním problémem.

Krátce bych chtěla odbočit k pojmu *problém* v TJM. Jazykovým problémem se většinou rozumí negativně hodnocená odchylka od normy. K upřesnění tohoto pojmu přebírám definici Istvána Lanstyáka (Lanstyák, 2010e: 41n.), který vymezuje tento pojem trojím způsobem: 1) vycházejícím ze všeobecného pojmu problém, 2) v kontextu norem komunity a 3) z hlediska následků, které problém vyvolal. V prvním případě je konkrétní problém definován jako okolnost, která zabraňuje člověku dosáhnout svůj cíl. V druhém případě kritizuje pojetí problému jako negativně hodnocené odchylky od normy, a tvrdí, že takový přístup je aplikovatelný pouze v „ideálních“ řečových komunitách, v nichž je užívání jazyka mluvčího založeno na stabilní normě, stejně akceptované a interpretované všemi účastníky interakce. Taková společenství podle Lanstyáka přísně vzato neexistují. Třetí způsob definice jazykového problému je z hlediska jeho následků a popisuje ho jako: „...událosť súvisiacu s jazykom, ktorá vzniká v priebehu (písomnej alebo ústnej) verbálnej komunikácie či v nadväznosti na ňu, vyvolava v hovoriacom alebo v poslucháčovi nepríjemný pocit (emocionálny aspekt), zapríčiňuje poruchu komunikácie, zdržuje, v krajnom prípade znemožňuje komunikáciu v danom jazyku, alebo v danej variete (komunikačný aspekt), núti hovoriaceho používať také jazykové či paralingvistické prostriedky, ktoré nemal v úmysle použiť (jazykový aspekt), počúvajúceho zasa núti používať pôvodne nezamýšľané dekodovacie stratégie (psycholingvistický aspekt). Takéto

události sú skutočne často sprevádzané negatívnym hodnotením jazykového prejavu niektorého účastníka interakcie zo strany hovoriaceho a/alebo poslucháča.“ (Lanstyák, 2010e: 42-43)

Setkat se můžeme také s pozitivně hodnocenou odchylkou od normy, která se nazývá *gratifikace*.

Druhým základním typem JM je organizovaný management, neboli management „off-line“. Lze v něm také sledovat výše uvedené fáze, je ovšem charakterizován především následujícími rysy:

1. Managementové procesy jsou transinterakční.
2. Management probíhá v sociální síti nebo dokonce instituci.
3. Komunikuje se o samotném managementu.
4. Uplatňují se ve vyšší míře a explicitněji rozličné teorie a ideologie.
5. Objektem managementu bývá vedle komunikace i jazykový systém. (Nekvapil, 2010: 65)

Ideálním řešením jazykových problémů je postup od roviny běžných uživatelů jazyka (jednoduchý JM) směrem k institucím (organizovaný JM), které pro daný problém najdou řešení a předají ho zpět běžným mluvčím (jednoduchý JM), tedy přechod od mikro roviny komunikace k makro rovině institucí a zpět k mikro úrovni. Tento úplný a ideální proces nazývá Jiří Nekvapil *cyklus jazykového managementu*. Tento případ se ale ve skutečnosti ne vždy vyskytuje a může se odehrát pouze jedna nebo dvě části tohoto cyklu (viz. Nekvapil, 2009: 1-11)

Objektem JM nemusí být jen jazykové formy, nýbrž nejrůznější aspekty komunikačního aktu. Jak uvádí ve svém článku Nekvapil (Nekvapil, 2010: 66), dimenze komunikační je zároveň pevně zapuštěna do dimenze sociokulturní. Můžeme tedy rozlišovat management *jazykový*, jehož předmětem jsou jednotlivé gramatické jevy, *komunikační* management, kde jde o samotnou komunikaci, například pokud žák požádá vyučujícího, aby mluvil hlasitěji. Dále pak management *sociokulturní* (socioekonomický). Komunikační management si nelze představit bez managementu sociokulturního.

Pro úplnost této práce zde ještě musím zmínit koncept předinterakčního managementu, jak ho popisují ve své studii J. Nekvapil a T. Sherman (2009a: 184-185), neboť s ním budu dále operovat v analýze dat. Předinterakční management nebo také „pre-

korekce“ je JM, který začal už před začátkem výpovědi. Jedná se o anticipaci potenciálních problémů v budoucí interakci a o snahu jim zabránit ještě před jejich výskytem. Tento management může být cílený, to znamená zaměřený na nějakou specifickou budoucí akci a nebo generalizovaný, tedy orientovaný na množství podobných interakcí. Tento koncept úzce souvisí s konceptem postinterakčního managementu, který je zaměřený na to, co se dělo v předchozí interakci. Často se z něj stává management předinterakční, neboť mluvčí si po interakci uvědomí problémy a v dalším případě je bude chtít odstranit.

Ptáme-li se po praktickém využití TJM, souhrnnou odpověď nám nabízí například Nekvapil (2010: 66-67). Praktická aplikace TJM má široké možnosti. Hlavně byla ale použita pro analýzu aspektů osvojování cizího a druhého jazyka a obecněji interkulturní kompetence. Dále byla užita pro výzkum osvojování „akademické kompetence“ v akademických kontaktních situacích a jak zde Nekvapil uvádí, má TJM potenciál pro analýzu rozvrstvení národních jazyků (např. diglosie atd.)

3.1.1 Konkrétní příklad JM

Konkrétní příklad jazykového managementu a jeho analýzu jsem se rozhodla uvést z důvodu explicitnosti. Postup od určitého jevu v reálných datech, která jsou v tomto případě přenosná pomocí obrázku ke čtenáři a vzhledem k jasnému průběhu všech fází managementu, přispěje k usnadnění pochopení celé teorie.

Obr. 1: Příklad jednoduchého JM

Přepis diskuze k obrázku:

Účastníci diskuze:

MTK = Michal Thrain Kukla

PC = Pavel Caldr

- 1 MTK (18.9.2011 v 21:22): Spíš to vypadá jako bodypainting,
- 2 ale kreslily to děti z mateřský. Pavle bacha! Za tohle je
- 3 kryminál! 😊
- 4 PC (18.9.2011 v 21:29): Thrain to trefil a neboj, holkám ze
- 5 třídy vyřídím tvou poklonu. :-D
- 6 MTK (18.9.2011 v 21:31): Možná jsem to vystihl, ale teď
- 7 koukám na ten kryminál... sakra.:-/

8 PC (18.9.2011 v 21:33): Buď v klidu, s "Y" to zní tvrdějc. ; -
9)
10 MTK (18.9.2011 v 21:35): Kéž by se tvé tvrzení promítlo i
11 v praxi. Lemry si tam válejí akorát šunky a kopou se do pr...
12 chtěl jsem říct do tunelů.

Příklad pochází ze sociální sítě Facebook. Z hlediska fází jazykového managementu vzniká odchylka od normy na řádku 3, kde účastník diskuze MTK napíše „kryminál“. Jde o odchylku, která může být povšimnuta pouze v písemné komunikaci, nikoliv v ústní. Zajímavou fází je právě její povšimnutí. Probíhá až na řádcích 6 a 7 v příspěvku MTK, tedy stejného účastníka diskuze, který zároveň odchylku od normy udělal. PC ve svém příspěvku na řádcích 4 a 5 tuto odchylku nereflktuje. Jedná se zde o elektronickou komunikaci a zároveň o chat na neformální úrovni, který se nachází někde na hranici mluveného a psaného jazyka, v tomto žánru se nutně konvence nedodržují – například časté je vynechávání diakritiky a neopravování překlepů. Pak by reakce PC na řádcích 4 a 5 mohla být vysvětlena takto: buďto k povšimnutí komunikačním partnerem vůbec nedošlo, nebo došlo, ale nedošlo k jejímu hodnocení vzhledem k tomu, že se jedná o sociální síť a elektronickou komunikaci a podstatnější byl obsah. Z dat, která mám k dispozici, si MTK odchylky povšimne jako první, z hlediska konverzační analýzy by se jednalo o „self-initiated selfrepair“ . K fázím akčního plánu ani implementace zde nedochází, neboť je zřejmé, jak by tato oprava vypadala – existuje pouze jedna další možnost a to „i“. MTK pouze na řádku 8 zdůrazní svou odchylku majuskulí na příslušném místě. To, že tuto odchylku hodnotí negativně, lze určit z komentáře na řádcích 6 a 7 – konkrétně: „Možná jsem to vystihl, **ale**...“, „**sakra**“ a emotikon, který značí negativní postoj pisatele. PC však reaguje právě opačně – na řádku 8 probíhá gratifikace odchylky, a to ze sémantických důvodů: „Buď v klidu, s „Y“ to zní tvrdějc.“ Značí, že ve vězení panuje přísný režim a je to tam tedy pro vězně „tvrdé“ a proto nevádí, že ve slově kriminál napsal MTK „y.“ Pro PC replika i s gramatickou chybou komunikační funkci splnila a je srozumitelná, proto vážnost chyby tak, jak k ní přistupuje MTK přistupuje, odlehčuje jakousi „obhajobou“ (řádek 8).

3.1.2 Co bylo s TJM dosaženo při výzkumu variantnosti v Česku

Pomocí TJM a jejích metod bylo provedeno zatím jen málo empirických výzkumů, obzvlášť pokud se zaměříme na problematiku spisovné a obecné češtiny. Podle mého mínění je to způsobeno malým povědomím o TJM a o tom, čeho s ní lze dosáhnout, a dále faktorem, že pokud má být empirický výzkum s pomocí TJM reprezentativní, je poměrně časově i po jiných stránkách náročný. Tato situace má však šanci na pomalou změnu, neboť TJM je vyučována jako samostatný předmět na FF UK a přímo na FF vznikly webové stránky zabývající se touto teorií.²

Příspěvek Světlý Čmejrkové (2011) je problematice, kterou se zabývám, velmi blízký, neboť se věnuje převážně jevům obecné a spisovné češtiny a jejich managementu, a to v mediálních projevech, jež bychom mohli klasifikovat v některých aspektech jako podobné právě přednáškám – jsou více či méně připravené a veřejné, což předpokládá určitou míru formálnosti, a tedy i jejich spisovnost. To potvrzuje ve své stati i Čmejrková a snaží se to dokázat na datech z jazykové praxe. Mluvčí opravují své obecněčeské výpovědi právě vzhledem k výše uvedenému požadavku. „V dané stati budu uvádět doklady z promluv lidí, kteří svoji řeč monitorují a pravděpodobně usilují o její přiměřenost veřejnému, v daném případě mediálnímu prostředí, ale kterým se to ne vždycky daří. ... Uvedu doklady nejčastějších korekcí příznačných pro manifestaci jazykového managementu, svědčících o tom, že v naprosté většině případů se mluvčí ve veřejných, např. mediálních pořadech opravuje tehdy, když chce nahradit nespisovný tvar a užít místo něj spisovný.“ (Čmejrková, 2011: 16)

Vzhledem k tomu, že se jednalo původně o přednášku a ne odborný článek, je tomu rozsah i obsah stati značně přizpůsoben. Hlavním záměrem bylo zřejmě posluchačům Letní školy slovanských studií explicitně předvést, jak JM vypadá ve všech svých fázích, a manifestovat na daných datech co nejvíce jeho provedení. Myslím, že tento cíl článku byl splněn. Námitky bychom však mohli vznést při bližším pohledu na metodologii. Čmejrková pracovala s korpusem Dialog a odposlechnutými doklady z ČT 1, ČT 2 a ČT 24. Právě u korpusu Dialog se mi jeví jako problém, že jde převážně o politické debaty v časovém rozmezí od roku 1999 – 2006³. Předpokládám, že s nejnovější verzí tohoto korpusu autorka ještě nepracovala, neboť byla spuštěna teprve roku 2012. V textu však

² <http://languagemanagement.ff.cuni.cz/>

³ <http://ujc.dialogy.cz/>

nalezneme několik příkladů datovaných z roku 2011, u ostatních není tato informace uvedena. Formálnost projevu v médiích se neustále uvolňuje, požadavek na spisovnost projevu klesá, a proto si myslím, že je potřeba vycházet z nejnovějších dat. Pokud u mluvčích v roce 2000 docházelo k poměrně vysoké četnosti výskytu managementu promluv směrem ke spisovné češtině, tak dnes tomu může být zcela jinak, neboť jak bylo řečeno, požadavek na spisovnou češtinu už není tak vysoký a některé pořady dokonce preferují obecnou češtinu jako kód, který bude divákovi bližší (srov. Čmejrková, 2008). Dále pak Čmejrková interpretuje veškeré své příklady jako doklad JM. To mi ale připadá značně problematické, zvláště u příkladů typu:

- (1) Nevědí, jaké jsou dopady těch *opatření, které* jsou *vnímána* u nás jako *spásná*, jako je privatizace. (Čmejrková, 2011: 19); (kurziva a tučně podle původní verze)

Interpretace, že zde šlo o JM, protože mluvčí se opravil v dalších tvarech, může být chybná, neboť nevíme, jestli vůbec došlo k povšimnutí odchylky mluvčím. Toto bychom zjistili pomocí metody následného interview. Pokud ale tato věta byla pronesena před patnácti lety a ještě k tomu mluvčího nemáme jak kontaktovat, bylo by těžké zjišťovat něco o jeho jazykovém vědomí. V článku narazíme na několik takových příkladů, ačkoliv autorka je si tohoto nedostatku částečně vědoma: „Stupeň, v jakém je v jednotlivých situacích opravné počínání bezděčné a v jakém je skutečně plánováno, je ovšem těžké odhadnout, neboť stupeň uvědomělosti nemusí být pokaždé stejný.“ (Čmejrková, 2011: 23)

Shrme-li výše uvedené, tak se jedná o článek sepsaný podle přednášky, která byla zřejmě přednesena za účelem přiblížit posluchačům TJM na konkrétních případech z praxe, nikoliv o empirický výzkum s účelem potvrdit nebo vyvrátit hypotézy a přispět tak k objasnění užití spisovné a nespisovné češtiny.

Další publikací zabývající se jazykovým managementem v České republice je *Language management in the Czech Republic* od Neustupného a Nekvapila (2003).

Ta poskytuje čtenáři informace o jednoduchém i organizovaném managementu. Je zřejmé i vzhledem k periodiku, v němž vyšla, že se zde nepíše o češtině a menšinách v ČR pro Čechy, ale nacházíme zde vhodný úvod do problematiky pro cizince. Jak sami autoři uvádějí: „The treatment of language problems in the Czech Republic should be of interest of those who have only come in contact with languages such as English, French or German or with the languages of the Third World.“ (Neustupný, Nekvapil, 2003: 182) V publikaci jsou představeny postupně všechny etnické komunity žijící na území České republiky, a

problém diglosie (ve smyslu obecné a spisovné variety češtiny) je zde představen pouze jako jeden z nich, ačkoliv je mu věnován relativně největší prostor.

Z hlediska mé práce je nejzajímavější kapitola o jazykovém managementu češtiny (Neustupný, Nekvapil, 2003: 226n.), která je uvedena podkapitolou o historii managementu v českých zemích od jejích počátků. Dále zde nalezneme podkapitolu o postavení obecné češtiny vzhledem ke spisovné češtině a dialektům. Zde je uvedeno, jakým způsobem je obecná a spisovná čeština manažována v rámci jednoduchého a organizovaného managementu. Objevují se zde podnětné konkrétní příklady z médií a vlastního výzkumu autorů, z organizovaného managementu je pak především popsáno, jak se v kodifikaci sblíží obecná čeština se spisovnou. Uvedeny jsou tedy oblasti, v nichž obecná čeština podléhá managementu. Tato podkapitola je nejbližší tématu mé práce, avšak je to spíš zběžný přehled, pouhé uvedení do jazykového managementu obecné češtiny.

3.2 (Variační) sociolingvistika

Přístup variační sociolingvistiky jsem zvolila pro kvantitativní část svého výzkumu. Jedná se o kvantifikaci jazykových proměnných, které budu zkoumat v závislosti na některých externích faktorech (viz 6. *Hypotézy*). Tento přístup je v analýze pomocný a měl by rozšířit záběr analýzy kvalitativní.

Jak uvádí Helbig (1991: 215), sociolingvistika vznikla v rámci pragmatického obratu a rozvíjela se v opozici k strukturalismu a generativní gramatice. Snažila se změnit omezení předmětné oblasti jazykovědy pouze na jazykový systém zaměřením na vzájemné vztahy jazyka a společnosti.

Variační sociolingvistika, za jejíhož zakladatele bývá považován William Labov, představuje přístup, který bývá ztotožňován se sociolingvistikou jako takovou. (Nekvapil, 2002b: 406) Jeden z Labovových přínosů je, že přenesl postupy scientisticky orientovaného sociálního výzkumu (např. sociologie) do výzkumu jazyka. Variační sociolingvistika vychází z předpokladu, že „konkrétní jazyk není jednotný, že variuje podle řady faktorů, jako jsou sociální charakteristiky mluvčích, jejich regionální příslušnost, situace, v níž se hovoří, způsoby, jak se hovoří, apod. a kromě toho, že se jazyk vyvíjí. Rozrůzněnost konkrétního jazyka můžeme vystihnout – víceméně tradičně, staticky, pomocí celostního konceptu variet (tedy množin jazykových prostředků s podobnou sociální distribucí – v tomto smyslu je varietou např. nářečí, spisovný jazyk, ale i slang) nebo labovovsky, dynamicky – jako realizace jednotlivých jazykových proměnných, tedy jako soupeření jazykových variant, jejichž alternování v zásadě nemění věcný význam výrazu, v němž se mohou vyskytovat, které však signifikantně koreluje s určitými sociálními rysy mluvčího (a stylem dané promluvy).“ (Nekvapil, 2012: 258) Východiskem variační sociolingvistiky je tedy jazykový systém. V něm je zkoumána distribuce jeho jednotlivých prvků vzhledem k abstraktním sociálním útvarům. Výzkum bývá empirický a tvoří analogii k výzkumu v přírodních vědách. (Nekvapil, 2000/2001: 19)

3.3 Definice přednášky jako žánru

Vysokoškolské přednášky jsem zvolila jako jazykové prostředí vhodné pro svůj výzkum. Předpokládala jsem, že vzhledem k formálnosti a univerzitnímu prostředí, bude možné zachytit určité jazykové chování mluvčích týkající se spisovné a obecné češtiny. Povšimla jsem si, že mluvčí termín „přednáška“ používají automaticky bez větších problémů. Definovat přednášku je však nutné, neboť je potřeba vydělit ji z množství žánrů a zjistit její specifika, která by mohla ovlivňovat právě jazykové chování mluvčích.

Najít vyčerpávající definici přednášky není snadný úkol hned z několika důvodů. Podle mého názoru je to dáno tím, že přednáška je mluvená (ačkoliv bývá do značné míry připravená) a z hlediska posluchače ji nelze tak snadno zachytit, vracet se v ní a tím pádem určovat zákonitosti jako v textu psaném. Nehledě na to, že je potřeba vnímat několik rovin najednou: jaký kód mluvčí užívá a jestli je tento kód jednotný, užití cizích slov, dále na rovině komunikační by nás mohlo zajímat, jak mluvčí komunikuje s posluchači, jak mluví hlasitě, jestli zřetelně artikuluje, z celkového pohledu je důležitá struktura přednášky a obsah, neboť se jedná o ucelený text z tematického hlediska, který nějak začíná a nějak končí, jakým způsobem se rozvíjí nové téma atd.

Definice není snadná také z toho důvodu, že k ní lze přistupovat z několika hledisek. Můžeme definovat přednášku preskriptivně, to znamená, že předepíšeme, jak by měla vypadat, nebo deskriptivně, kdy zpětně budeme hledat zákonitosti v tomto žánru a ty pak popíšeme. Dále zde hraje roli hledisko pozorovatele. Za prvé se může jednat o experta, který vědeckými pojmy na základě introspekce a zřejmě zúčastněného pozorování popíše daný žánr. Za druhé můžeme postupovat vymezením přednášky od ostatních žánrů, například čím se liší od semináře, ale i od jiných neakademických žánrů. Třetí způsob je etnometodologický, to znamená, že výzkumník zaznamená to, jak sami přednášející o tomto žánru mluví, jak s pojmem přednášky operují a jak ji ve skutečnosti provádějí a pak ji popíše z emického hlediska (tzn. z hlediska samotných mluvčích). Myslím, že všechny tři výše zmíněné přístupy mohou být užitečné, pokud se správně kombinují. Smysluplné je vycházet z třetího přístupu a postupovat přes druhý k prvnímu.

Jednu z definic nám nabízí Mistrík (1997: 478n.), který přednášku zařazuje pod řečnický styl. Řečnický styl se v systému stylů podle něj začleňuje mezi věcné subjektivně-objektivní styly veřejného styku. Od hovorového stylu ho odlišuje, že není výlučně stylem veřejného styku, zatímco od všech ostatních stylů veřejného styku se liší především tím, že se realizuje vždy v ústní podobě. Jedná se o styl veřejného rozhovoru dvou kvalitativně

nesymetrických „osob“ (jednotlivce a kolektivu), z kterých se jazykově realizuje pouze replika prvního z nich, neboť hovoří jednotlivec ke kolektivu. Adresát je známý, je přítomný a může v průběhu hovoru naznačovat svůj postoj, přerušovat a ovlivňovat způsob i obsah projevu řečníka. Důležitá poznámka je, že v takovém veřejném projevu se předpokládá využívání prostředků, které jsou potřebné pro veřejný styk. Lexikální prostředky se podle Mistríka vybírají tak, aby byly všeobecně srozumitelné, aby nevyvolávaly falešné asociace, a gramatické prostředky se též vybírají tak, aby byly jednoznačné. Zajímavé, pro žánr přednášky však těžko představitelné, je tvrzení, že výběr prostředků se zřetelem na veřejnost adresáta má mimořádně velký význam proto, že nevhodné, nepřiměřené nebo ne zcela běžné prostředky mohou pod vlivem davové psychózy vyvolat neočekávané ozvěny u posluchačů.

Přednášky jsou podle Mistríka výklady, ve kterých se vysvětluje. Výrazové prostředky přednášky jsou dané tím, že přednášející (nebo lektor) má autoritu jako odborník a posluchač předpokládá, že se něco naučí. Slovní zásoba není velká, i gramaticko-syntakticky je projev jednoduchý a o to více se věnuje pozornost prostředkům názornosti. Ozdobné figury by v přednášce překážely, stejně jako dramatičnost. Z mimojazykových prostředků se v tomto druhu žánrů uplatňují kinetické prvky nejhojněji. Časté jsou rozličné atrapy, nákresy, grafy, fotografie, obrazy a další didaktické pomůcky, které přednášenou látku zpřístupní a učivo utvrdí. Jak uvádí Mistrík, přednášky se zpravidla nekonají přes mikrofón, neboť rytmus, tempo i hlasové prvky nejsou pravidelné.

Klasická přednáška mívá podle Mistríka málokdy vědecký charakter, jde spíše o populárně-naučný útvar. Opravdová vědecká přednáška je spíše svým charakterem blízká vědeckému referátu. Při bližším pohledu na přednášku jako žánr je třeba rozlišovat přednášku školní a osvětovou. Školská přednáška má kontinuitu, má homogenního a známého posluchače, a tím pádem se jedná o projev v domácím prostředí. Naproti tomu osvětová přednáška kontinuitu nemá, a její rámcové části jsou tedy větší než u školní přednášky. Osvětová přednáška má potenciálně heterogenního posluchače, a proto klade nároky na psychologii lektora.

Mistríkova definice přednášky je podle mého mínění neúplná. Podrobněji je zpracována charakteristika řečnického stylu, pod nějž přednáška spadá, tyto informace ovšem nelze zcela uplatnit i na sledovaný žánr, neboť jsou generalizované a popisují přednášku jen částečně. Bylo by tedy užitečné se zaměřit na tento žánr právě z emického

hlediska, což sice má data nabízejí, nicméně v této práci nebude prostor je tímto způsobem dále analyzovat.

3.3.1 Sledované aspekty přednášky z hlediska výzkumu obecněčeských jevů

Ačkoliv nebudu přednášku definovat přímo z emického hlediska, uvedu alespoň několik aspektů, které by mohly ovlivnit jazyk z hlediska spisovnosti projevu vyučujícího.

Z mého pohledu jeden z těchto aspektů představuje počet posluchačů přítomných na přednášce a jakási homogenita jejich kolektivu. Co se týče velikosti, rozhodla jsem se dělit přednášky do tří základních velikostních stupňů a dvou mezistupňů. S tím souvisí i kategorie mnou označovaná jako homogenita kolektivu, kde hraje roli fakt, zda se jedná o skupinu stále stejných studentů, kteří se mezi sebou znají, vyučující je zná a mají mezi sebou tím pádem také méně formální vztahy (homogenní kolektiv). Dále se může jednat o stále stejný kolektiv, složený z různých ročníků jednoho oboru nebo z různých oborů, ale přesto se do určité míry mezi sebou i s vyučujícím znají (středně homogenní kolektiv). Pak jsou kolektivy, kdy se studenti mezi sebou vůbec neznají, maximálně v menších skupinách a vyučující je také nezná, při těchto typech přednášek často dochází k tomu, že se během semestru vystřídá i několik vyučujících (nehomogenní kolektiv).

Určitá klasifikace přednášek by tedy vypadala asi takto, ačkoliv jsou možná výjimky:

- 1) *Malé přednášky*. Počet posluchačů⁴: 1 – 10. Homogenní kolektiv.
- 2) *Malé až středně velké přednášky*. Počet posluchačů: 8 – 15. Homogenní až středně homogenní kolektiv.
- 3) *Středně velké přednášky*. Počet posluchačů: 15 – 30. Středně homogenní až nehomogenní kolektiv.
- 4) *Středně velké až velké přednášky*. Počet posluchačů: 25 – 40. Středně homogenní až nehomogenní kolektiv.
- 5) *Velké přednášky*. Počet posluchačů: 35 - ?. Nehomogenní kolektiv.

Předpokládám, že v závislosti na velikosti a homogenitě roste formálnost přednášky a mluvčí budou tím spíše inklinovat k užití spisovného jazyka.

⁴ Počet posluchačů je pouze orientační. Pokud by bylo přítomno 12 studentů a kolektiv by byl homogenní, stále se bude jednat o malou přednášku.

Roli také hraje míra připravenosti vyučujícího na přednášku. S tím souvisí opět několik jevů. Přednášku může doprovázet powerpointová prezentace, handout nebo obojí. Vyučující může mít další podklady pro vlastní použití. Je zřejmé, že pokud vyučující diktuje definici nebo doslovnou citaci, kterou většinou čte z vlastních poznámek nebo z powerpointové prezentace, je nepravděpodobné, že by se v tomto mluveném textu objevily obecněčeské jevy. Z mého hlediska je toto běžnou součástí přednášky, a proto jsem se rozhodla tyto definice a citace zařazovat do množiny potenciálně obecněčeských jevů. Jiný případ je, pokud vyučující celou přednášku předčítá z materiálů, které má před sebou a pouze při neočekávaném dotazu nebo jiné spíše výjimečné příležitosti mluví spontánně. V tomto případě by počet obecněčeských realizací neudával žádný relevantní počet pro analýzu.

Přednáška obsahuje připravené a nepřipravené části. Mezi ty připravené patří výklad tématu přednášky. Mezi nepřipravené pak mnohdy rozsáhlé odpovědi na dotazy studentů, organizační záležitosti na začátku hodiny a vložené příběhy pro znovuzískání pozornosti studentů. V těchto nepřipravených částech předpokládám vyšší výskyt obecněčeských jevů.

4 Metodologie

Ve své práci jsem postupovala převážně *kvalitativními* metodami, které jsem se snažila doplnit a propojit s metodami *kvantitativními* – tedy tzv. *smíšený výzkum*. (srov. Hendl, 2005: 60) Tento přístup jsem zvolila z toho důvodu, že se obě metody mohou doplňovat a je možné z jednoho typu dat získat více informací. Kvalitativní přístup se projevuje hlavně ve zvolených metodách, ale i v práci se získanými daty, kde se propojuje právě s kvantitativním přístupem, kdy určitá kvantifikace dat přispěje k lepšímu pochopení a rozšíření analýzy kvalitativní.

Moje studie se snaží představit výsledky *exploratorního* empirického výzkumu, neboť zkoumá fenomén, který je málo známý a spíše se snaží navrhnout otázky a poznatky, které by měly být blíže prozkoumány v rámci rozsáhlejšího a systematického výzkumu. (Hendl, 2005: 38).

Ve své knize *How to do a Research project* Colin Robson (2007: 21-22) navrhuje základní dělení výzkumu na *flexibilní* a *fixní*. Fixní výzkum je takový, kde je už do značné míry určeno a vyřešeno, jaký bude zvolen postup. Ten už se pak nemění. Často využívá pilotní studii před začátkem výzkumu. Na rozdíl od fixního designu flexibilního výzkumu záleží do velké míry na počátečních poznacích. Podle Robsona flexibilní výzkum spočívá téměř vždy na sběru kvalitativních dat a fixní výzkum na sběru dat kvantitativních.

Při vytváření výzkumných postupů jsem si nahrála jednu přednášku, na jejímž základě jsem pak navrhla, jak bude vypadat transkript a následné interview. Flexibilní v mém výzkumu zůstalo to, jakým způsobem budu získávat informanty, kdy jsem měla sice představu o metodě, ale nakonec jsem kombinovala několik postupů (viz níže), a to, kdy které nahrávání (ať už přednášky nebo follow-up interview) proběhne a tím pádem, jak dlouho bude výzkum trvat.

Výzkum byl proveden *etnografickými* metodami právě z důvodu dat nasbíraných (zaznamenaných a nahraných) v terénu v určité (profesní) skupině. Dále byla připojena interview. Částečně také pracuji s pojmy jako je *emický* a *etický*, neboť zkoumám to, jak jednotlivci v rámci určité skupiny vnímají dané jevy a popisují jejich názory z hlediska odborného. (Hendl, 2005: 117nn) K určování hypotéz bylo vhodné, že jsem vlastně již několik let praktikovala tzv. *zúčastněné pozorování*, neboť jsem byla zároveň členkou skupiny zvolené pro výzkum.

4.1 Obecné parametry výzkumu

Výzkum probíhal na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze od října 2012 do května 2013. Data byla pořízena na jedenácti přednáškách, z nichž bylo z různých důvodů (viz níže) vybráno pouze devět. Interview jsem vedla s devíti vyučujícími a třinácti posluchači, kteří se zúčastnili těchto přednášek.

4.2 Místo výzkumu

Výzkum byl proveden na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Tato instituce sídlí v Praze, různé katedry a ústavy sídlí v několika budovách⁵. Můj výzkum probíhal na hlavní budově a v Celetné, kde sídlí většina kateder a odehrává se výuka mnou vybraných oborů.⁶

Důvodem, proč jsem zvolila právě tuto instituci, byl fakt, že se zde pohybuji už delší dobu, prostředí tedy znám a vzhledem k tomu, že se jednalo o výzkum pro bakalářskou práci, tak jsem nemusela žádat o povolení pro výzkum. Znalost prostředí byla výhodná z několika důvodů. Vlastně jsem prováděla již několik let zúčastněné pozorování, a tedy se mi lépe vytvářely hypotézy o daném prostředí a mluvčích. Výhodou byla dostupnost a možnost rychlého vyhledávání vyučujících, neboť některé z nich jsem viděla už dříve a pokud jsem je potkala mimo konzultační hodiny, měla jsem možnost se s nimi domlouvat vlastně kdekoliv.

4.3 Informanti a přednášky

Při výběru informantů pro mě bylo důležité, aby pocházeli z nelingvistických oborů, tedy ne z filologií, překladatelství nebo přímo jazykovědy. U filozofické fakulty je už takto těžké předpokládat, že vyučující nebo studenti neprošli alespoň základní jazykovou průpravou, a že tedy nebudou ovlivněni, nebo že jejich projev bude oprostěn od jakýchkoliv vědomostí o rétorice, stylu a spisovném nebo nespisovném jazyce. Pokud jsem oslovila vyučujícího na katedře, která mimo jiné obsahuje také filologii, jako byla v mém případě Katedra jihoslovanských a balkanistických studií a Ústav Blízkého východu a Afriky, snažila jsem se, aby se tento vyučující ve svých přednáškách věnoval pouze kultuře nebo literatuře v daném oboru, i přesto se lingvistické vzdělání dalo předpokládat.

⁵ Pro více informací: <http://www.ff.cuni.cz/>

⁶ Hlavní budova: Náměstí Jana Palacha 2, Praha 1; budova v Celetné: Celetná 13, Praha 1.

Vyučující a jejich přednášky jsem hledala přes webové stránky fakulty. Kromě oboru a předmětu jsem vybírala také podle toho, jestli má vyučující vypsané konzultace a raději jsem volila interní vyučující, neboť jsem předpokládala, že se budou vyskytovat na fakultě více. Poté jsem navštívila jejich konzultační hodiny a vznesla jsem dotaz, zda by se nezúčastnili výzkumu pro mou bakalářskou práci. Dále jsem uváděla pouze informaci, že by se jednalo o nahrávku jedné jejich přednášky a zhruba do týdne po této přednášce bych s nimi udělala krátké interview. Na každý týden jsem plánovala nahrávání jedné přednášky, což se nedařilo hlavně z toho důvodu, že vyučující nebyli přítomni na svých konzultačních hodinách, nebo se nechtěli zúčastnit výzkumu. Pokud vyučující na svých konzultačních hodinách přítomen nebyl, zkusila jsem ho ještě kontaktovat emailem. Po emailu byly reakce spíše negativní, ačkoliv jednoho respondenta jsem tímto způsobem získala.

I přes některá odmítnutí, která byla většinou formulována velmi slušně a z pochopitelných důvodů, byla má zkušenost velmi pozitivní. Myslím, že za touto skutečností stál fakt, že jsem vystupovala sama za sebe, tedy za studentku obecné jazykovědy a etnologie, která pracuje na výzkumu pro svou bakalářskou práci. Součástí mé strategie bylo neprozradit vyučujícím, čeho se výzkum týká, aby nebyli jazykově ovlivněni. Ani to nebyl problém nebo důvod odmítnutí, většina vyučujících můj záměr pochopila a dále se neptali.

Před nahráváním přednášky jsem oslovila také posluchače této přednášky s prosbou, zda by se mnou neudělali v dalším týdnu od dané přednášky krátké interview ohledně některých jejich názorů na přednášejícího a jeho jazykovou kompetenci. Nechala jsem kolovat list papíru, na který dobrovolníci napsali svá jména a emailové adresy, abychom se později mohli domluvit. Z počátku pro mě nepředstavovalo problém sehnat informanty z řad posluchačů. Při šesté, sedmé a osmé přednášce se mi nepodařilo oslovit žádné posluchače natolik, aby se mnou interview provedli. Původní šestou a sedmou přednášku jsem nakonec z tohoto důvodu nepoužila a nahradila jsem je následujícími. Právě osmou přednášku (v seznamu P6 – viz. tabulka 1) vedl vyučující s psychologickým vzděláním a poradil mi, když jsem se ho následně ptala, jak mám jednat s kolektivem, od něhož něco potřebuji a nic za to nenabízím.

Vytvořila jsem tedy následující formulář (viz. Obrázek 2), který z mého hlediska vypadal seriózněji než pouze list papíru a sloužil informačně i pro pozdní příchozí. Také jsem začala před posluchači více mluvit o tom, že interview bude pouze krátké a sejdeme

se na místě a v čase, který určí sami, že mě velice zajímá jejich názor, že nejde o jejich vědomosti a že se stanou součástí velice zajímavého výzkumu. Nedokáží určit, jestli to bylo změnou metodiky, ale s počtem dobrovolníků jsem od P7 neměla problém.

Dobrovolníci pro výzkum

Dobrý den, ahoj,

Jmenuji se Martina Benešová, studuji obecnou lingvistiku a etnologii a zde na fakultě hledám dobrovolníky pro svůj výzkum k bakalářské práci, která se bude zabývat jazykovým managementem. Jednalo by se zhruba o desetiminutové interview, které by žádným způsobem netestovalo vaše znalosti, jde mi pouze o váš názor na určité jevy v českém jazyce. Sejdeme se na místě, kde vám to bude vyhovovat a v čas, který se vám bude hodit, aby vám to zabralo opravdu nejvýše těch 10 minut. Velice mi pomůžete, pokud se zúčastníte. Děkuji

JMÉNO	E-MAIL

Obr. 2: Formulář pro dobrovolníky pro výzkum.

Poté, co proběhla přednáška, jsem se s vyučujícím domluvila na následném interview. U dvou přednášek, které jsem do seznamu nakonec nezařadila, nebyl problém pouze ten, že jsem postrádala dobrovolníky z řad studentů, ale zároveň vyučující odjízďdělali na další dva týdny na dovolenou a byli schopni se mnou udělat interview až zhruba tři týdny po nahrávání přednášky, což jsem nakonec vyhodnotila jako příliš dlouhou dobu.

Vzhledem k tomu, že někteří vyučující a téměř všichni studenti chtěli zůstat v anonymitě, rozhodla jsem se pro nahrazení jejich jmen smysluplnými kódy (tabulka 1), které na první pohled ukáží, o kterou přednášku se jednalo a kolik bylo provedeno interview, dále umožňují lepší práci s daty a následnou orientaci v nich.

Přednáška	Katedra	Vyučující	Studenti
P1 (4.10.1012)	Ústav filozofie a religionistiky (Religionistika)	V1 (10.10.1012)	P1S1 (11.10.2012)
P2 (18.10.2012)	Katedra sociologie	V2 (25.10.2012)	P2S1 (25.10.2012) P2S2 (25.10.2012)
P3	Katedra jihoslovanských a	V3	P3S1

(23.10.2012)	balkanistických studií (Albanistika)	(30.10.2012)	(30.10.2012)
P4 (1.11.2012)	Ústav Blízkého východu a Afriky (Hebraistika)	V4 (13.11.2012)	P4S1 (7.11.2012) P4S2 (8.11.2012)
P5 (15.11.2012)	Ústav světových dějin	V5 (22.11.2012)	P5S1 (22.11.2012) P5S2 (29.11.2012)
P6 (18.3.2013)	Katedra andragogiky a personálního řízení	V6 (25.3.2013)	
P7 (27.3.2013)	Ústav filozofie a religionistiky (Filozofie)	V7 (10.4.2013)	P7S1 (4.4.2013) P7S2 (5.4.2013)
P8 (2.4.2013)	Katedra kulturologie	V8 (17.4.2013)	P8S1 (18.4.2013)
P9 (22.4.2013)	Ústav etnologie	V9 (30.4.2013)	P9S1 (3.5.2013) P9S2 (6.5.2013)

Tabulka č.1: Seznam přednášek a mluvčích, zkratky, pod nimiž se vyskytují v textu.
Pozn.: Zkratky jsem zvolila logicky podle prvních písmen (P = přednáška; V = vyučující; S = student), číslo přednášky odpovídá vždy číslu vyučujícího, přičemž přednášky jsou číslovány chronologicky podle toho, kdy byla pořízena nahrávka. Data u přednášek značí datum jejich nahrávání; data u mluvčích – vyučujících a studentů – jsou pak data pořízení následného interview k dané přednášce. Studenty jsem nečíslovala stejným způsobem jako vyučující, aby vždy bylo zřetelně vidět, ke které přednášce mají být přiřazeni.

4.4 Follow-up (následné) interview

Následné interview bylo jako introspekční metoda vyvinuto na Monashově univerzitě v Melbourne v 70. letech a je nejdůležitější metodologickou složkou TJM. „Zakládá se na otázkách adresovaných účastníkům o vědomých procesech, které probíhaly jako součást „výchozí promluvy“ (VP).“ (Neustupný, 1999: 14) VP jsou přirozené

promluvy a jsou zachyceny v nahrávkách. Následné interview je zaměřeno na to, jak si své promluvy a jejich komponenty uvědomují účastníci v čase VP, a tedy nejde o generalizované výpovědi, ale o vědomí o jazyce v určitém kontextu v určité promluvě. Následné interview předpokládá, že vědomí o jazyce se projevuje jen v procesech JM. Spojuje otázky kladené subjektům s jednotlivými fázemi jednoduchého JM. Jakákoliv data obsahující JM by měla být doprovázena follow-up interview. (Neustupný, 1999: 14)

Následné interview by se mělo provádět co nejdříve po pořízení VP, ale může to být i více než týden, neboť mluvčí si stále pamatují podrobné detaily. Každý účastník by měl být interviewován zvlášť. Interview probíhá následujícím způsobem: mluvčí jsou konfrontováni s krátkými úseky nahrávky VP a jsou jim kladeny otázky, které se váží přímo na tyto úseky. Reakce účastníku by měly být opět nahrávány. (Neustupný, 1999: 15)

Fáze follow-up interview jsou podle Neustupného (Neustupný, 1999: 16-17) následující: warm-up (tedy určité připravení informanta na to, že se bude vyžadovat jeho názor a komentář), vědomí před nahrávkou (jestli informant provedl nějakou systematickou přípravu), vědomí při nahrávce (zásadní část následného interview; výzkumník použije krátké úseky nahrávky a doptává se respondenta na jednotlivé fáze managementu), vědomí po nahrávce (možnost, aby se informant vyjádřil zpětně) a závěrečná fáze (výzkumník zde předloží účastníkům své závěry s žádostí o komentář; poděkování).

V článku *Literární kritika jako jazykový management* uvádí Neustupný 2 typy následného interview. Prvním je takzvané *interview shrnující*, které se provádí pokud možno okamžitě po procesu čtení (v článku se jedná o management literárních textů, avšak předpokládám, že by se mohlo jednat i o texty mluvené) a zaměřuje se na vědomí zkoumaného subjektu v okamžicích četby. „Objekt zkoumání podává informace o všech aspektech zkoumaného textu, kterých si povšiml, které hodnotil a snad i „adjustoval“. Souhrnná tvrzení jsou dovolena a výzkumníci nepožadují, aby informant uváděl, v kterých místech textu si příslušný jev uvědomil.“ (Neustupný, 2003: 279) Neustupný toto počínání informantů označuje jako „managementový souhrn“. Druhým typem následného interview je *interview procesové*, což je typ, který ve své práci nazývám následné nebo follow-up interview. Vzhledem k tomu, že jsem používala pouze druhý typ, nemám potřebu interview dělit, a budu se tedy v pojmové rovině držet článku Neustupného z roku 1999.

4.4.1 Následné interview ve výzkumu obecněčeských jevů

Následná interview (NI) jsem prováděla vždy s vyučujícím dané přednášky a pak s jedním až dvěma studenty. Má interview obsahovala zhruba pět úseků z nahrávky přednášky. Jeden úsek trval zhruba 7 – 20 vteřin. Pět úseků bylo zvoleno z důvodu počtu proměnných a také z toho důvodu, že informant začal velmi rychle ztrácet pozornost. Přednostně byly vybírány úseky, v nichž jsem se domnívala, že byl obsažen jazykový management obecné češtiny i s implementací. Pokud takový případ v dané přednášce nenastal, nebo pouze jednou, volila jsem úseky, které obsahovaly jednotlivé proměnné (i bez zřejmého JM s implementací), abych zjistila, jestli si jich mluvčí ve své promluvě (VP nebo v čase interview) povšimne a jak je hodnotí. Tyto úseky jsem v interview řadila chronologicky, tedy podle toho jak se vyskytly v přednášce, neboť jsem předpokládala, že toto řazení lépe připomene mluvčímu čas VP.

Follow-up interview jsem měla připravené dvě. Jedno pro posluchače a jedno pro vyučující. Úseky z nahrávek obsahovaly identické, rozdíl byl v prvních několika otázkách, tedy ve fázi warm-up. U vyučujících pro mě bylo důležité, že se až do první nahrávky nedozví předmět mého výzkumu. Ačkoliv jsem kladla dotazy ohledně jazykové kompetence, na spisovnou a obecnou češtinu jsem se přímo nedotazovala, protože mě zajímalo, jak budou reagovat mluvčí na obecněčeské jevy.

U studentů jsem zamlčení předmětu výzkumu nepokládala za nezbytně nutné, neboť mě zajímalo spíše obecné povědomí o používání obecné češtiny daného vyučujícího, a které faktory k tomuto povědomí mohou přispívat.

Interview s vyučujícím proto obsahovaly pouze 2 následující warm-up otázky:

1. Jak byste zhodnotili svůj způsob vyjadřování při přednáškách?
2. Pokud jde o váš způsob vyjadřování, tak je něco, o čem víte, že děláte a dělat nechcete?

Po té následovalo přehrávání úseků nahrávky, kdy jsem nejprve respondentovi vysvětlila, jakým způsobem bude tato část interview probíhat, pak jsem vyučujícího upozornila, že mi jde o to, jestli si povšimne v daném úseku něčeho v užívání jazyka a že mi při tom jde především o čas přednášky.⁷ Po každé reakci na daný úsek jsem se snažila o to, aby mluvčí explicitně vysvětlil, zdali k povšimnutí došlo v čase VP nebo až při interview. Pak jsem se pokoušela zjistit, jak danou proměnnou ve své promluvě hodnotí,

⁷ Čas přednášky se osvědčil jako srozumitelný termín pro VP pro informanty.

pokud se objevil případ managementu i s implementací, zajímalo mě, jestli toto bylo vědomé a z jakého důvodu k opravě došlo.

Posluchačům byly pokládány tyto 4 warm-up otázky (práce s úseký nahrávky probíhala stejně jako u vyučujícího):

1. Jak byste zhodnotili způsob vyjadřování vyučující/ho? Co se vám na něm líbí nebo nelíbí? Celkový dojem – vhodný/nevhodný?
2. Jak by naproti tomu podle vás měl vypadat optimální/přiměřený projev
Co by měl/a dotyčný/á konkrétně zlepšit?
3. Mluví podle vás přednášející důsledně spisovnou češtinou? Popřípadě co převažuje?
4. Vadí vám užívání nespisovné češtiny? Všimnete si toho?

Moje činnost při follow-up interview nespočívala rozhodně pouze v kladení otázek a pouštění úseků nahrávky. Jednalo se o poměrně velkou improvizaci, protože každý mluvčí pochopil otázky trochu jinak a často nechápal, na co má odpovídat nebo reagovat, takže jsem často musela vytvářet různá vysvětlení, abych neprozradila předmět výzkumu dříve, než to bude nutné. Má strategie lepšího porozumění s informantem byla taková, že jsem se mu snažila terminologicky co nejvíce přiblížit. Pokud například používal termín *hovorová* čeština místo obecná, používala jsem ho taky.

4.5 Data

Celkem jsem do své práce zařadila 9 přednášek, 9 follow-up interview s vyučujícím a 13 s posluchači. Všechna data byla nahrána na diktofon Sony ICD-PX312. Přednášky byly nahrávány v učebnách, kde běžně probíhaly, pouze jednou mi vyučující nabídl, že si položí diktafon přímo před sebe. Z toho důvodu jsou některé přednášky špatně srozumitelné, neboť v učebnách byla špatná akustika nebo otevřené okno do rušné ulice. Následná interview s vyučujícími byla pořízena buď v jejich kabinetu (kanceláři) nebo jedenkrát (V5) v týmové studovně v knihovně Jana Palacha. Problém u třech vyučujících (V1, V4 a V9) představoval fakt, že jsme nebyli v kabinetu sami, což ovlivnilo poslech úseků nahrávek, neboť další přítomní mezi sebou hovořili. U studentů bylo najít místo pro follow-up interview nejsložitější. Občas se podařilo zajistit týmovou studovnu, nicméně většinou se rozhovor odehrával na chodbě v některé ze dvou jmenovaných budov fakulty, kde okolní rušení bylo celkem samozřejmé.

4.5.1 Transkript

Úplný transkript jsem pořídila pro tři přednášky. Tyto transkripty byly zhotoveny účelově, šlo o to, spočítat v nich zvolené obecněčeské proměnné a místa jejich potenciální realizace. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla držet Manuálu Dialog (Kaderka, Svobodová, 2006), i když s některými odchylkami. Hlavní rozdíl je ve značkách pro intonaci, kdy používám značky pro intonaci klesavou, stoupavou a klesavě stoupavou s jinými symboly než v Manuálu. Dále do dvojitých závorek dávám nonverbální projevy, pokud jsou relevantní. Pokud je v dvojitých závorkách uvedeno *míněno*, pak se jedná o ortografický přepis termínu nebo jména z cizího jazyka, dále je v nich uvedeno, kdy mluvčí čte nebo pronáší repliku se smíchem. Vzhledem k tomu, že se v monologickém projevu přednášky vyskytují často delší pauzy (i 10 a více vteřin), upřesňuji je v jednoduchých závorkách konkrétním číslem (viz. *Příloha 1*).

5 Jazykové proměnné

Jazykové proměnné jsem převzala z knihy Jamese Wilsona *Moravians in Prague*. (2009: 95n.) Tři z jazykových proměnných jsou fonologické (protetické *v*, úženi *é>í/ý* a diftongizace *ý>ej*) a tři jsou morfologické (sjednocování koncovek sloves 3., 4. a 5. třídy, ztráta koncového *-l* a rodová neutralizace).

5.1 Fonologické proměnné

5.1.1 Protetické *v*

Proces spojený s protetickým *v* probíhá vložním */v/* před */o/* většinou na začátku slova nebo v některých případech se */v/* vkládá mezi prefix a */o/*. Vyskytuje se v těchto případech (Wilson, 2009: 98):

Místo výskytu	Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
Osobní zájmena	on, ona, oni, ono	von, vona, voni, vono
Předložky	od, o	vod, vo
Předponová plnovýznamová slova	odejít, odkud	vodejít, vodkud (vodkud')
Bezředponová plnovýznamová slova	okno, ocet	vokno, vocet
Uvnitř slova po předponě	naopak, neočekávám	navopak, nevočekávám

Tabulka č.2: Výskyt protetického *v* s příklady.

5.1.2 Úženi *é>í/ý*

Úženi *é>í/ý* označuje úženi spisovně českého */ɛ:/* na obecněčeské */i:/*. Tento posun se neobjevuje ve slovech cizího původu (např. *šéf, amatér*), ve slovech, v nichž dochází ke krácení SČ */ɛ:/* na OČ */ɛ/* (např. SČ *léto* > OČ *leto*), v koncovce nominativu životných maskulin *-ové*, kde také často dochází ke zkracování koncového */ɛ:/* (např. *mnichové*) a v některých slovech, které obsahují */ɛ:/*, ale mají obecněčeskou variantu (např. SČ *lékař* a OČ *doktor*). Úženi *é>í/ý* se vyskytuje v těchto pozicích (Wilson, 2009: 103n):

Místo výskytu	Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
1. a 4. pád singuláru středního rodu adjektiv	to je dobré, dobré pivo	to je dobrý, dobrý pivo
Nepřímé pády adjektiv a zájmen	velkého (2.p. / 4.p. sg.), dobrému	velkýho,

mužského a středního rodu	(3.p. sg.), dobrém (6.p. sg.)	dobřymu, dobrým
Nepřímé pády adjektiv a zájmen ženského rodu	té dobré (2.p. / 3.p. / 4.p. sg.)	tý dobrý
Neživotný plurál	velká (střední rod), velké (ženský / mužský rod)	velký
V kořeni slov	mléko	mlíko
V adjektivních podstatných jménech	na dovolené, z Karviné	na dovolený, z Karviný
V některých adverbialních formách	poprvé, za druhé	poprvý, za druhý

Tabulka č.3: Výskyt úžení $\acute{e} > \acute{y}$ s příklady.

5.1.3 Diftongizace $\acute{y} > ej$

Diftongizace $\acute{y} > ej$ je proces, při němž se spisovně český vokál /i:/ mění na dvouhlásku /ej/. K tomuto jevu nedochází u slov cizího původu (např. *tým*), k singuláru 7. pádu adjektiv, jako je například *dobřym*, neexistuje forma **dobrejm*. Dále se nevyskytuje ve slovech, v nichž dochází ke zkracování vokálu /i:/ na /ɪ/ (např. SČ umývadlo má OČ ekvivalent umyvadlo). DY se vyskytuje v těchto pozicích (Wilson, 2009: 105–106):

Místo výskytu	Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
Absolutní konec slova mužského rodu	velký (1.p. / 4.p. sg.)	velkej
Začátek koncovky slova	velkých (2.p. / 6.p. pl.), velkým (3.p. pl.), dobrými (7.p. pl.)	vekejch, velkejm, dobrejma
V kořeni slova	týden, být	tejden, bejt
V prefixu vý-	výlet, výplata	vejlet, vejplata
Příležitostně místo <i>í</i>	cítit se, cizí	cejtit se, cizej

Tabulka č.4: Výskyt diftongizace $\acute{y} > ej$ s příklady.

5.2 Morfologické proměnné

5.2.1 Sjednocování koncovek sloves 3., 4. a 5. třídy

Pod termínem sjednocování koncovek⁸ se skrývají dva procesy. Za prvé označuje sloučení a zjednodušení sloves třetí a čtvrté třídy ve třetí osobě plurálu

⁸ V analýze používám zkrácený název *sjednocování paradigmatu*.

přítomného/budoucího času, obě třídy takto získávají koncovku –ej. Za druhé označuje ztrátu koncového /i:/ ve třetí osobě plurálu páté třídy. (Wilson, 2009: 109-110):

Místo výskytu	Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
Třetí třída	trpí, sází	trpěj, sázej
Čtvrtá třída⁹	prosí	prosej
Pátá třída	dávají	dávaj

Tabulka č.5: Výskyt sjednocování koncovek sloves 3., 4. a 5. třídy s příklady.

5.2.2 Ztráta koncového –l

Ztráta koncového –l je proces, při němž je vynecháno koncové slabičné –l v mužském rodě v minulém čase u některých sloves 1. třídy a některých sloves 2. třídy (Wilson, 2009: 111):

Místo výskytu	Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
První třída	nesl, četl	nes, čet
Druhá třída	uběhl, tiskl	uběh, tisk

Tabulka č.6: Výskyt ztráty koncového –l s příklady.

5.2.3 Rodová neutralizace

Tato proměnná označuje proces, při němž se smazává distinkce mezi životnými a neživotnými adjektivy a zájmeny mužského rodu v plurálu (Wilson, 2009: 113):

Příklad spisovná čeština	Příklad obecná čeština
dobří sportovci, ti velcí pavouci	dobrý sportovci, ty velký pavouci
oni jsou bohatí	(v)oni jsou bohatý

Tabulka č.7: Výskyt rodové neutralizace s příklady.

⁹ Toto dělení čtvrté slovesné třídy jsem převzala v návaznosti na Wilsona (2009: 109-110).

6 Hypotézy

Hlavním cílem mé práce bylo zodpovědět otázku, zda obecněčeské jevy podléhají jazykovému managementu ze strany vyučujících na přednáškách. Dále co vyučující k manažování nebo jeho absenci vede a co vede k užívání spisovné nebo nespisovné češtiny na přednáškách. U studentů mě zajímalo, jestli si povšimnou užití obecné češtiny při přednášce, jak a proč ho hodnotí.

Zásadním předpokladem mé práce je existence (implicitní) normy, že na přednáškách se mluví spisovně. Pokud by tato norma neexistovala, nebylo by potřeba oprav obecněčeských jevů nebo jejich částečného manažování, neboť by nebyly pocíťovány jako problém (ve smyslu TJM). Tuto normu označuji jako implicitní proto, že není formulována v žádném řádu Filozofické fakulty, ale přitom je to sdílená norma mluvčích. Mým cílem je existenci této normy ověřit.

Vycházela jsem z toho, že k JM docházet může, ale nemusí. To zní na první pohled banálně, nicméně mohou existovat různé skupiny mluvčích, jejichž užívání spisovné a obecné češtiny může být značně rozdílné. Pokud daný vyučující manažovat bude, tak co do JM a jeho fází jsem předpokládala, že při užití obecněčeské varianty dojde pouze k fázi povšimnutí a hodnocení, neboť je zřejmé, jaký plán úpravy by mluvčí zvolil. Jedná se zde totiž pouze o dvě možnosti – spisovnou a obecněčeskou.

Mluvčí jsem rozdělila do pěti typů podle míry užití spisovné češtiny, přičemž jsem vydělila tři hlavní typy a dva podtypy. Prvním typem je mluvčí, který používá výhradně spisovnou češtinu a který tím pádem nebude manažovat. Druhý typ představuje přednášející, který mísí češtinu obecnou a spisovnou přibližně rovnoměrně a pokud by bylo jeho cílem mluvit spisovně česky, pak by zde zřejmě k JM docházelo. Třetím typem pak je mluvčí, který mluví výhradně obecně česky, to může být z přesvědčení nebo z toho důvodu, že si neuvědomuje, jakou varietu češtiny používá. Podtypy vyplňují mezery mezi jednotlivými typy. Prvním podtypem je přednášející, který používá převážně spisovnou češtinu s občasným užitím češtiny obecné. V tomto případě předpokládám největší míru manažování, neboť mluvčí se bude snažit dosáhnout spisovného projevu a odstranit zbývající obecněčeské varianty. Druhý podtyp je naopak blíže k pólu obecné češtiny, kdy mluvčí používá převážně obecnou češtinu a občas spisovnou. To může být dáno tím, že směřuje k výhradnímu užití obecné češtiny. Zde by se dal předpokládat JM směrem k obecné češtině. Přehledné shrnutí této typologie ukazuje schéma č. 3. Tato typologie je

výhradně orientační a neklade si za cíl zahrnout do sebe strategie mluvčích, neboť ty jsou také součástí výzkumu, ani nepředpokládá, že všechny typy ve skutečnosti existují nebo se vyskytnou v mém výzkumu, neboť přechody mezi typy budou spíše vágní a okrajové typy se budou vyskytovat výjimečně. Týká se pouze rozdělení vyučujících a jejich projevu při přednáškách, neboť v jiném prostředí je možné, že týž mluvčí volí jiný kód. Obecně však předpokládám, vzhledem k existenci normy, že na přednáškách se mluví spisovně, že mluvčí se k této normě budou snažit přiblížit.

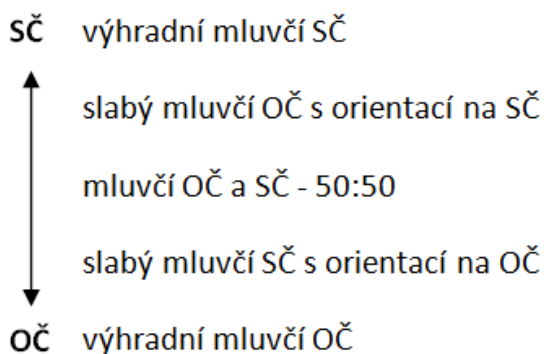

Schéma 3: Typologie mluvčích.

Podle této typologie jsem vybrala i tři přednášky, které jsem celé transkribovala. Tito tři mluvčí se měli co nejvíce blížit každý k jednomu z tří základních typů.

Na to, jestli přednášející svou promluvu budou nebo nebudou manažovat a jaký kód zvolí, má vliv několik faktorů. Z hlediska přednášky jsem v podkapitole 3.3.1 *Sledované aspekty přednášky z hlediska výzkumu obecněčeských jevů* uvedla, že záleží na velikosti a homogenitě přednášky. Čím menší je počet posluchačů a čím homogennější kolektiv, tím méně formální prostředí předpokládám, a tudíž je možná větší míra výskytu OČ.

Dalším faktorem, který z hlediska přednášky hraje roli, je míra připravenosti přednášky. Pokud vyučující celou přednášku pouze čte, není pro mě relevantní ji hodnotit z hlediska managementu OČ, ale zajímavý pro analýzu je tento mluvčí z toho hlediska, co ho ke čtení vede, zda nečetl právě z toho důvodu, aby jeho projev byl spisovný.

Co se týče mluvčích, míra užití OČ by mohla záviset na akademickém titulu (což zároveň souvisí i s věkem). Předpokládám, že čím vyššího titulu dotyčný dosáhnul, tím méně bude užívat OČ.

U studentů jsem považovala za relevantní jejich místo původu, neboť Moravané by potenciálně mohli být více citliví na užití obecné češtiny u vyučujícího.

Dále mým cílem bylo otestovat hypotézu, že povšimnutí, a tedy i jazykový management obecněčeských jevů, souvisí s počtem realizovaných zkoumaných proměnných. Za prvé může mluvčí realizovat minimum určité OČ proměnné. To může

vést k tomu, že ji bude chtít odstranit a tedy si ji povšimne spíš. Za druhé je možné, že si mluvčí povšimne spíše té proměnné, kterou realizuje ve velkém množství a bude ji hodnotit jako negativní. Tuto hypotézu budu testovat na třech přednáškách za použití metod variační sociolingvistiky. Dále metody variační sociolingvistiky využívám tím způsobem, že mluvčím a jejich projevům přiřadím hodnoty na určitých škálách (typologie mluvčích) a budu zkoumat jak se tyto hodnoty mění v závislosti na externích faktorech.

Shrneme-li výše uvedené, externí faktory (nezávislé proměnné), které mají vliv na jazykový management obecněčeských jevů a které budou testovány, jsou tyto: velikost a homogenita přednášky jako komunikační události, připravenost přednášky a akademický titul vyučujícího. Hodnocení a povšimnutí OČ při přednášce ze strany studentů může být ovlivněno jejich původem.

7 Analýza

Kvalitativní analýza byla provedena u všech přednášek. Úplný transkript jsem zhotovila u tří přednášek. Vybrala jsem takové mluvčí, kteří výklad nečetli, a zároveň se každý z nich měl blížit jednomu z hlavních typů v typologii mluvčích (viz 6. *Hypotézy*). V2 byl vybrán jako zástupce mluvčího OČ a SČ 50:50, V6 jako výhradní mluvčí obecné češtiny. Až po kvantifikaci proměnných se ukázalo, že V2 je typově spíše slabý mluvčí OČ s orientací na SČ a V6 je slabý mluvčí SČ s orientací na OČ. Třetím typem měl být výhradní mluvčí spisovné češtiny. V přednášce P3 se objevily pouze 2 proměnné, kdy každá byla realizována pouze jednou, takže vyučující V3 by se za takového mluvčího dal označit. Avšak po uvážení jsem došla k názoru, že kvantifikace proměnných v této přednášce by pouze potvrdila to, že V3 užíval téměř výhradně spisovnou češtinu. Proto jsem zvolila raději velice slabého mluvčího OČ se silnou orientací na SČ – přednášejícího V8.

7.1 Přednáška P1

V přednášce jsem našla 3 ze zkoumaných proměnných. Jednalo se o fonologické proměnné, tedy protetické *v*, úžení *é>y/i* a diftongizace *y>ej*. Ostatní proměnné se vyskytovaly pouze ve spisovné podobě a nebyly ani v rámci follow-up interview tematizovány.

Přítomno na přednášce bylo zhruba 25-30 studentů, jednalo se kromě jednoho o oborové religionisty. Přednáška by tedy šla hodnotit jako středně velká. Vzhledem k tomu, že to byla první hodina kurzu pro první ročníky (nelze ovšem vyloučit přítomnost posluchačů z vyšších ročníků), tak se studenti mezi sebou ani s vyučujícím ještě neznali. Šlo tedy o nehomogenní kolektiv. Pro posluchače nebyl připraven handout ani powerpointová prezentace.

7.1.1 Vyučující V1

Vyučující je muž, odhadem středního věku (45-55let), pochází z Prahy, titul: doc., Dr.

V1 měl přednášku podloženou vlastními materiály, z nichž většinou četl nebo se jich pouze držel jako osnovy. V následném interview V1 uvedl při první otázce, že si je vědom toho, že střídá OČ a SČ v závislosti na tom, jestli danou část přednášky čte nebo nečte. Řekl, že pokud se svých podkladů napsaných spisovnou češtinou drží, tak v projevu

používá SČ. A dodal, že naopak pokud tyto materiály používá pouze jako osnovu a formuluje výpovědi sám, objevuje se v jeho projevu obecná čeština. Po přehrání a prodiskutování vybraných úseků v následném interview mě upozornil, že všechny tyto úseky se objevily ve fázích přednášky, kdy nečetl z vlastních materiálů a formuloval výpovědi sám.

Na druhý dotaz, jestli by na svém projevu chtěl něco vylepšit, odpověděl kladně. Na následující otázku, co konkrétně by chtěl zlepšit, ale odpověděl, že neví.

V prvním vybraném úseku¹⁰ byly obsaženy všechny tři proměnné, tedy protetické *v*, úžení *é>ý/i* a diftongizace *ý>ej*. V1 si ani jednoho z nich nepovšimnul ani po třetím přehrání úseku. Když jsem se V1 zeptala, co si myslí o užití protetického *v* v této konkrétní realizaci, odpověděl, že ho daná proměnná při poslechu neruší a nevadí mu. Ve VP (čase přednášky) tuto proměnnou nevnímá obecně, k povšimnutí nedošlo ani v této konkrétní realizaci. K povšimnutí ani tematizaci dalších proměnných v tomto úseku nedošlo. Dalším případem protetického *v*, byl čtvrtý úsek¹¹, který by mohl být interpretován jako implementace spisovné varianty dané proměnné. Ovšem V1 si není vědom toho, že by to byla oprava. Tvrdí, že pouze danou klauzi zopakoval, ale změna z OČ na SČ nebyla vědomá, v čase VP ani povšimnutá.

V druhém úseku¹² se vyskytuje pouze proměnná diftongizace *ý>ej*. Při prvním poslechu si V1 povšimnul slovosledu, který podle jeho mínění nebyl optimální. K povšimnutí slovosledu dochází ale pouze při poslechu daného úseku během následného interview. Až po přečtení a zdůraznění slova s danou OČ proměnnou, se vyjádřil V1 tak, že ani na nahrávce ani ve VP daný jev nevnímá.

¹⁰ Úsek č.1: e takže e pokud de **vo** ty praktický technický záležitosti (.) tak e tedlecten kurz je koncipovane**ej** eee jako jeden z mála ne-li jako jedine**j** v tom našem studijním plánu jako (.) dvousemestrove**ej** to znamená že po zimním semestru neskládáte žádný atest/ (tučně doplněno autorkou textu)

¹¹ Úsek č.4: když se **vohlédneme** zpět když se **ohlédneme** zpátky na téměř už (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

¹² Úsek č.2: ta:k ještě něco k těmhle prakticke**ejm** věcem napadá vás/ (tučně doplněno autorkou textu)

Ve třetím úseku¹³ se opět objevuje protetické *v* a diftongizace *y>ej*. K povšimnutí na nahrávce došlo po prvním poslechu, nicméně V1 tvrdil, že si proměnných povšimnul, když už věděl, na co se má v přehrávaných úsecích soustředit. V čase VP však tyto proměnné nevnímá. V posledním, pátém úseku¹⁴ jsou opět obsaženy stejné proměnné, protetické *v* a diftongizace *y>ej*. Při poslechu daného úseku si jich V1 povšimnul po třetím přehrání. Ovšem platí stejně jako u ostatních úseků, že v čase přednášky obecněčeské proměnné nevnímá.

Vyučující V1 je rodilý mluvčí obecné češtiny a ve svém projevu ji nehodnotí jako problém (z hlediska TJM), když se slyší na nahrávce, ani ve VP. K povšimnutí došlo pouze v čase následného interview, kdy V1 byl upozorněn na to, co má v daných úsecích hledat a hodnotit. To, že v jeho projevu převažuje spisovná čeština, je následkem toho, že velkou část výkladu předčítá. Poznámky, z nichž čte, má ale primárně kvůli obsahu, nikoliv z důvodu spisovné češtiny.

7.1.2 Posluchač P1S1

Studentka P1S1 je žena a pochází z Prahy.

P1S1 při hodnocení projevu V1 uvedla, že V1 přepíná mezi spisovným a nespisovným kódem, což je právě i důvod, proč si toho povšimne, neboť ji toto přepínání kódů podle jejích slov zarazí. Myslí si ale, že vyučující V1 používá převážně spisovnou češtinu. Další faktor, který P1S1 nehodnotila zcela pozitivně, byla monotónnost hlasu V1.

Optimální projev vyučujícího by obecně podle P1S1 měl být spisovný, hodnotí tento projev pak kladně a oceňuje ho, neboť schopnost užívat spisovnou češtinu v akademickém prostředí patří podle ní ke vzdělání. Užití obecné češtiny u vyučujícího jí sice nevadí, ale je lepší, pokud vyučující užívá SČ a negativně by hodnotila vulgární projev. Jak vulgární projev vypadá, ale nepopisuje. Dále jí vadí, když vyučující používají vycpávková slova, což podle jejího názoru V1 nedělá a hodnotí ho z tohoto hlediska kladně.

U P1S1 se rozcházejí tvrzení během následného interview ve fázi warm-up a v druhé části, kdy hodnotí úseky nahrávky. Nejprve tvrdí, že vyučující mluví převážně

¹³ Úsek č.3: a sice není možné to že by ee jeden religionista byl schopne**j** reflektovat poznatky ze všech nábožensko kulturních v**o**blastí (tučně doplněno autorkou textu)

¹⁴ Úsek č.5: neznamená to že religionista bude ee v**o**pravovat filologa že tendlecten gramaticke**j** tvar by tam měl be**j**t jinak (tučně doplněno autorkou textu)

spisovně. Během puštění úseků se pak ale zmínila, že si myslí, že V1 používá ve všech realizacích protetické *v* a realizuje diftongizaci *y>ej* ve většině případů. Z mého hlediska ze zkušenosti s přednáškou P1 používá V1 protetické *v* pouze v těch případech, kdy nečte, ale ani v tu chvíli to není pravidlem (viz úsek č.4). U diftongizace *y>ej* platí to samé (viz úsek č.1). Zároveň ale tato zkrslená tvrzení vychází z faktu, že P1S1 později při interview uvedla, že způsob vyjadřování V1 vnímala ze začátku přednášky, ale později už ne.

P1S1 nevdá, když se vyučující během přednášení opraví, pokud špatně vysloví nějaké jméno nebo název. U čtvrtého úseku, na dotaz, zda si myslí, že se jedná o záměrnou opravu, odpověděla, že ne, neboť opravování obecněčeských variant by škodilo obsahové stránce.

Jak zároveň P1S1 uvedla, obsah je pro ní na prvním místě. Ve vnímání a tedy povšimnutí obecněčeských jevů ji zabraňuje to, že si musí dělat poznámky. Při přednášce P1 (v čase VP) předložené OČ jevy konkrétně nepostřehla. Po puštění jednotlivých úseků při follow-up interview si jich ale povšimla téměř okamžitě, ačkoliv po puštění prvního úseku si povšimnula nejprve toho, že vyučující začal část svého projevu výrazem *takže*, což hodnotí negativně. Dále negativně zhodnotila výraz *tendlencten*. V dalších částech následného interview pochopila, že se jedná o obecnou češtinu a jiné jevy již nehodnotila.

Protetické *v* hodnotí kladně, neboť tvrdí, že ho slýchává málokde a označuje jeho realizaci za „roztomilou.“ Dochází tedy ke gratifikaci proměnné protetické *v*.

7.2 Přednáška P2

V přednášce se objevilo 5 zkoumaných proměnných ze šesti. Proměnná, kdy se vypouští koncové *-l* u první a druhé slovesné třídy, byla problematická vzhledem ke kvalitě nahrávky, která kvůli akustice v učebně, nezřetelnému a rychlému projevu mluvčího nebyla optimální.

Na přednášce bylo přítomno zhruba 20 – 25 posluchačů, jednalo se tedy o středně velkou přednášku. Tato přednáška byla (povinně) volitelná a sešli se zde studenti z různých ročníků daného oboru. Předpokládala bych tedy větší míru formálnosti, vzhledem k tomu, že se nejednalo o uzavřenou skupinu. Přednáška byla podložena powerpointovou prezentací, v níž se vyskytovaly většinou grafy, některá jména a některé definice.

7.2.1 Vyučující V2

Vyučující je muž, narozen roku 1980, pochází z jižní Moravy, titul: Mgr.

Vyučující při prvním dotazu na zhodnocení svého projevu reaguje obsáhle a je vidět, že se touto problematikou zabývá a reflektuje ji. Ví o sobě, že má problém s rychlostí projevu, k čemuž se váže pak i jeho špatná srozumitelnost. Pociťované nedostatky, vzhledem k tomu, že si jich je vědom, se snaží odstranit různými cvičeními na mluvidla. Probíhá zde tedy určitý předinterakční management na komunikační úrovni. Přímo na úrovni jazykové si V2 myslí, že nemá příliš obsáhlou slovní zásobu, problém s větnou stavbou a spisovnou češtinou. K tomu se vyjadřuje tak, že se snaží odstraňovat tyto nedostatky, ale nejde mu to. Dodává, že v některých případech na to rezignoval, a doufá, že to studentům příliš nevádí, protože se snaží soustředit na něco jiného. V první řadě stojí pro vyučujícího obsah. Předinterakčním managementem je zde příprava, tedy detailně psané poznámky, z nich částečně čte, zároveň se snaží vždy přečíst si tyto poznámky před danou hodinou. Tvrdí, že mu to pomáhá na úrovni větné stavby a slovní zásoby.

Po přehrání prvního úseku¹⁵ V2 okamžitě zareagoval na proměnnou úženi *é>í/ý*, která mu vadí a které si dle vlastního tvrzení všímá hodně, daný jev tedy vnímán negativně. Reflektuje tuto proměnnou ale hlavně když se slyší na nahrávce (mojí i jiné) a tvrdí, že opravovat tento jev v řeči nemá smysl, neboť když už ho řekne, tak už je to pryč

¹⁵ Úsek č.1: padesát čtyři se vrací z korejské války a začíná magisterský studium a v roce padesát sedm obhájí doktorskou práci (tučně doplněno autorkou textu)

jedno. V čase VP si této realizace nepovšimnul. Nicméně jazykový management i s implementací proběhnul u nahrávky 4¹⁶, kdy se V2 vědomě opravil. Zajímavé na této implementaci je, že je svým způsobem implicitní, neboť oprava neproběhla okamžitě po vyslovení obecněčeské formy, ale objevila se až v další klauzi, která má stejnou stavbu jako klauze předchozí.

V druhém úseku¹⁷ se objevily dvě proměnné – diftongizace *y>ej* a protetické *v* (a úžení *é>i/y*, kterého si sice V2 povšimnul, ale už ho odmítá komentovat, neboť to bylo dle jeho názoru dostatečně probráno). V2 si povšimnul nejprve vycpávkových slov *jo* a *třeba*, obecněčeské jevy zpočátku vůbec nerefletoval, což ale může být zároveň dáno kvalitou nahrávky. Výrazu *přemejšlel* si V2 povšimnul až po druhém puštění nahrávky a dvojnásobným důkladným přečtením tazatelky. Nehodnotí ho přímo pozitivně, ale říká, že je pro něj tento jev tolerovatelný a působí na něj přirozeněji. Vytváří zde určitou klasifikaci obecněčeských jevů, kdy říká, že diftongizace *y* by patřila do jakéhosi „druhého ranku“, protože úžení *é>i/y* vnímá negativněji a tedy by stálo na pomyslném prvním místě. Podobně je to s protetickým *v*, kdy se tazatelka musí explicitně zeptat přímo na tento jev. V2 si není používání protetického *v* ve svém projevu vědom, neruší ho, a tvrdí, že by se v tomto případě určitě neopravoval.

Podobné hodnocení probíhá u sjednocování paradigmatu ve třetí nahrávce¹⁸. Opět při prvním poslechu dochází k povšimnutí častého opakování jednoho slova, tedy zcela jiného jevu než obecněčeského. V čase VP ovšem k povšimnutí častého opakování slov nedochází. Při druhém poslechu zhodnotil V2, že větná stavba souvětí je příliš složitá a až po dalším přečtení tazatelkou došlo k povšimnutí proměnné sjednocování paradigmatu. Opět přistupuje k této proměnné neutrálně, tedy tak, že mu nevadí a tím pádem můžeme předpokládat, že nebude povšimnut ani během přednášky.

¹⁶ Úsek č.4: druhý zákon imitace nadřazený podřazenými syn napodobuje *svýho tátu* podřízený napodobuje *svého šéfa* v sadomasochistickým vztahu masochista napodobuje sadisty (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

¹⁷ Úsek č.2: *jo já bych ee přemejšlel vo nějaký publikaci částečně o překladu třeba a tý knížky teorie difúze inovací* (tučně doplněno autorkou textu)

¹⁸ Úsek č.3: *co to je výzkumná tradice asi víte (..) to je série nějakých empirických šetření který se odkazují explicitně na to nadcházející výzkumný šetření který většinou maj nějakou počáteční autoritu (nebo) počáteční autority vod nichž vlastně se: eee vytváří určitý soubor textů textů autorů který spolu vzájemně komunikují* (tučně doplněno autorkou textu)

Pátý úsek¹⁹ obsahuje diftongizaci $y > ej$ a úženi $e > í/ý$. Vzhledem k tomu, že se jedná o poslední nahrávku, V2 už pochopil, na co se má soustředit. Opět dochází k povšimnutí varianty $í/ý$ (proměnná úženi $e > í/ý$), ale žádného jiného jevu. K povšimnutí diftongizace $y > ej$ vlastně nedochází, neboť tazatelka musí explicitně uvést, který úryvek chce, aby V2 zhodnotil. Zajímavé je, že V2 považuje diftongizaci $y > ej$ na konci slova za důsledek toho, že pochází z jižní Moravy. K hodnocení zde nedochází.

Sám mluvčí V2 shrnuje svůj postoj k obecněčeským jevům při přednášce tak, že na prvním místě stojí obsah a jeho srozumitelné objasnění studentům, dále rychlost projevu, větná skladba a pak až jevy obecné češtiny.

	Protetické v	Úženi $e > í/ý$	Diftongizace $y > ej$	Sjednocování paradigmatu
Potenciálních realizací	213 (100%)	343 (100%)	255 (100%)	36 (100%)
Spisovných realizací	194 (91,1%)	58 (16,9%)	228 (89,4%)	31 (86,1%)
Obecněčeských realizací	19 (8,9%)	285 (83,1%)	27 (10,6%)	5 (13,9%)
Povšimnutí/hodnocení mluvčího	<i>Povšimnutí:</i> po zdůraznění ca. na potřetí/ <i>hodnocení:</i> neproběhlo, ale není si toho ve vlastním projevu vědom	<i>Povšimnutí:</i> okamžité/ <i>hodnocení:</i> negativní	<i>Povšimnutí:</i> po zdůraznění ca. na potřetí/ <i>hodnocení:</i> jev je pro mluvčího tolerovatelný, přirozenější	<i>Povšimnutí:</i> po zdůraznění/ <i>hodnocení:</i> nevádí mu to

Tabulka č.8: *Jevy obecné a spisovné češtiny v P2 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V2.*

V tabulce 8 můžeme vidět absolutní počty a množství v procentech jednotlivých obecněčeských jevů, na něž jsem se dotazovala ve follow-up interview, kdy jsem vybrala jednotlivé proměnné a po poslechu jsem se dotazovala, jestli si jich V2 povšimnul v čase VP nebo pouze při následném interview a jak je hodnotí. Dále je v tabulce č.8 shrnutí toho, po jaké době (po kolikátém přehrání úseku, popřípadě po kolikátém přečtení) byly

¹⁹ Úsek č.5: a to z toho důvodu že písárky psaly moc rychle a e jestli ste někdy viděli já sem na tom ještě psal když sem byl malej klasickéj psací stroj tak tam lítají železný pacičky který v vám vlastně přes pásku obarevnou tiskly písmena (tučně doplněno autorkou textu)

jednotlivé proměnné povšimnuty a hodnoceny mluvčím V2. Jediná odchylka od normy, která byla po povšimnutí negativně hodnocená, je úžení *é>í/ý*, které se výrazně více objevuje v obecněčeských realizacích (83,1%). Ostatní odchylky se pohybují okolo deseti procent v obecněčeských realizacích a nejsou povšimnuty mluvčím v čase přednášky. Na nahrávce dojde k povšimnutí většinou až po přímém upozornění na daný jev. Hodnoceny jsou neutrálně, tedy tak, že V2 daný jev nevdává a je pro něj tolerovatelný. Ukázka z transkriptu viz v Příloze 2.

7.2.2 Posluchači P2S1 a P2S2

Obě studentky jsou ženy, obě pochází z Prahy.

Obecně se dá říct, že ani jedna ze studentek při prvních otázkách na zhodnocení projevu vyučujícího V2, jak by měl vypadat optimální projev ideálního vyučujícího, nereagovala zmíněním problematiky spisovnosti. Až při konkrétní výzvě, aby zhodnotily projev vyučujícího jazykově, P2S2 zmíní, že by neměl tento projev obsahovat slangové výrazy, ale nespisovná čeština není podle ní překážkou.

Na otázku, jak zhodnotily způsob vyjařování V2, se obě informantky shodly na tom, že projev je chvílemi dost rychlý, ale že nejsou zcela kompetentní hodnotit, neboť už V2 znají déle a absolvovaly u něj více předmětů a tudíž už jsou na něj zvyklé. Co se rychlosti projevu týče, obě studentky tento jev zmínily pouze jako občasný a nárazový, z mé zkušenosti z P2 jsem měla pocit, že jeho projev byl opravdu rychlý a tím pádem také obtížněji srozumitelný většinu svého času. P2S1 se na projevu vyučujícího V2 líbí, že je vždy na přednášku připravený, drží se osnovy a doplňuje přednášky prezentací. Jediné, co by na V2 změnila, by byla rychlost projevu. P2S2 hodnotí na V2 kladně, že výklad pouze nečte a že je na něm vidět, že ho přednášení baví.

Když měly studentky zhodnotit způsob vyjadřování z jazykového hlediska, P2S1 zmínila, že V2 používá dost cizích slov, ale dokáže je vždy srozumitelně vyložit, takže to pro ni vlastně nejsou na překážku. P2S2 se nelíbí z jazykového hlediska, když vyučující ráčkuje, když používá nadměrné množství vycpávkových slov a – jak už jsem zmínila výše – spisovnou češtinu od vyučujícího nevyžaduje, ale vadily by jí slangové výrazy, neboť přednáška by měla mít úroveň. K tomuto tvrzení se ale dále nevyjadřuje.

V tom, jestli vyučující mluví důsledně spisovně česky, se obě studentky shodly na tom, že když se soustředí, tak ano, nicméně pokud odbočí od tématu přednášky a začne vykládat něco nepřipraveného, tak se mu stává, že mluví obecně česky. Celkově podle nich ale převažuje užívání spisovné češtiny. Při bližším pohledu na transkript P2 však zjistíme

(jak už je zřejmé z prezentovaných úseků výše), že jevy obecné češtiny jsou přítomny konstantně během celé přednášky, nejsou zde ostrůvky pouze spisovné nebo obecné češtiny.

P2S1 celkově užívání obecné češtiny příliš nevnímá ani mimo akademickou půdu, vadilo by jí pouze v písemném projevu. P2S2 nevdá obecná čeština na přednáškách, neboť se jedná o přímou interakci mezi studenty a vyučujícím, ale vadí jí například v médiích.

Při pouštění jednotlivých úseků nahrávky se ukázalo, že studentky jsou si sice schopné vybavit, kdy konkrétně v rámci přednášky byly dané úryvky proneseny, ale jejich spisovnost nevnímaly. Nebyly většinou obecněčeské jevy schopny zachytit ani v čase VP ani na nahrávce, ačkoliv byla puštěna opakovaně. To může být způsobeno také kvalitou nahrávky, ale pouze částečně, neboť ani ve zcela zřetelných částech nemohly požadované jevy identifikovat. Toto nepovšimnutí v čase přednášky je způsobeno tím, že obě informátorky zároveň uvedly, že se při přednášce nejvíce soustředí na obsah, P2S2 explicitně ještě uvedla, že řeší, co si konkrétně má zapisovat do poznámek.

Shovívavé hodnocení a částečně zkreslená představa o rychlosti projevu o užití spisovné češtiny v projevu V2, může být dle mého názoru dáno tím, že vyučující byl pohledný a mladý, jak jedna ze studentek uvedla off record po provedení následného interview. P2S2 řekla konkrétně během interview, že má V2 jako vyučujícího ráda. V tom případě je možné, že ačkoliv si myslela něco jiného, nechtěla V2 kritizovat a tak svá hodnocení zmírnila. Je tedy možné, že kladné sympatie k vyučujícímu zkreslují hodnocení informátorek. Velkou roli zde také hraje fakt, že obě vyučujícího V2 znaly už delší dobu, jak samy uvedly. To, že na něj byly zvyklé a měly na něj již vytvořený názor, mohlo jejich mínění a hodnocení také ovlivnit.

7.3 Přednáška P3

V přednášce P3 se objevily pouze 2 proměnné a to protetické *v* a rodová neutralizace, každá pouze v jedné realizaci. Žádná jiná zkoumaná obecněčeská proměnná se v přednášce neobjevila. V3 by se dal tedy označit jako výhradní mluvčí spisovného kódu. Následné interview jsem vedla stejným způsobem jako s jinými vyučujícími, mezi vybrané úseky jsem kromě těch, které obsahovaly zmíněné proměnné, zařadila i případ hyperkorektnosti. Na konci interview jsem přidala ještě několik otázek ohledně toho, co V3 k výhradnímu užívání spisovné češtiny na přednáškách motivuje.

Na přednášce byli zpočátku tři posluchači, další dva přišli později, tedy dohromady pět posluchačů. Jednalo se o malou přednášku s homogenním kolektivem. Vyučující neměl powerpointovou prezentaci, ani studentům nerozdával handout. Měl vlastní poznámky, které obsahovaly osnovu – pouze data a nejdůležitější fakta.

7.3.1 Vyučující V3

Vyučující je muž, podle odhadu asi 30 let, z Domažlic (od útlého dětství žil v Praze), titul: Mgr.

Při hodnocení svého způsobu vyjadřování V3 uvedl, že se snaží o užívání spisovné češtiny jak po lexikální, tak gramatické stránce. Tvrdil ale, že pokud se soustředí příliš na obsah přednášky, tak má pocit, že používá obecnou češtinu.

Na svém projevu by chtěl vylepšit formulování, tedy aby byl přesněji schopen vyjádřit obsah. Dále by chtěl vylepšit plynulost projevu, která podle jeho mínění závisí na tom, jak je mu téma blízké a podle zájmu posluchačů. Pokud totiž přednáší o tématu, které je bližší jeho dizertační práci, tak má pocit, že jeho projev je lepší, neboť se cítí jistější.

Po prvním poslechu úseku č.1²⁰ si V3 povšimnul pauz, které ve svém projevu dělal, a hezitačních zvuků. Hyperkorektního výrazu si povšimnul až po upozornění. V čase VP k povšimnutí nedošlo, neboť tvrdil, že tak mluví běžně, proto mu na tomto výrazu nepřijde nic zvláštního.

²⁰Úsek č.1: teď opět taková odbočka **když byste**: někdo () někoho zajímalo třeba i literární zpracování tohoto tématu ee života v těch severoalbánských oblastech (tučně doplněno autorkou textu)

V druhém úseku²¹ si okamžitě povšimnul v čase následného interview protetického *v*, které hodnotí negativně. Ve VP ovšem k povšimnutí nedošlo. Stejně tak je tomu i ve třetím úseku²², kdy dojde k povšimnutí rodové neutralizace v čase follow-up interview, ale nikoliv v čase přednášky. Uvedl, že v čase přednášky si obecněčeské realizace nepovšimne, neboť se musí primárně soustředit na obsah.

V3 tvrdil, že na spisovnou češtinu při přednášce nemusí vůbec myslet, protože tak mluví i běžně. Téměř výhradní užívání spisovného kódu je podle V3 dále dáno prostředím a tím, že něco vysvětluje, neboť při vysvětlování používá SČ nejen na přednáškách. Dále uvedl, že hodnotil negativně, když jeho vyučující používali obecnou češtinu. Spisovnou češtinu používá také proto, že se mu jako kód líbí a domnívá se, že se ji naučil důsledně používat při čtení knih, které jsou psány SČ.

7.3.2 Posлуhač P3S1

P3S1 je žena, pochází z Prahy.

P3S1 hodnotí způsob vyjadřování V3 velmi kladně. Konkrétně považuje za pozitivní zřetelnou výslovnost, pomalejší tempo řeči, věcný a systematický výklad. Takto podle ní má vypadat zároveň optimální projev vyučujícího. Shodně s V3 tvrdila, že pokud je přednáška vyučujícího V3 o jiném tématu, než je mu blízké, tak jeho projev zdaleka tak optimální není. Neuvadla však, v jakém smyslu, ale tento názor mohl být ovlivněn tím, že přednášky, které V3 nebyly blízké ji nebavily.

P3S1 si myslí, že V3 neužívá zcela spisovnou češtinu. Zároveň má pocit, že nepoužívá žádné výrazy, které by nepatřily na akademickou půdu. Obecně jí vadí obecná čeština na vysokoškolské úrovni při přednáškách, pokud se jedná o uzavřený seminář, tak ji nehodnotí negativně.

Hyperkorektního výrazu V3 v prvním úseku si při následném interview nepovšimla. Až když na něj byla výslovně upozorněna, vyjádřila se tak, že jí to nevadí. V dalších úsecích k povšimnutí došlo u protetického *v* po třetím puštění úseku a u rodové neutralizace po druhém puštění. Na tyto proměnné nemá žádný názor, neboť tvrdí, že se

²¹Úsek č.2: ta s- ten model který se (...) ahmed zogu vlastně opírá vo:: ty bohaté (...) vlastníky půdy (tučně doplněno autorkou textu)

²²Úsek č.3: ee tak je vypsáno i referendum eee je vypsáno referendum kdy se kdy ty albánci měli rozhodnout eee zůstane-li albánie republikou nebo naopak vrátí li se k monarchii (tučně doplněno autorkou textu)

obě vyskytly v předložce nebo zájmenu a že vnímá spíš plnovýznamová slova, u nichž by její hodnocení bylo negativní.

7.4 Přednáška P4

V P4 jsem zaznamela 5 proměnných, které se objevily i v úsecích při následném interview. Jedná se o protetické *v*, úžení *é>ý/í*, diftongizaci *y>ej*, sjednocování paradigmatu a ztrátu koncového *-l*. Nezaznamenala jsem případ rodové neutralizace.

Na přednášce bylo přítomno zhruba 12 posluchačů, homogenita přednášky byla vysoká, neboť studenti se mezi sebou i s vyučujícím znali. Jednalo se tedy o malou přednášku. Přednáška nebyla podložena ani powerpointovou prezentací ani handoutem.

7.4.1 Vyučující V4

Vyučující je muž, narozen roku 1976, pochází z Prahy, titul: PhDr., Ph.D.

U tohoto vyučujícího byl nápadný fakt, že zhruba prvních padesát minut přednášky, která trvala asi osmdesát minut, užíval zcela spisovný kód z hlediska zkoumaných proměnných. K přepnutí kódu došlo, když byl položen ze strany studentů dotaz, na který V4 obsáhle odpovídal. Po odpovědi na dotaz přešel zpět do SČ. Z této části P4 pak byly vybrány všechny úseky, které jsem V4 přehrávala. Ani zde však nebyl kód zcela obecněčeský, docházelo k mísení OČ a SČ (viz jednotlivé úseky). V4 sám přiznal, že tuto přednášku měl velmi dobře připravenou a první část P4 opravdu téměř celou dobu četl.

V4 není spokojený se svým způsobem vyjadřování. Jako první věc, která mu vadí, označil občasnou neschopnost přesného vyjádření myšlenky. Preciznost vyjádření se snaží ale neustále zlepšovat. Dále hodnotí negativně, že mísí OČ a SČ. Podle jeho názoru je to způsobeno přípravou na přednášku. V případě, kdy je připravený lépe, tyto věci, které mu vadí, také lépe odbourává. O způsob svého projevu při přednáškách se V4 zajímá a snaží se ho vylepšit tím, že poslouchá své kolegy na konferencích, jakým způsobem se vyjadřují oni.

Na dotaz, co by na svém projevu chtěl zlepšit, odpověděl, že by chtěl užívat spisovný kód. Zajímavé ale je, že o chvíli později v rámci interview tvrdil, že spisovnou češtinu jako Pražan považuje za nepřipadnou v neformálním projevu. Tímto neformálním projevem jsou pro V4 i odpovědi na nepřipravené dotazy ze strany studentů. Dále pak, pokud se snaží výklad odlehčit a zaujmout pozornost studentů. V těchto případech používá zámerně OČ. To souvisí s tím, jak uvádí V4, že pokud má přednášku připravenou a ví, co bude říkat, může se více soustředit na užití spisovného kódu. Pokud přijde nečekaně dotaz, nebo se rozhodne odbočit od tématu, musí přemýšlet více nad tím, co má říkat a ne, jaký kód použije. Na prvním místě tedy pro V4 stojí obsah přednášky.

Jednotlivé přehrané úseky přednášky okomentoval V4 pokaždé tak, že nebyly součástí přednášené látky, nýbrž se objevily v rámci odbočky, tedy odpovědi na dotaz ze strany studentů.

První úsek²³ obsahoval jedinou OČ proměnnou, protetické *v*. V4 tuto proměnnou zaznamenal na druhý poslech úseku při následném interview. Hodnotil ho negativně. Tvrdil, že si ho na tomto místě ve VP nepovšimnul, ale že si často protetického *v* povšimne na jiných místech ve své promluvě.

Na základě prvního poslechu druhého úseku²⁴ nejprve V4 poznamenal, že mu vadí, když opakuje vícekrát během krátké promluvy jedno slovo. Tento jev byl mluvčím V4 zaznamenan v čase následného interview. Po druhém poslechu si povšimnul V4 obecněčeských tvarů, které v tomto úseku představovalo úžení *é>ý/i*. K tomuto povšimnutí však došlo opět jen v čase interview, nikoliv při VP. Obecně se pak V4 k užívání OČ ve vlastním projevu vyjadřuje tak, že pokud vysloví obecněčeský tvar, často si ho uvědomí (povšimne si ho) a snaží se přejít v dalších replikách do spisovného kódu, ale neopravuje se.

Ve třetím úseku²⁵ byly obsaženy 4 zkoumané proměnné – úžení *é>ý/i*, diftongizace *ý>ej*, ztráta koncového *-l* a sjednocování paradigmatu. První jev, který zmínil, že hodnotí negativně, jsou vycpávková slova. Zároveň si však povšimnul všech obecněčeských proměnných v rámci úseku, ale nehodnotil je. K povšimnutí obojího – vycpávkových slov i OČ – dochází u mluvčího opět pouze v čase follow-up interview.

²³ Úsek č.1: eee vy můžete být chasid nějakého cadika a bydlet na druhé straně zeměkoule **v**občas když budete mít peníze ho pojedete navštívit (tučně doplněno autorkou textu)

²⁴ Úsek č.2: ee já mimochodem se s- s tím panem jelínkem jaksi velmi vzdáleně ee znam protože učíme na na stejn^ý na stejn^ý škole čili párkrát sem ho viděl (tučně doplněno autorkou textu)

²⁵ Úsek č.3: on prostě o tom judaismu absolutně nic neví (...) čili prostě to byl vlastně nezvládnute**ej** převrat (...) on prostě udělal naprosto ee špatn^ý rozhodnutí protože vůbec ne- ne- **nemoh** odhadnout ee ty důsledky jelikož pro něj je prostě rabín jako rabín (...) jo prostě když **ma j** čern^ý sako tak jako je to je to úplně jedno jedno kdo to bude (tučně doplněno autorkou textu)

Ve čtvrtém úseku²⁶ si V4 povšimnul po prvním poslechu úžení *é>ý/i*, opět ale pouze v čase následného interview. Tvrdí, že v tomto případě mu to nevadí.

Shrme-li výše uvedené, u mluvčího V4 nacházíme několik výrazných rysů. K povšimnutí OČ proměnných došlo v jeho případě vždy až při follow-up interview. Ačkoliv se svůj projev při přednáškách snaží změnit směrem ke spisovné češtině, přičemž jako předinterakční management by se zde dala označit jakási analýza projevu jeho kolegů, vyskytují se místa v přednášce, kde naopak záměrně používá obecnou češtinu. Tato místa – odpovědi na dotazy, vložené příběhy – označuje jako neformální, tudíž takové, kde si podle svého názoru OČ může dovolit použít. Na prvním místě ovšem pro něj stojí komunikační management, tedy správné a přesné vyjádření obsahu přednášky. Tento fakt vyšel najevo ve fázi warm-up. Spisovná čeština je pro V4 až na druhém místě. Pokud si povšimne při výkladu, že používá OČ, tak se snaží přejít zpět k SČ. Vyloženě negativně hodnotí pouze protetické *v*.

7.4.2 Posluchači P4S1 a P4S2

P4S1 je muž, P4S2 je žena, oba pochází z Prahy.

Názory obou studentů se shodují v tom, že projev V4 při přednáškách patří mezi lepší (co se týče vyučujících, které znají), hodnotí ho tedy pozitivně. Dále se shodnou na tom, že V4 si dává na svém projevu záležet. Pokud by měli něco vytknout, oba uvedli, že jim vadí přílišné užívání cizích slov v projevu V4, což pak ovlivňuje srozumitelnost přednášky. P4S2 ještě dodává, že hodnotí pozitivně u V4 to, že má přednášky dobře připravené. Podle jejího názoru ale se někdy zbytečně odklání od tématu přednášky, když dlouze rozvádí například odpovědi na některé otázky. Ovlivněn tím byl jejich názor i na optimální projev vyučujícího, kdy oba uvedli, že by měl být srozumitelný v tom, že nebude obsahovat příliš mnoho cizích slov. P4S2 zmiňuje, že optimální projev by měl mít jasnou strukturu, posunout probírané téma někam dál a vadila by jí příliš složitá větná stavba.

Podle P4S1 převažuje u V4 jednoznačně spisovná čeština, ačkoliv připouští, že občas používá češtinu obecnou. P4S2 nemá v tomto bodě příliš jasno, ale také podle ní převažuje SČ. Domnívá se, že V4 ale OČ užívá při přednáškách docela často.

²⁶Úsek č. 4: jo a přesto už prostě v jedenáctým století sou doložený texty kdy oni to tematizujou co to znamená jak to platí vůbec ee ten (sener) když už nemáme (propantese) (tučně doplněno autorkou textu)

Užívání obecné češtiny na přednáškách nevadí ani jednomu. P4S1 uvedl, že pokud je zajímavé téma, tak mu nezáleží na tom, jaký kód je užit. P4S2 by hodnotila negativně výhradní užití OČ, ale i SČ, neboť by to na ní působilo tak, že vyučující se příliš snaží a bylo by to pro ní nepřírozené. Naopak užití OČ na ní působí přirozeně.

Pro oba posluchače platilo, že OČ proměnných, které jim byly předkládány v jednotlivých úsecích, si povšimli pouze na nahrávce, nikoliv při přednášce. Tvrdili, že jim předložené OČ proměnné v projevu vyučujícího nevadí. Tedy je ani nehodnotí. Jediný jev, kterého si sami studenti nepovšimli, bylo protetické *v* v prvním úseku. P4S1 byl toho názoru, že protetické *v* je součástí spisovné češtiny a P4S2 uvedla, že je na to tak zvyklá, že není schopná tuto proměnnou vnímat. Pro P4S1 i P4S2 je při přednášce nejdůležitější obsah a sdělená informace.

Oba studenti přednášejícího dobře znali. Je zajímavé, že to, na co V4 kladl největší důraz a na co se soustředil, naopak jeho posluchači nehodnotí kladně. V4 se snaží o přesné a precizní vyjadřování, což studenti shodně interpretovali jako přílišné užívání cizích slov. Dlouhé odpovědi na dotazy ze stran studentů a příběhy, které by podle V4 měli odlehčit přednášku, hodnotí P4S2 jako zbytečné odbíhání od tématu. Snaha o SČ u vyučujícího sice nebyla hodnocena negativně, ale studenti si OČ jevů na přednášce nepovšimli, zároveň jim užití obecněčeského kódu nevadí. Jediná proměnná, kterou V4 hodnotil negativně, tedy protetické *v*, nebyla studenty povšimnuta ani v přehrávaných úsecích při follow-up interview, nepodléhala proto z jejich strany jazykovému managementu.

7.5 Přednáška P5

Přednáška P5 obsahovala pouze 2 zkoumané obecněčeské proměnné, protetické *v* a úžení *é>ý/í*. Ve zbytku přednášky používal V5 spisovný kód z hlediska mnou zkoumaných proměnných. Do následného interview bylo zařazeno všech pět případů, kdy se jedna z těchto proměnných objevila.

Na přednášce bylo přítomno 17 posluchačů, jednalo se o středně velkou přednášku se středně homogenním kolektivem, neboť přítomní posluchači sice patřili do jednoho ročníku a jedné skupiny, ale byli to teprve studenti prvního ročníku a ještě mezi nimi nebylo vytvořeno tolik vazeb. P5 nebyla podložena ani powerpointovou prezentací ani handoutem. Vyučující V5 mluvil bez předem připravených poznámek.

7.5.1 Vyučující V5

Vyučující je muž, narozen roku 1975, pochází z Brna, tituly: PhDr., ThLic., Ph.D., Th.D.

V odpovědi na první dotaz, jak by zhodnotil svůj způsob vyjadřování při přednáškách, vyučující V5 tvrdil, že nepřemýšlí nad tím jak mluví, že v první řadě řeší otázku obsahu a to, aby byl výklad srozumitelný. Po komunikační stránce pak řeší ponejvíce to, aby byl dobře slyšet. Slovní vyjadřování je pro něj vedlejší.

Podle názoru V5 je přednáška jako divadelní představení, ve svém projevu se tedy snaží najít poměr mezi termíny odbornými a „populárním“ vyjadřováním, snaží se nebýt monotónní a měnit stylistickou rovinu.

Kdyby měl V5 na svém projevu něco zlepšit, tak by to bylo přesnější vyložení látky. Tvrdí ale, že tento nedostatek je způsoben tím, že přednášku nečte, což je podle něj na druhou stranu pro studenty přínosnější, než kdyby ji četl.

V prvním úseku²⁷ se objevuje proměnná úžení *é>ý/í*. Při následném interview došlo k okamžitému povšimnutí dané proměnné. V5 uvedl, že se jedná o organizační věci na začátku přednášky a o komunikaci se studenty, a nepatří tedy k odbornému výkladu. Při této příležitosti si svůj jazykový projev nehlídá. Na dotaz, zda jindy si svůj projev z hlediska spisovné a obecné češtiny hlídá, odpověděl, že to záleží na tom, kde zrovna se v rámci přednášky nachází. V případě, že se snaží přesně definovat nějaký problém, snaží

²⁷Úsek č.1: tak nybelungové (...) co (.) kolegyně (.) (pechová)/ má nybelu-nybelungy už hotový/ jak ste daleko (tučně doplněno autorkou textu)

se V5 hlídat i po stránce jazykové. Naopak, pokud se dostane do fáze „popularizace“ a vypráví nějaký příběh nebo řeší organizační záležitosti, tak se méně hlídá po jazykové stránce, a má pocit, že si to může dovolit použít například obecněčeskou variantu. To by ovšem odporovalo jeho počátečnímu tvrzení ohledně toho, že nad svým způsobem vyjadřování při přednáškách vůbec nepřemýšlí. To mohlo být způsobeno tím, že uvedl, že v čase VP si obecněčeské proměnné nepovšimnul. Z toho by vyplývalo, že vyučující V5 svůj jazykový projev manažuje po stránce lexikální a morfologické pouze v případě, když je jeho výklad odborný. To odpovídá zároveň tvrzení, že se snaží měnit hladinu projevu a ne být monotónní. Tato změna probíhá nejen po obsahové stránce, ale i po stránce lexikální a gramatické.

V druhém úseku²⁸ si V5 povšimnul protetického *v* při druhém poslechu, ale opět zmínil, že nešlo o odborný výklad, že se jednalo pouze o komentář k přednášené látce, a domnívá se proto, že v takovém úseku přednášky si může dovolit použít obecněčeský kód. Při přednášce si však tohoto jevu nepovšimnul. V5 nemá pocit, že by používal protetické *v* často (za celou přednášku se vyskytlo jedinkrát a to v tomto případě), a z jeho hlediska je to důvod, proč nedošlo k povšimnutí v čase VP.

U třetího, čtvrtého i pátého úseku se objevila stejná proměnná, úzení *é>y/i*. K jejímu povšimnutí došlo ve všech třech úsecích okamžitě při následném interview, avšak v čase VP nikoliv. U třetího úseku²⁹ V5 uvedl, že se jednalo o popularizační část přednášky, která měla za účel odlehčit odborný výklad. Z toho důvodu opět nekladl důraz na to, jaký kód používá. Ve čtvrtém úseku³⁰ se jedná o stejný případ jako u úseku třetího, šlo o vložený příběh s účelem odlehčení odborného výkladu. V pátém úseku³¹ nastala jiná situace. Mluvčí si při následném interview povšimnul odchylky od normy, ale tvrdil, že

²⁸Úsek č.2: a ještě trvalo zhruba sto let než tedy to těm rytířům vtloukli do hlavy že tedy tohle je tam ideál kam mají směřovat tak voni teda oficiálně skutečně prezentovali tady tyhle ideály (tučně doplněno autorkou textu)

²⁹Úsek č.3: a kdy tedy když tedy ee vtáhlo to otovo vojsko na jih tak jeho soupeřem nebyli byzantinci kteří se zavřeli do měst za hradby ale arabský vojsko invazní (tučně doplněno autorkou textu)

³⁰Úsek č.4: muž který se jmenoval krescencius to byl předák římské rodiny který to celý zpunktoval se dokonce zabarikádoval v andělskym hradě a snažil se nák bojovat a nic nic mu nepomohlo\ (tučně doplněno autorkou textu)

³¹Úsek č.5: tak i tady ten muž kterého mu určil a zapomeňte na papežský volby ota řekl kdo to bude samozřejmě jo: (tučně doplněno autorkou textu)

papežské volby jsou jeho odborná specializace, a z toho důvodu se je snaží nějakým způsobem rychle přejít (doslova uvedl: „odbýt“) při přednášce, aby nezabíhal do zbytečných podrobností a proto použil obecněčeskou variantu. Ačkoliv se zdá, že použití úženi *é>y/í* bylo zcela záměrné, V5 k tomuto vysvětlení dospěl až při následném interview.

Zajímavou informací v rámci následného interview bylo, že V5 nepostřehne OČ proměnné v rámci přednášky ani je nehodnotí vyloženě negativně, neboť má pocit, že je nepoužívá.

7.5.2 Posluchači P5S1 a P5S2

P5S1 je žena, pochází z Čáslavi, P5S2 je muž, pochází ze severních Čech.

Oba posluchači hodnotí projev V5 při přednáškách velmi kladně. P5S1 uvedla, že se jí líbí, že projev je ucelený, V5 neskáče od tématu k tématu a rozumí dobře vykládané látce. Pro P5S2 je V5 optimálním přednášejícím z hlediska projevu hlavně v tom, že mluví pomalu, plynule a gramaticky správně.

Za optimální projev vyučujícího při přednášce P5S1 považuje takový, který zní přirozeně. To znamená, aby nebyl na jedné straně příliš strojený ve smyslu důsledně užití SČ a na druhé straně, aby nebyl vyloženě obecněčeský, neboť pak si to do poznámek zapisuje nespisovným kódem a to hodnotí negativně. Užívání obecné češtiny jí nevádí, ale u složitějšího tématu P5S1 předpokládá, že vyučující bude mluvit tak, aby měl jeho výklad úroveň, tedy spisovně česky.

Posluchač P5S2 hodnotí negativně užívání obecné češtiny na lexikální rovině. Pokud je použita na všech rovinách, tak se mu zdá, že téma přednášky je zlehčené, není podáno seriózně a vědecky, tudíž je pro něj těžší udržet delší dobu pozornost, neboť mu připadá, jako by vyučující vykládal něco nedůležitého. Pokud vyučující mluví spisovně, vnímá téma přednášky jako závažnější.

Podle názoru obou posluchačů V5 nepoužívá důsledně spisovnou češtinu. Podle P5S1 převažuje spisovný kód, P5S2 si také nemyslí, že by V5 byl v používání SČ důsledný, avšak není si vědom, že by na lexikální rovině bylo příliš mnoho OČ výrazů. Naopak má dojem, že koncovky (míní úženi *é>y/í* a diftongizaci *y>ej*) jsou většinou užity v OČ. Toto hodnocení je zcela v protikladu s mou zkušeností z přednášky P5, kdy V5 užil OČ pouze v pěti konkrétních realizacích.

U prvního úseku si oba studenti povšimli při follow-up interview úženi *é>y/í*, které oba hodnotí kladně, neboť shodně tvrdí, že kdyby V5 v tomto případě použil SČ, vyznělo by to pro ně nepřirozeně. V čase VP si této odchylky od normy ani jeden z nich

nepovšimnul. P5S2 uvádí, že je to pro něj běžné užití jazyka, které nevnímá. P5S1 tvrdí, že se soustředí na obsah a na to, co si zapisuje, nikoliv na to, jakým způsobem vyučující svůj projev produkuje.

U dalších úseků dochází k povšimnutí dané obecněčeské proměnné ze strany obou posluchačů opět pouze v čase následného interview. P5S2, dokud nevěděl, co přesně má v daných úsecích vnímat a hodnotit, si vždy nejprve povšimnul například vycpávkových slov, nebo toho, že mluví V5 plynule. Jednalo se tedy spíš o komunikační management.

7.6 Přednáška P6

V přednášce P6 se objevily všechny zkoumané obecněčeské proměnné, které také byly zařazeny do následného interview.

Přednášky se účastnilo 5 posluchačů. P6 byla povinně volitelná, je možné, že se všichni posluchači mezi sebou neznali, ale vzhledem k tomu, že při této přednášce dostávali studenti běžně zadaný úkol, který měli řešit ve skupinkách, tak předpokládám, že se stačili alespoň trochu poznat. Jednalo by se tedy o malou přednášku s homogenním kolektivem. P6 nebyla podložena ani handoutem ani powerpointovou prezentací, vyučující pouze kreslil na tabuli některá schémata a dělal poznámky. V6 mluvil bez předem připravených poznámek.

7.6.1 Vyučující V6

Vyučující je muž, narozen roku 1973, pochází z Prahy, titul: PhDr., Ph.D.

V6 je externím vyučujícím na FF UK. Převážná část jeho práce se odehrává v praxi, kdy školí personalisty, právníky a managery. Od toho, jak sám uvádí, se odvíjí jeho postoj k vlastnímu vyjadřování při přednáškách.

V6 při hodnocení svého projevu uvedl, že si myslí, že má bohatou slovní zásobu a že dokáže být dostatečně sdělný, čímž mínil, že umí explicitně vysvětlit a předat posluchačům svou myšlenku. Kdyby chtěl na svém projevu něco zlepšit, jednalo by se o to, aby mluvil přesněji k tématu, lépe artikuloval, mluvil hlubším hlasem a pomaleji.

Zároveň poznamenal, že si je vědom toho, že má sklon užívat obecnou češtinu, ale nehodnotí to negativně. Obecnou češtinu používá V6 z toho důvodu, že je mu přirozená, nedovede si dnes už představit, že by používal spisovnou češtinu, a to z několika důvodů. Za prvé uvedl, že užívání OČ je pro něj součástí jeho osobnosti, za druhé je to určitá strategie, kdy OČ používá jako kód, kterým je schopný vyjádřit své myšlenky srozumitelně a přijatelně širšímu kruhu posluchačů, za třetí pak podle V6 spisovný kód vyvolává v posluchačích dojem chladu a akademického odstupů. Uvádí příklad, že v personalistické praxi, v níž se pohybuje, člověk, který používá příliš složitý jazyk a důsledně mluví spisovně, působí jako odtržený od reality. Tyto poznatky pak přenáší i do užití jazyka při přednáškách, kde si podle jeho slov na jazyk (míněno kód) pozor nedává.

Dále se vyjadřuje k tomu, že kultivovat jazyk směrem k spisovné češtině je pro něj zbytečné, neboť by to vedlo k horšímu kontaktu mezi ním a lidmi, k nimž hovoří, a jeho

posluchači (z praxe i z univerzity) by pak podle jeho slov byli „otrávení.“ Nestandardního kódu si povšimne pouze na lexikální úrovni.³²

V6 má jasně danou hierarchii hodnot při promlouvání k posluchačům: na prvním místě je pro něj obsahová stránka, na druhém stojí určitá performativní stránka výkladu, tedy to, aby byl interaktivní a zapůsobil na své posluchače tak, aby přemýšleli. Na třetím místě uvádí srozumitelné formulování a až na čtvrtém místě je pro V6 úroveň češtiny, kterou používá.

Při pouštění úseků při follow-up interview si V6 povšimnul všech proměnných v daném úseku hned po prvním puštění. Nicméně odehrávalo se tak na mou žádost, neboť jsem mu musela objasnit, jestli je schopný OČ ve vlastním projevu vnímat a to buď v čase přednášky nebo na nahrávce. V čase VP k povšimnutí ani hodnocení OČ proměnných nedochází. V čase následného interview k povšimnutí dochází, ale má to jedinou vypovídací hodnotu, že V6 je schopen odlišit OČ od SČ ve vlastních promluvách. K managementu zde nedochází, neboť mluvčí neklade důraz na to, jaký kód používá, naopak se spíš snaží mluvit přirozeně, tedy obecněčesky. Jak uvádí, pochází z Prahy, tudíž je pro něj obecná čeština přirozeným kódem.

Jak jsem zmínila, v jednotlivých úsecích³³ si povšimnul V6 OČ proměnných na mou žádost, protože jinak mu nevádí a nepovšimne si jich. Vzniká zde sice odchylka od

³² Jako příklad uvedl, že by si povšimnul, kdyby ve vlastním projevu použil slovo „negr.“

³³Úsek č.1: klíčove**j** problém personalisty **bej**vá dozvědět se **vo** tom člověkov**i** jestli je vhodne**j** na tu pracovní pozici na kterou ho **v**obsazujeme potom zargumentovat to jeho nadřízeným (tučně doplněno autorkou textu)

Úsek č.2: takže první krok s podmínkou vlastně () je zaměřená na to dostaň za šéfa takovým způsobem ty data abych z nich **moh** udělat hypotézy (tučně doplněno autorkou textu)

Úsek č.3: jo to je docela těžká záležitost často **ty** perzonalisti to **neuměj** těch šéfů se **bojej** a je to docela složitý to z nich dostat (tučně doplněno autorkou textu)

Úsek č.4: já mám zkušenost že psi **který** fungují takhle jako aktivně takže ale potřebují jakoby hodně času strávenýho ste připravená s nim strávit třeba dvě hodiny venku denně/ (tučně doplněno autorkou textu)

Úsek č.5: no a konečně ta metafora ta je docela dobrá (.) protože: ee **v**ona vám umožní za prvé navázat velmi dobre**j** kontakt s manedžrem za druhý je globální a manedžři často **myslej** globálně daleko častěj než perzonalisti takže když podáte dobre**j** globální podklad tak **von** se chytne a vy zároveň

standardní normy, ovšem zůstává nepovšimnuta a je tedy pro mluvčího jen potenciálním problémem. K managementu nedochází.

Tabulka č.9 uvádí absolutní i procentuální počty jednotlivých realizovaných proměnných ve spisovné i obecné češtině v přednášce P6. Všechny proměnné jsou v OČ užívány ve více než sedmdesáti procentech, sjednocování paradigmatu a rodová neutralizace dosahují téměř devadesáti pěti procent obecněčeských realizací. Pokud je ale strategií mluvčího používat OČ, pak vyvstává otázka, proč jsou některé proměnné realizovány spisovně česky (u protetického *v* a diftongizace *y>ej* zhruba ve 29% případech).

Podle mého názoru to může být způsobeno několika faktory: 1) počet realizovaných obecněčeských proměnných stoupá směrem ke konci přednášky, to znamená, že na začátku přednášky se objevovalo více spisovných realizací; 2) v diskuzi se studenty používá V6 větší množství spisovných realizací, což může být dáno krátkodobou akomodací, pokud student užívá spisovný kód; 3) místo výskytu OČ proměnných – například diftongizace *y>ej* nebyla realizována v prefixu *vý-*, v případě protetického *v*, pak není většinou realizována OČ varianta u plnovýznamových slov po předponě; 4) v odborných výrazech, které mluvčí zná převážně z textu (psané podoby češtiny) a převzal je ve spisovněčeské variantě, např. *manažerský profil*; 5) v ustálených souslovích jako je *dobrý den*, realizuje V6 také spisovný kód. Ukázka z transkriptu viz Příloha 3.

	Protetické <i>v</i>	Úženi <i>é>y/í</i>	Diftongizace <i>y>ej</i>	Sjednocování paradigmatu	Ztráta koncového -l	Rodová neutralizace
Potenciálních realizací	205 (100%)	270 (100%)	235 (100%)	19 (100%)	20 (100%)	18 (100%)
Spisovných realizací	59 (28,8%)	50 (18,5%)	68 (28,9%)	1 (5,3%)	4 (20%)	1 (5,6%)
Obecněčeských realizací	146 (71,2%)	220 (81,5%)	167 (71,1%)	18 (94,7%)	16 (80%)	17 (94,4%)
Povšimnutí/ hodnocení mluvčího	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí	<i>Povšimnutí:</i> okamžitě při NI/ <i>hodnocení:</i> nehodnotí

Tabulka č.9: Jevy obecné a spisovné češtiny v P6 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V6.

máte velmi dobrou představu jakýho člověka máte vlastně hledat (tučně doplněno autorkou textu)

7.7 Přednáška P7

Nahrávka přednášky P7 neměla dobrou kvalitu a některé proměnné nebylo možné dobře identifikovat. Proto jsem do následného interview nezařadila ztrátu koncového *-l*, kterou jsem nemohla na nahrávce dobře slyšet. Jinak se v P7 objevily všechny zkoumané proměnné. Celkově byl problém s povšimnutím protetického *v* v úseku č.5, neboť tento úsek byl špatně srozumitelný.

Na přednášce P7 bylo přítomno zhruba 25 posluchačů z různých ročníků oboru, jednalo se tedy o středně velkou až velkou přednášku s nehomogenním kolektivem. P7 byla podložena handoutem. Vyučující V7 přednášku nečetl, jako podklad používal týž handout, který rozdál studentům.

7.7.1 Vyučující V7

Vyučující je muž, narozen roku 1972, pochází z Děčína, tituly: doc., Ph.D.

Na dotaz, jak by vyučující zhodnotil svůj způsob vyjadřování, odpověděl V7, že si je vědom toho, že vybočuje z větných vazeb, což je zároveň i to, co by chtěl na svém projevu zlepšit. Dále by rád eliminoval výcpávková slova. V7 uvedl, že je pro něj problém se soustředit na to, jakým způsobem se vyjadřuje, neboť se musí soustředit na obsah přednášky.

O spisovnosti projevu se V7 ve fázi warm-up při následném interview nezmínil. Z mého pohledu a zkušenosti s přednáškou P7, byl V7 slabý mluvčí OČ s orientací na SČ (viz 6. Hypotézy – typologie mluvčích).

Ve chvíli, kdy během následného interview pochopil, že se mi jedná o obecnou češtinu, vyjádřil názor, že raději používá spisovnou češtinu, protože se mu více líbí (míněno esteticky) a zároveň SČ pro něj představuje v některých případech přesnější vyjadřovací prostředek. OČ vyučujících podle V7 navozuje laciné podbízání se mladší generaci a on je toho dojmů, že studenti nechtějí mít z vyučujících další vrstevníky, kteří mluví OČ. Mluvčí V7 se tedy silně orientuje na spisovnou češtinu, ačkoliv to není kód, který by mu byl přirozený, neboť pochází ze severních Čech a zhruba dvacet let již žije v Praze. Když začne mluvit OČ, tak je to pouze v případě, kdy se intenzivně musí soustředit na obsah a nesoustředí se na to, jakým způsobem se vyjadřuje ve smyslu SČ nebo OČ.

Při prvním poslechu prvního úseku³⁴ došlo k povšimnutí proměnné úženi *é>ý/í*. K tomuto povšimnutí ale došlo pouze v čase follow-up interview. V7 dodává, že si občas OČ ve svém projevu povšimne a hodnotí to pak negativně, v tomto případě však k povšimnutí nedošlo.

Druhý úsek³⁵ je zajímavý tím, že na první pohled by se mohlo zdát, že jde o záměrnou opravu na obecnou češtinu v případě proměnné diftongizace *ý>ej*. Vyučující si tohoto faktu povšimnul při prvním poslechu, ovšem tvrdil, že tato oprava nebyla záměrná, naopak v čase VP k povšimnutí nedošlo. Zde se objevil právě ten případ, kdy se vyučující intenzivně soustředil na obsah, neboť zapomněl, jaký je druhý příklad, který chtěl uvést a podle jeho slov mu to bylo trapné a přestal se tedy zcela soustředit na to, jakým způsobem komunikuje se studenty.

Třetí úsek³⁶ byl z časových důvodů V7 vynechán. Byl ovšem předkládán při follow-up interview k poslechu studentům.

Čtvrtý úsek³⁷ byl podobný úseku druhému. Na první pohled vypadal jako oprava spisovné češtiny na obecnou v případě proměnné úženi *é>ý/í*. Vyučující V7 opět uvedl, že tato oprava nebyla záměrná, ale že přemýšlel nad tím, co bude říkat v následujících replikách a přestal se soustředit na užití spisovné češtiny. V úseku se objevilo ještě jednou úženi *é>ý/í* a sjednocování paradigmatu. Tyto nebyly prodiskutovány, neboť pozornost tazatelky i V7 se soustředila na případ domnělé opravy na OČ.

³⁴ Úsek č.1: tak ee nejprve ee pár slov k té:: než se dostanu ještě jednou k **tý** demytologizaci tak bych chtěl říct pár slov k té teda obecně připomenout tu obecnou úvahu z níž vychází filozofická hermeneutika (tučně doplněno autorkou textu)

³⁵ Úsek č.2: tak já sem tady uváděl různý příklady jeden *takový jako praktický* který připomenu a druhý je ee (...) uuh no tak *ten praktickej kerej* připomenu bule- to to bylo to to byly ty oděvy to jako když (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

³⁶ Úsek č.3: typicky ee jako ideálním ee (...) ideální skupinou teda sou starší manželé **který** jako (2.0) **maj** některé řečové praktiky natolik zaběhnuté že sou pro vnější okolí třeba nesrozumitelné ale oni si rozumí (tučně doplněno autorkou textu)

³⁷ Úsek č.4: když by člověk jenom zapsal to co lidé v dialozích si říkají jo a tím zápisem se odfiltruje jo ten kontext tak často dostanem uplně neuvěřitelný sekvence projevů jo ee *které* ee *který* ee **nedávaj** smysl (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

V pátém úseku³⁸ byl problém se zhoršenou kvalitou nahrávky. Je možné, že to byl právě důvod, proč nedošlo v čase následného interview k povšimnutí protetického *v*. Tento úsek jsem však zvolila, neboť to byla jediná část přednášky, kde se protetické *v* vyskytlo. V čase VP k povšimnutí této proměnné sice vyučujícím V7 nedošlo, ale hodnotí ho negativně.

Shrme-li výše uvedené, V7 se silně orientuje na spisovný kód a užívání SČ při přednáškách nebo celkově z pozice vyučujícího hodnotí negativně. K povšimnutí předložených jevů v čase VP nedošlo, neboť V7 se v těchto místech zrovna intenzivně soustředil na obsah (z toho důvodu také použil OČ). Je zřejmé, že V7 se musí na použití spisovné češtiny při přednášce koncentrovat, neboť mu tento kód není přirozený a tedy se snaží předejít problému ještě před tím, než nastane. Jednalo by se tedy o případ předinterakčního jazykového managementu, který je prováděn neustále během promluvy před vyslovením potenciální obecněčeské repliky.

7.7.2 Posluchači P7S1 a P7S2

P7S1 je žena a pochází z Frýdlantu, P7S2 je muž a pochází ze severní Moravy.

Oba posluchači hodnotí způsob vyjadřování V7 kladně. P7S1 uvedla, že ho má obecně ráda, nejen jako přednášejícího, a líbí se jí, jak vykládanou látku podává, protože je jí srozumitelná. Negativní dojem ze způsobu vyjadřování V7 nemá žádný. Ačkoliv P7S2 tvrdí, že po stránce projevu je V7 jedním z nejlepších vyučujících na Ústavu filozofie a religionistiky, hlavně z hlediska spisovnosti, užívá podle něj V7 obecněčeské koncovky (míněno úžení *é>y/i* a dyftongizace *y>ej*). Obecná čeština mu na projevu V7 ale nevadí, kritizuje to, že vyučující není dostatečně rázný při přednášce a nepůsobí sebevědomě.

Podle P7S1 je optimální projev vyučujícího živý, nikoliv monotónní, vyučující by měl projevovat nadšení, aby studenty při přednášce neuspával. Na spisovnosti jí nezáleží. Obecné češtiny však nesmí být moc, to už by hodnotila negativně. Ideální případ je pro P7S1, když se vyučující o spisovnost snaží. P7S1 má pocit, že OČ si povšimne, pokud je v projevu přednášejícího málo zastoupená, neboť ji svým způsobem překvapí. Vyučujícího si ale zpravidla po jazykové stránce zařadí na první přednášce a pak už jeho způsob

³⁸Úsek č.5: měsíc proč chodí jako takle a ne navopak a co dělá když ho nevidíme že jo zapadne přide den a a je spousta mýtů které jako vypráví o tom (...) c- (...) chování měsíce než zase vyjde na naši oblohu von se vždycky trošku promění vtočí tak je tam nějak jako dlouhodobé dění (tučně doplněno autorkou textu)

projevu příliš nevnímá. P7S2 také nepřikládá spisovnosti přednášky velkou váhu. Tvrdí, že nejdůležitější je pro něj, aby vyučující uměl svým výkladem zaujmout, dále aby látka byla srozumitelně vyložena, aby měl vyučující smysl pro humor. OČ by si P7S2 povšimnul, pokud by jí vyučující používal příliš. Ale je toho názoru, že vyučující by spisovně mluvit měli, ačkoliv význam přikládá spíš výše uvedeným faktorům. Tohoto názoru je proto, že přednáška je veřejná a spisovná čeština jí dodává určitý společenský rozměr.

Oba posluchači jsou přesvědčeni, že V7 nemluví výhradně spisovně česky, avšak oba si myslí, že tento kód převažuje. P7S2 si povšimnul, že V7 se snaží, aby jeho projev byl spisovný.

P7S1 i P7S2 si povšimnuli OČ proměnných v předložených úsecích okamžitě, ale pouze v čase následného interview. V čase VP k povšimnutí nedošlo. P7S1 má pocit, že obecnou češtinu při přednášce vnímá, ale nepůsobí to na ní rušivě. Nicméně o chvíli později v rámci následného interview uvedla, že si OČ nepovšimne, neboť se soustředí na obsah. Vzhledem ke kvalitě nahrávky si ani jeden z posluchačů nepovšimnul protetického v v pátém úseku při následném interview ani v čase VP. Když byli na protetické v upozornění, oba shodně hodnotili tuto proměnnou negativně. P7S1 vadí protetické v více než jiné proměnné, například dyftongizace $y > ej$, vnímá ho jako větší nespisovnost. P7S2 tuto proměnnou hodnotí negativně jako výraz „pražské ležérnosti“, neboť tak je zároveň hodnoceno v místě, odkud pochází. Ostatní jevy jim nevadily.

Oba posluchači se shodli u úseků č. 2 a č. 4, že se nejedná o vědomou opravu V7 směrem k obecnému kódu, ale že v obou případech musel přemýšlet nad obsahem, a toto nespisovné opakování výrazu nebylo tedy jazykovým managementem.

7.8 Přednáška P8

Téměř celý výklad přednášky P8 byl ve spisovné češtině. Proměnné, které se v rámci P8 vyskytly, byly protetické *v*, úžení *é>y/í*, diftongizace *y>ej*. Do následného interview byla zařazena další proměnná, která nepodléhala zkoumání. Vybrána byla z toho důvodu, že se mohlo jednat o případ jazykového managementu obecné češtiny.

P8 se zúčastnilo 7 studentů, kteří se mezi sebou znali, jednalo se o malou přednášku s homogenním kolektivem. Přednáška byla podložena poměrně rozpracovanou powerpointovou prezentací, vyučující jinak mluvil bez dalších podkladů.

7.8.1 Vyučující V8

Vyučující je muž, narozen 1957, pochází z Prahy, nyní žije v Českých Budějovicích, tituly: PhDr., CSc.

V8 uvedl, že jeho způsob vyjadřování se neřídí vždy spisovnou normou, neboť někdy se nechá unést kontextem, a pak používá například nesprávné koncovky (míněno úžení *é>y/í*, diftongizace *y>ej*). V8 tvrdil, že v některých případech užívá OČ úmyslně pro odlehčení situace, nebo když hovoří v rámci přednášky se studenty a chce je povzbudit. Nicméně má pocit, že má podvědomou snahu udržet si spisovný jazyk. Tvrdí, že neustále má na paměti, že by měl užívat spisovný kód a snaží se to dodržovat. V případě, že užití OČ není v promluvě V8 záměrné, a nějakou obecněčeskou proměnnou vysloví, tak to cítí jako porušení normy a jako prohřešek. V8 míní, že je dobré vyjadřovat se spisovně, SČ by se měla používat na akademické půdě i za cenu určité archaičnosti. Tvrdí, že pokud užije nějakou obecněčeskou proměnnou, tak si to dokáže ve vlastní řeči uvědomit.

Neboť při přednáškách mluví V8 o moderních tématech, reflektuje fakt, že mnoho termínů není v češtině a proto užívá často angličtinu. Tyto termíny, které vysloví v angličtině se ale vždy následně snaží vysvětlit v češtině.

Pokud by chtěl na svém projevu V8 něco zlepšit, tak by to bylo tempo řeči, pokud se nechá při výkladu unést tématem. Na druhou stranu ale má pocit, že pak jeho výklad působí živě, takže to až jako takový problém nevnímá. Co ale jako problém cítí, je fakt, že látku nevyloží dostatečně srozumitelně, pokud ví, že má málo času, a chtěl by se naučit z toho důvodu některé věci vynechat.

V prvním úseku³⁹ se objevila proměnná úžení $\acute{e}>y/i$, které si při následném interview povšimnul V8 při prvním poslechu. Hodnotí ji negativně. Zároveň tvrdil, že si na tomto místě v čase VP dané proměnné také povšimnul, proč nedošlo k opravě ale neuvádí.

V úseku č.2⁴⁰ se vyskytly dvě proměnné, úžení $\acute{e}>y/i$ a diftongizace $y>ej$. Obou proměnných si V8 povšimnul v čase následného interview téměř okamžitě. K povšimnutí došlo i v čase VP, neboť V8 tvrdil, že toto užití bylo záměrné, protože právě něco imitoval a probíhalo to v přímé komunikaci se studenty.

Třetí úsek⁴¹ obsahoval protetické *v* a úžení $\acute{e}>y/i$. Při prvním poslechu došlo k povšimnutí úžení. Tento jev hodnotí V8 negativně, v čase VP k povšimnutí v tomto úseku nedošlo. Protetického *v* si povšimnul vzhledem ke kvalitě nahrávky až na podruhé. Šlo zde o záměrnou opravu, kdy vyučující V8 pronesl obecněčeskou variantu, udělal pauzu, kdy ji hodnotil jako negativní, plán úpravy byl v tomto případě zřejmý a po pauze nastala implementace ve spisovné češtině. Zajímavým faktem je, že protetické *v* mu vadí víc než jiné obecněčeské jevy. V8 tvrdí, že pro jeho jazykový cit je nepřijatelné, neboť to pociťuje jako určité komolení slova, na rozdíl od změny v koncovce (úžení $\acute{e}>y/i$, diftongizace $y>ej$). Proto je jeho hodnocení této proměnné negativnější.

Další dva úseky neobsahovaly mnou zkoumané proměnné, protože se také jednalo o obecnou češtinu a její potenciální management, zařadila jsem je do interview. Ve čtvrtém úseku⁴² se objevil výraz, kdy šlo o určitou formu rodové neutralizace.⁴³ V8 tvrdí, že se opět

³⁹ Úsek č.1: potřeba je prostě jedno z klíčových slov (.) **ty** koncepce *sustainable development* ((míněno: sustainable development)) (tučně doplněno autorkou textu)

⁴⁰ Úsek č.2: a je vám **jasný** že když chcete excelovat u státnic že aldefer normálně tam řeknete *maslowa* ((míněno: Maslow)) už vynechávám protože to ví **každěj** (tučně doplněno autorkou textu)

⁴¹ Úsek č.3: on je rozkročen mezi obě kultury on je jak v evropě tak v americe já nevím jesi to tam má protože **von** ty kempy pořádá (vopravdu) v americe pak je zase tady takže on vlastně jakoby vstřebal **vobě ty** (...) obě ty kultury mně trošku z **mýho** hlediska připomíná takového novodobého arné mese (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

⁴² to už sem vlastně říkal todle a kritéria že jo co to teda vlastně znamená ten trvalý udržitelný rozvoj a čím ho čím ho budu měřit jo to sou **ty** ta kritéria a indikátory (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

⁴³ Wilson tento případ do proměnných také nezařazuje. (Wilson, 2009: 113-114)

jedná o záměrnou opravu a míní, že je lepší opravit se hned. V pátém úseku⁴⁴ by se na první pohled mohlo zdát, že šlo o podobnou formu jazykového managementu jako v úsecích č.3 a č.4, avšak V8 uvedl, že to nebylo váhání na jazykové rovině, ale jednalo se o případ, kdy přemýšlel nad dalším výrazem a nechtěl přerušit komunikaci. Tento úsek jsem analyzovala pro explicitní předvedení toho, co je a co není jazykovým managementem.

	Protetické v	Úženi é>ý/í	Diftongizace ý>ej
Potenciálních realizací	190 (100%)	310 (100%)	146 (100%)
Spisovných realizací	172 (90,5%)	266 (85,8%)	131 (89,7%)
Obecněčeských realizací	18 (9,5%)	44 (14,2%)	15 (10,3%)
Povšimnutí/ hodnocení mluvčího	<i>Povšimnutí: v čase VP i NI/ hodnocení: negativní, horší než ostatní proměnné</i>	<i>Povšimnutí: v čase VP i NI/ hodnocení: negativní</i>	<i>Povšimnutí: v čase VP i NI/ hodnocení: negativní</i>

Tabulka č.10: Jevy obecné a spisovné češtiny v P8 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V8.

V tabulce č.10 jsou uvedeny absolutní i procentuální počty obecněčeských realizací jednotlivých proměnných, které byly prodiskutovány v rámci interview. Proměnná, kterou hodnotí V8 nejvíce negativně, protetické v, je realizována v nejmenším relativním počtu vůči ostatním kvantifikovaným proměnným. Srovnáme-li toto hodnocení s V2, pak uvidíme, že V2 hodnotil negativně naopak proměnnou, kterou realizoval nejvíce. Ukázka z transkriptu viz Příloha 4.

7.8.2 Posluchač P8S1

P8S1 je žena, pochází z Prahy.

Způsob vyjadřování V8 hodnotí P8S1 pozitivně. Líbí se jí, že V8 mluví srozumitelně, předává jasně své myšlenky posluchačům, dobře artikuluje. Ideální projev vyučujícího by podle ní měl být souvislý, pomalý, vyučující by měl zřetelně vyslovovat a mít se studenty oční kontakt. Jediné, co by jí vadilo by bylo užívání vycpávkových slov.

⁴⁴ Úsek č.5: tam ten rozvojový impuls že to vlastně je motor ekonomiky který se dál nastartuje který umožní její další (stát a překonávání) ekonomické krize právě spočívá tady v tom a potom možná přijde na řadu s *ňáká* na řadu *ňáká* *ňáký* udržitelný rozvoj (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

P8S1 míní, že V8 se snaží užívat spisovnou češtinu, ale ne vždy se mu to podle ní daří. Tvrdí, že spisovně by se mělo mluvit na akademické půdě a v médiích. Na dotaz, jestli si myslí, že na přednáškách by se mělo mluvit výhradně spisovně, odpověděla, že ne, protože záleží na tom, co vyučující zrovna přednáší a před kým. Pokud se jedná o malou přednášku (podle mého vlastního dělení přednášek – viz 3.3.1 *Sledované aspekty přednášky z hlediska výzkumu obecněčeských jevů*), tak nemusí být zcela spisovná. P8S1 dojde k názoru, že by jí vlastně na přednáškách vadila pouze sprostá slova a líbil by se jí semi-formální projev.

Na přednáškách si ale spisovné nebo obecné češtiny příliš nevšímá, neboť se soustředí na obsah a v případě přednášky P8 často sledovala prezentaci a nevnímala zcela, co V8 říká. V případě V8 dále uvedla, že jeho způsob vyjadřování celkově nevnímá, protože už ho zná dlouho a je na jeho jazykové prostředky zvyklá. Toho, jakým způsobem vyučující přednáší po jazykové stránce, si všímá pouze na prvních několika přednáškách s daným vyučujícím.

Ani jedné předložené proměnné si P8S1 nepovšimla v čase VP. Proměnných si povšimla většinou až na podruhé, nejprve vnímala takové jevy jakou jsou vycpávková slova (která uvedla, že jí vadí) nebo opakování výrazu. U úseků č.3 a č.4 se domnívala, že se jednalo o záměrnou opravu a u úseku č.5 naopak shodně s V8 tvrdila, že šlo o hledání správného výrazu.

7.9 Přednáška P9

Přednáška P9 byla z velké většiny předčítaná z materiálů vyučující. Pouze pokud V9 něco komentovala, nebo odpovídala na dotaz ze strany studentů, tak nečetla. V těchto částech P9, kterých nebylo mnoho, se vyskytují proměnné úženy $\acute{e}>\acute{y}/\acute{i}$, protetické v a diftongizace $\acute{y}>ej$. Tyto proměnné byly zařazeny do následného interview. P9 jinak nebyla podložena ani powerpointovou prezentací ani handoutem.

Počet posluchačů P9 byl dvanáct. Jednalo se o posluchače z jednoho ročníku etnologie, šlo tedy o malou přednášku s homogenním kolektivem.

7.9.1 Vyučující V9

Vyučující je žena, asi 30-35 let, pochází z Prahy, titul: PhDr.

Svůj způsob vyjadřování nehodnotí V9 zcela kladně. Tvrdí, že střídá spisovnou a obecnou češtinu, neboť se snaží mluvit spisovně, ale pak stejně sklouzne k OČ. Tyto dva kódy by ráda sjednotila směrem k SČ. To, že téměř celou přednášku předčítá, komentuje tak, že téma přednášky je pro ní nové a proto má raději všechno napsané, aby něco nezapomněla. Sekundárně jí ale tato příprava pomáhá v tom, že pak je její projev spisovný. Pokud by chtěla na svém projevu něco zlepšit, tak je to právě obecná čeština a to, že by chtěla začít přednášet, aniž by četla.

Během pouštění úseků pak V9 poznamenala, že kdykoliv začne mluvit bez svých poznámek, přechází do OČ. Na dotaz, jestli to pro ní představuje problém, odpověděla, že si myslí, že studenti to nevnímají citlivě, ale že má pocit, že by se mělo přednášet spisovně. Také tvrdila, že záleží na situaci. Pokud jsou studenti stmelená skupina, ona je zná a vztahy mezi ní a posluchači jsou uvolněnější, pak se domnívá, že tolik nevadí, když občas použije obecnou češtinu. Celkově si V9 však myslí, že na přednáškách by se mělo mluvit spisovně, obecněčeské proměnné, které se vyskytují v jejím projevu, hodnotí pak negativně. Negativní hodnocení probíhá ale pouze v rámci přednášky, neboť mluvčí pochází z Prahy a sama je uživatelkou obecné češtiny a v jiných doménách OČ negativně nehodnotí a běžně ji užívá.

V prvním úseku⁴⁵ se objevila proměnná úženi *é>ý/í*. V9 si dané proměnné povšimla po druhém poslechu při následném interview, nikoliv však ve VP. V9 tvrdila, že někdy si obecné češtiny ve vlastním projevu povšimne, ale většinou ne.

U druhého⁴⁶ a třetího⁴⁷ úseku dojde k povšimnutí protetického *v*, úženi *é>ý/í* a diftongizace *ý>ej* během následného interview, nikoliv však v čase přednášky. Vyučující V9 tyto jevy při přednášce hodnotí negativně.

Ve čtvrtém úseku⁴⁸ se V9 opraví při užití proměnné úženi *é>ý/í*. V9 uvedla, že se jednalo o záměrnou opravu, neboť si povšimnula obecněčeské varianty. Proběhly zde tedy všechny fáze jazykového managementu, kdy si mluvčí povšimla odchylky od normy, zhodnotila ji negativně, plán úpravy byl zřejmý, neboť možná byla jen jediná varianta a implementovala spisovně českou variantu proměnné.

7.9.2 Posluchači P9S1 a P9S2

Posluchač P9S1 je muž, pochází ze Žďáru nad Sázavou (Vysočina) a P9S2 je žena, pochází z jižních Čech, ale vyrůstala v Brně.

Oba studenti si povšimli, že V9 celou přednášku četla. P9S1 k tomu dodává, že proto nelze projev V9 příliš hodnotit, ale usuzuje, že V9 nebaví přednášet, že pro danou látku nemá zápal. P9S2 nehodnotí vyložení negativně, že vyučující V9 předčítá, oceňuje její projev jako pomalý a spisovný, správně formulovaný a celkový dojem má z projevu pozitivní. Nicméně by se jí víc líbilo, kdyby V9 pokládala otázky a celý výklad byl takto interaktivní a kdyby se více při výkladu pohybovala, neboť podle P9S2 je V9 příliš statická. Oba studenti se shodli v tom, že by V9 měla méně předčítat.

Ideální mluvčí je pro P9S1 takový, který přednáší z paměti, je příjemné ho poslouchat, prokládá výklad zajímavostmi, ví o přednášené látce hodně informací a má pro ni zápal. Po stránce jazykové je mu jedno, jak vyučující mluví, neboť si toho při

⁴⁵ Úsek č.1: tadyto je duch duch ((smích)) duch svatý/ duch svatý je něco jin^ýho (.) takže holubička ne ta ne ta mátoha v tom bíl^ým prostěradle (tučně doplněno autorkou textu)

⁴⁶ Úsek č.2: dobře ((smích)) to už **vo-** **vopakuju** asi po desát^ý tak sem ráda že si to pamatujete (tučně doplněno autorkou textu)

⁴⁷ Úsek č.3: dneska můžeme **bejt** rádi že nikdo **vo** nás nic neví abysme neměli hanliv^ý máje každ^{ej} před barákem (tučně doplněno autorkou textu)

⁴⁸ Úsek č.4: takže zvyky **spojen^ý** **spojen^é** s tím obřadním eee stavěním počínaly už vyhlédnutím dřeva jeho získáním (tučně a kurzíva doplněno autorkou textu)

přednáškách nevšímá. P9S2 uvedla pouze, zřejmě v návaznosti na hodnocení projevu V9, že se jí líbí, pokud vyučující mluví nazpaměť.

Na dotaz, jestli V9 při přednáškách užívá spisovnou nebo obecnou češtinu a co převažuje, odpověděl P9S1, že převažuje obecná čeština nebo používá V9 oba kódy zhruba rovnoměrně. Zároveň ale, jak uvedl (viz výše), při ústních projevech jakéhokoliv typu mu obecná čeština nevadí a nepovšimne si jí. Negativně OČ hodnotí pouze v písemné podobě. Dále má pocit, že právě na Ústavu etnologie panuje rodinná atmosféra a není to pro něj důležité, jak vyučující hovoří. P9S2 měla poněkud střízlivější názor na spisovnost projevu V9, neboť uvedla, že V9 mluví spisovně, protože předčítá. Nicméně je P9S2 přesvědčená, že V9 občas mluví obecněčesky. OČ při přednášce by hodnotila negativně, pokud by tímto kódem byl realizován celý výklad, pokud se však jedná o osobní poznámku vyučujícího k výkladu, tak má naopak pocit, že když mluvčí použije OČ, dojde k odlehčení.

P9S1 je sice schopen si v rámci následného interview povšimnout obecněčeských proměnných, pokud je o to požádán, ale nehodnotí je a v čase VP k povšimnutí nedochází. Tvrdí, že důležitější je informace než jazyková úroveň. P9S2 tvrdí, že na prvním místě pro ní stojí, aby si dobře zapsala informace z přednášky. K povšimnutí předložených proměnných v jednotlivých úsecích došlo pouze v rámci následného interview, nikoli v čase přednášky. O proměnné úzení *é>ý/í* tvrdí, že jí přijde přirozené a nenarušuje podle ní přednášku. Vyloženě jí vadí protetické *v*, protože to značí určitou „českost“, domnívá se, že při přednášce si ho povšimne častěji než jiných proměnných (ačkoliv v čase VP nedošlo k povšimnutí na úseku předloženého protetického *v*) a hodnotí ho jednoznačně negativně. Z hlediska „českosti“ počítá také dyftongizaci *ý>ej* jako negativní. Její hodnocení „českosti“ jednotlivých vychází z faktu, že P9S2 vyrůstala v Brně, kde chodila na základní a na střední školu.

U čtvrtého úseku si P9S1 myslí, že se nejednalo o záměrnou opravu. P9S2 se naopak domnívá, že tato oprava byla záměrná. Opravu vyučující V9 z OČ na SČ hodnotí pozitivně.

8 Výsledky

8.1 *Jazykový management obecné češtiny, užití obecné a spisovné češtiny při přednáškách u vyučujících*

Pro všechny vyučující je způsob jejich vyjadřování z hlediska spisovné a obecné češtiny vždy minimálně na druhém nebo na třetím místě. Stojí většinou až za obsahem přednášky, jeho správným vyložením a komunikačními faktory (jako jsou: velká rychlost projevu, špatná srozumitelnost, plynulost a další). Kromě tří vyučujících se dá říct, že touto problematikou se ostatní nějakým způsobem zabývají. Jednoznačně ale je nutno mít na paměti, že problematika spisovné a obecné češtiny není pro vyučující na prvním místě, na němž je ve všech případech obsah přednášky. Vyučující, kteří se problematikou obecné a spisovné češtiny nezabývali, jsou: V1, V3 a V6.

Vyučující V1 evidentně nebyl o tomto tématu zvyklý mluvit, možná tuto problematiku neměl dobře rozmyšlenou, je možné, že svůj způsob projevu předtím nepromyšlel z hlediska spisovné a obecné češtiny. V1 pak třeba sice označil obecněčeské proměnné v předkládaných úsecích, ale jenom z toho důvodu, že o to byl požádán. Problém s obecnou češtinou nepocítuje, neboť většinu přednášky čte. To, že na začátku následného interview zmínil přepínání mezi spisovným a obecněčeským kódem mohlo být dáno tím, že věděl, o co se bude v interview jednat. V takovém případě lze tvrdit, že k managementu obecněčeských jevů nedocházelo.

Vyučující V3 je téměř výhradním mluvčím spisovného kódu. Tvrdí, že tento kód přirozeně užívá, když cokoli vysvětluje a tedy i při přednáškách, naučil se ho dříve z četby a nemusí na jeho užití při přednášce vůbec myslet.

Podobný případ nastal i u V6, u něhož se určitý druh managementu dá předpokládat, který ale proběhnul někdy v minulosti, kdy se rozhodl, že při veřejných projevech (přednáškách, školeních), bude používat kód, který je mu přirozený, tedy obecnou češtinu. Zároveň ho považuje za strategický z hlediska přiblížení se posluchačům. Vzhledem k tomu, že po této stránce se snaží být V6 zcela přirozený, nemanáží ani obecnou češtinu, ani spisovnou češtinu směrem k obecné (což by se dalo předpokládat vzhledem k tomu, že de facto dochází ke gratifikaci OČ).

U ostatních vyučujících nedocházelo často během zachycených přednášek k JM toho typu, kdy by vyučující pronesl obecněčeskou variantu výrazu a došlo k její okamžité opravě. Všechny případy tohoto typu, které jsem zachytila, jsou pouze 4:

Příklad č.1:

V2: druhý zákon imitace nadřazený podřazenými syn napodobuje *svýho* tátu podřizený napodobuje *svého* šéfa v sadomasochistickým vztahu masochista napodobuje sadisty

Příklad č.2:

V8: pak je zase tady takže on vlastně jakoby vstřebal *vobě* ty (...) *obě* ty kultury

Příklad č.3:

V8: čím ho budu měřit jo to sou *ty* ta kritéria a indikátory

Příklad č.4:

V9: takže zvyky *spojený* spojené s tím obřadním eee stavěním počínaly už vyhlédnutím dřeva jeho získáním

Typ	Vyučující
Výhradní mluvčí SČ	V3
Slabý mluvčí OČ s orientací na SČ	V1, V2, V4, V5, V7, V8, V9
Mluvčí SČ a OČ 50:50	
Slabý mluvčí SČ s orientací na OČ	V6
Výhradní mluvčí OČ	

Tabulka č.11: Rozdělení mluvčích podle typologie.

V tabulce č.11 jsou mluvčí rozdělení podle mnou navržené typologie. Nejvíce mluvčích bylo zařazeno pod druhý typ, je zde zřejmá orientace na spisovnou češtinu. Mluvčí se jí snaží dosáhnout, avšak v některých případech stále užívají obecný kód. Je nutné podotknout, že v rámci tohoto typu se objevily velké rozdíly mezi jednotlivými mluvčími. Pro srovnání může sloužit například tabulka č.8 a č.10, kde je vidět přesný počet realizovaných obecněčeských proměnných v projevech mluvčích V2 a V8. Strategie, jak spisovné češtiny dosahují, a důvody, proč se orientují na spisovnou češtinu jsou různé.

Nejčastější strategií, kterou vyučující dosáhli spisovného projevu, bylo čtení. Předčítali vyučující V1, V4 a V9. Každá přednáška zároveň obsahuje části, které nelze mít připravené, v nichž pak tito vyučující užívali částečně obecnou češtinu. K vylepšení projevu i z hlediska spisovné češtiny přispívá vyučujícímu V2 to, že si přednášku těsně před výkladem přečte, V4 pak provádí soukromou analýzu projevů svých kolegů na konferencích. Další strategie nebyly zaznamenány.

Ačkoliv se většina mluvčích orientuje na spisovný kód, pouze jeden z nich se vyjádřil k tomu, z jakého důvodu. Vyučující V4 se nevyjádřil, nicméně podle toho, že by svůj projev chtěl zlepšit směrem ke spisovné češtině, se dá usuzovat, že jeho přesvědčení je takové, že na přednášce se má mluvit spisovně. V2 je zvláštním případem, který vyloženě negativně hodnotí pouze jednu proměnnou, o které tvrdí, že mu vadí a chtěl by její užívání eliminovat. V5 spisovný kód používá výhradně při odborném výkladu, kde se v tomto ohledu snaží hlídat. V8 tvrdí, že by se měla SČ užívat na akademické půdě i za cenu určité archaičnosti. V9 pak doslova uvádí, že při přednáškách se má mluvit spisovně. Pouze V7 uvedl, že SČ se snaží užívat z estetických důvodů, a protože pro něj představuje lepší vyjadřovací prostředek. Dále si myslí, že užívání obecné češtiny by bylo laciné podbízení se studentům.

Snaha o spisovnost při přednáškách nebo přímé vyjádření, že na přednáškách (nebo na akademické půdě) by se mělo spisovně, dále to, že jeden vyučující (V3) skutečně spisovnou češtinu téměř výhradně užívá, zároveň ověřuje existenci obecně sdílené normy, kterou jsem zmínila, a která zní: na přednáškách se mluví spisovně.

Jak jsem uvedla výše, v první řadě pro vyučující užití spisovné češtiny nestojí. Jednoznačně na prvním místě je obsah přednášky a jeho srozumitelné vyložení studentům. To čeho si vyučující všimají, hodnotí a chtěli by zlepšit z jazykového hlediska, by se dalo nazvat komunikačním managementem. I při hodnocení jednotlivých úseků dochází často nejprve k povšimnutí jiných jevů než je obecná čeština. Tyto jevy jsou u vyučujících většinou následující: tempo projevu, špatná srozumitelnost, malá slovní zásoba, špatná větná stavba, vycpávková slova, hezitační zvuky.

Celkově se dá shrnout, že pokud vyučující přímo nemanazoval (viz příklady 1-4), k povšimnutí jednotlivých předkládaných obecněčeských proměnných v čase VP nedošlo. Kromě vyučujícího V8, který tvrdil, že v určitých úsecích je užití obecné češtiny záměrné a tedy o něm vždy ví. Při přehrávání jednotlivých úseků pak sice tvrdil, že si některých OČ proměnných povšimnul, ale podle mého názoru to mohlo být způsobeno tím, že nechtěl odporovat svému počátečnímu tvrzení.

Ačkoliv k manažování typu „problém – jeho okamžitá následná oprava“ došlo jen ve čtyřech případech (a to pouze u třech vyučujících), určitý management na jiných rovinách u některých vyučujících probíhal. Jednalo se o předinterakční management u mluvčích V2 a V4 (viz výše). Za předinterakční management bychom mohli považovat

také předcítání, kdy si mluvčí připravil dopředu poznámky. Sice byly primárně zhotoveny kvůli obsahu, ale sekundárně slouží i k spisovnému užití jazyka.

JM u V5 probíhal v tom smyslu, že v rámci přednášky měnil stylistickou rovinu výkladu a pouze u odborného výkladu se kontroloval, aby mluvil výhradně spisovně. V „popularizačních“ fázích přednášky si pak dovolil užití některých obecněčeských proměnných. V7 se snažil spisovnou češtinu v rámci svého výkladu užívat celou dobu, nicméně OČ se u něj objevila, pokud se soustředil z nějakého důvodu více na obsah. V8 se také hlídal, když mluvil k tématu, což se mu ne vždy dařilo, ale záměrně také užíval v některých fázích přednášky OČ pro její odlehčení. Tito vyučující svůj projev tedy manažovali neustále v rámci přednášky. V5 a V8 museli vždy zhodnotit předem, v které části si povolí obecnou češtinu, kde ji nebudou při použití hodnotit negativně.

Shrneme-li výše uvedené, došlo k ověření obecně sdílené normy, že na přednáškách se má mluvit spisovně. Primárně se však vyučující soustředí na obsah a na jiné komunikační problémy, než je obecná čeština. K okamžité opravě obecněčeské proměnné došlo pouze zřídka, ale objevuje se management předinterakční a jakési neustálé manažování projevu během přednášky. V rámci celé přednášky byla obecná čeština užívána pouze v jednom případě. U šesti vyučujících její užití nebylo záměrné a chtěli by ho odstranit. Dva vyučující s obecnou češtinou záměrně operovali jako s prostředkem k odlehčení odborného výkladu.

8.2 Obecná a spisovná čeština na přednáškách z hlediska posluchačů

Obecně lze říci, že k povšimnutí v čase VP nedošlo u žádného z posluchačů ani v jediném předkládaném úseku. Všichni dotazovaní studenti uvedli, že se soustředí na obsah, popřípadě na to, co si mají zapisovat, nikoliv na to, jakým způsobem vyučující hovoří.

Z tohoto faktu vychází často zkreslená představa posluchačů o spisovnosti projevu vyučujícího, někdy si dokonce studenti protiřečili ve fázi warm-up a při pouštění nahrávek v rámci jednoho následného interview.

Ve fázi warm-up ve většině případů při prvních dotazech nedošlo na zmínění spisovnosti. To znamená, že na první dotaz, aby zhodnotily způsob vyjadřování vyučujícího a na druhý, aby popsaly optimální projev vyučujícího, reagovalo 6 studentů ze 13 nějakou poznámkou vzhledem ke spisovnosti projevu vyučujícího, většinou až při druhém dotazu, kdy tvrdily, že výklad nemusí být zcela spisovný. To je téměř polovina, avšak studenti většinou věděli předem, o co se v interview bude jednat.

Jinak při hodnocení projevu vyučujícího se objevila celá škála nejrůznějších vlastností, od zřetelné výslovnosti, pomalého tempa řeči, systematického výkladu až po hodnocení vyučujícího jako nedostatečně rázného a málo sebevědomého. Zajímavý je fakt, že studenti se vždy snažili, aby jejich hodnocení vyzněla kladně, zhruba v pěti případech bylo ke kladným vlastnostem připojeno i nějaké opatrné negativní hodnocení. To může být způsobeno tím, že respondenti měli strach, aby se vyučující nedozvěděl, jakým způsobem ho hodnotili.

Optimální projev vyučujícího byl většinou popisován se zřetelem na konkrétního vyučujícího, o němž byla řeč. Jako optimální se jim jevily vlastnosti, které daný přednášející neměl, nebo zopakovali ty, které řekli už při hodnocení konkrétního vyučujícího.

Celkový názor na to, jaký kód by se měl užívat na přednáškách, nebyl jednotný. Tři studenti uvedli, že je jim zcela jedno, jaký kód je užit a že to při přednáškách nevnímají. Zcela spisovný projev nevyžaduje od přednášejícího žádný ze studentů. Převažoval názor, že vyučující by neměl užívat zcela spisovnou češtinu, neboť by to působilo příliš strnule, ale důsledně obecněčesky by také vyučující hovořit neměl. Ideální projev je takový, který zní přirozeně. Pochopila jsem, že takový projev by se měl blížit více k pólu spisovné češtiny s občasnými obecněčeskými proměnnými.

Ve čtyřech případech se u posluchačů objevilo zkreslené vnímání toho, jestli vyučující užívá důsledně spisovnou češtinu, popřípadě který kód převažuje. Ve dvou případech se jednalo o to, že posluchači hodnotili projev daného vyučujícího jako více spisovný a ve dvou případech jako více obecněčeský, než ve skutečnosti byl. Ostatní hodnocení byla velmi opatrná, většinou studenti uvedli, že vyučující nehovoří zcela spisovně, nicméně SČ převažuje a OČ se vyskytuje jenom občas. Vzhledem k tomu, že většina vyučujících byla slabý mluvčí OČ s orientací na SČ, tak tento názor odpovídal.

Faktory, které mohou mít vliv na hodnocení spisovnosti vyučujících ze strany studentů, jsou různé. Ve třech případech studenti uvedli, že vyučujícího znají už příliš dlouho a nejsou schopni ho proto objektivně zhodnotit, neboť názor na jeho projev si vytvořili na prvních několika přednáškách a dále ho nevnímali. Určitou roli mohou hrát i osobní sympatie k vyučujícímu. Je možné, výzkumem však nepodložené, neboť informace o sympatiích k vyučujícím podávali studenti pouze off record, že pokud se znají vyučující a student i mimo přednášku a mají spolu přátelský vztah, vnímají vyučující na přednáškách celkově pozitivněji. Nejzásadnější faktor je ale ten, že studenti při přednášce vnímají

jednoznačně nejvíc obsah, proto nevnímají spisovnost projevu a jejich hodnocení tím může být ovlivněno.

8.3 Užití obecné a spisovné češtiny z hlediska externích faktorů

8.3.1 Podle velikosti přednášky

Předpokládala jsem, že čím menší bude přednáška a čím homogennější kolektiv, tím vyšší bude míra výskytu OČ.

Vyskytly se pouze tři velikosti přednášek a tři typy mluvčích. V tabulce č.12 můžeme vidět, že u malé přednášky, u níž jsem předpokládala menší míru formálnosti a tedy spíše mluvčí s orientací na obecnou češtinu, se vyskytují všechny tři typy, dokonce typ výhradního mluvčího spisovného kódy a tři přednášející orientované na češtinu spisovnou. U přednášky středně velké a středně velké až velké se vyskytují pouze slabí mluvčí OČ s orientací na češtinu spisovnou.

	výhradní mluvčí SČ	slabý mluvčí OČ	slabý mluvčí SČ
malá přednáška	1x	3x	1x
středně velká přednáška		3x	
středně velká až velká přednáška		1x	

Tabulka č.12: Rozdělení typů mluvčích v závislosti velikosti přednášky.

Z tohoto rozdělení se na mnohé usuzovat nedá a byla by potřeba danou hypotézu testovat na více případech. Podle mého názoru ale strategie mluvčích, zda používat spisovnou nebo obecnou češtinu závisí na jiných faktorech. Domnívám se, že mluvčí si zvolí kód, který používá, nebo k němuž chce směřovat, a užívá ho stejně na všech přednáškách.

8.3.2 Podle míry připravenosti přednášky

Pokud vyučující přednášku předčítá, je zřejmé, že je realizována z velké míry ve spisovném kódu. Jak se však ukázalo (viz. 8.1 Jazykový management obecné češtiny, užití obecné a spisovné češtiny při přednáškách u vyučujících), primárním důvodem předčítání přednášky není spisovný projev, ale obsahová stránka.

Například V5 neměl žádné vlastní podklady, přesto hovořil z velké míry spisovným kódem a obecnou češtinu užíval pouze záměrně. Podobné to bylo u V7, který měl sice handout, a V8, jehož přednáška byla podložena podrobnou powerpointovou prezentací, ale ani jeden z nich neměl žádné jiné vlastní poznámky a tedy hovořili převážně z paměti a užívali také do velké míry spisovnou češtinu. Výhradní mluvčí spisovné češtiny V3 měl pouze osnovu, podle níž strukturoval svůj výklad, ale formuloval sám.

Jediná přednáška, která by na první pohled odpovídala tomu, že čím méně připravená přednáška, tím vyšší míra nespisovnosti se objeví, byla přednáška P6. Zde je ale potřeba dbát na strategii V6, který užíval OČ záměrně.

Míra připravenosti tak, jak jsem ji formulovala (tedy z hlediska podkladů užívaných přímo při přednášce), neměla na spisovnost projevu zkoumaných vyučujících žádný vliv, pokud přímo nečetli.

8.3.3 Podle titulu

Předpokládala jsem, že čím vyšší akademický nebo vědecký titul má vyučující, tím bude mluvit spisovněji.

Pokud se začneme orientovat podle 2 krajních typů mluvčích, tak výhradní mluvčí SČ má nižší titul než slabý mluvčí spisovné češtiny. To je zřetelné v tabulce č.13. V5, V8, V1 i V7 jsou sice slabí mluvčí OČ, ale zároveň na druhém pólu tabulky je jeden vyučující s titulem Mgr. výhradním mluvčím spisovné češtiny a druhý slabým mluvčím OČ.

Podle mého názoru by tato hypotéza, stejně jako u velikosti přednášky, byla potřeba otestovat na větším vzorku přednášejících. Dále lze opět předpokládat, že mluvčí se neřídí svým akademickým titulem při volbě kódu, ale jinou strategií.

Vyučující – seřazení podle významnosti titulu	typ mluvčího
Mgr. V2	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
Mgr. V3	výhradní mluvčí SČ
PhDr. V9	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
PhDr. V4 Ph.D.	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
PhDr. V6 Ph.D.	slabý mluvčí SČ s orientací na OČ
PhDr., ThLic. V5 Ph.D., Th.D.	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
PhDr. V8 CSc.	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
Doc. V1 Dr.	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ
Doc. V7 Ph.D.	slabý mluvčí OČ s orientací na SČ

Tabulka č.13: Rozdělení typů mluvčích podle titulů.

8.3.4 Podle původu posluchačů

Výzkumu se zúčastnily pouze dva studenti z Moravy⁴⁹. Jejich celkové hodnocení vyučujícího, nebo představy o optimálním projevu při přednášce se nijak nelišily od ostatních studentů. Rozdílný byl však názor na jednotlivé obecněčeské proměnné, kdy protetické *v* bylo studentem P7S1 pocíťováno jako výraz „pražské ležérnosti“ a P9S2 vnímala protetické *v* a diftongizaci *y>ej* jako výraz „českosti“, kterou hodnotí negativně.

Vzhledem k malému počtu dobrovolníků z Moravy, kteří se zúčastnili výzkumu, ovšem nelze říci, jestli původ posluchačů nějakým způsobem ovlivňuje hodnocení vyučujícího.

8.4 Sociolingvistická analýza

Absolutní (a procentuální) počet jednotlivých proměnných s analýzou jejich povšimnutí a hodnocení u V2, V6 a V8, nepřinesl jednotný výsledek. Vzhledem k tomu, že V6 nevnímá užití obecné češtiny jako problém (z hlediska JM), tak kvantifikace v tomto případě pouze podává počet realizací jednotlivých obecněčeských proměnných v P6.

Vyučující V2 pocíťoval negativně OČ proměnnou, kterou jednoznačně užíval ve svém projevu nejvíce absolutně i relativně, úženi *é>y/í*. Ostatní proměnné mu buďto ve vlastním projevu nevadily, nebo je hodnotil jako přirozené. V8 na rozdíl od V2 hodnotil všechny OČ proměnné negativně, ale nejvíce mu vadilo protetické *v*, které realizoval v přednášce P8 relativně nejméně.

Domnívám se, že by z tohoto hlediska mohli existovat tři typy mluvčích – mluvčí, který nevnímá OČ jevy jako problém, mluvčí, který nejvíce realizovanou OČ proměnnou hodnotí nejvíce negativně a mluvčí, který naopak hodnotí nejméně realizovanou OČ proměnnou nejvíce negativně. Bylo by ovšem nutné tuto domněnku ověřit na více případech.

⁴⁹ Ostatní studenti pocházeli z první zóny (viz 2. *Popis jazykové situace na území ČR*). Konkrétně 7 posluchačů pocházelo z Prahy, jeden z Frýdlantu, jeden z Čáslavi, jeden ze severních Čech a jeden ze Žďáru nad Sázavou.

9 Závěr

Z hlediska kvalitativního přístupu přinesl můj výzkum odpovědi na jednotlivé otázky. Jazykový management obecné češtiny se realizuje na více rovinách, důležité jsou strategie jednotlivých mluvčích, které by po analýze výzkumu na větším počtu informantů šlo rozčlenit do určité typologie. U přednášejících převažovala potřeba užívat v projevu při přednáškách spisovnou češtinu.

U posluchačů se jednoznačně ukázalo, že způsob projevu vyučujícího z hlediska spisovnosti nemanžují, ačkoliv jejich názory na užití spisovné nebo obecné češtiny při přednáškách byly utříděné. Faktor, který nejvíce ovlivňoval to, jestli vnímali obecnou češtinu vyučujícího, byla nutnost studentů soustředit se na obsah přednášky.

Závěry jiného typu přinesla analýza, která měla alespoň částečně zodpovědět otázky, zda užití spisovné češtiny závisí na velikosti a připravenosti přednášky a na titulu vyučujícího. U studentů se jednalo o to, zda se jejich hodnocení odvíjí od místa původu. Tyto výsledky nepřinesly jednoznačné odpovědi. Bylo by potřeba je testovat na větším vzorku posluchačů, nicméně jsem jejich zařazení považovala za užitečné, neboť v případě, že by došlo k potvrzení hypotézy na malém vzorku respondentů, mohlo by být zajímavé ji dále testovat.

Stejný závěr jsem vyvodila u hypotézy o souvislosti počtu realizovaných obecněčeských proměnných a jejich hodnocení. Zajímavé výsledky by mohla přinést při větším množství informantů. Bylo by potřeba ji testovat pouze na vyučujících, kteří svůj projev ohledně spisovné a nespisovné češtiny manažují, a za pomoci statistických výpočtů a metod.

Z hlediska kvantitativní analýzy má práce poukazuje pouze na určité tendence, které by bylo potřeba dále zkoumat. Například ale vzhledem ke strategiím mluvčích se nepotvrdilo, že by míra připravenosti přednášky, jak jsem ji definovala, měla vliv na spisovnost jejich projevu, nebo že by záleželo na velikosti přednášky.

10 Seznam použité literatury

- Cuřín, F. (1985) *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Čmejrková, S. (2008) Jazyk médií a jeho konverzacionalizace. *Jazykovědné aktuality* 45 (3-4), 87 – 99.
- Čmejrková, S. (2011) Jazykové vědomí a jazyková praxe českých mluvčích: jazykový management v mediálních projevech. *Přednášky z 54. běhu Letní školy slovanských studií*, 14-25.
- Helbig, G (1991) *Vývoj jazykovědy po roce 1970*. Praha: Academia.
- Hendl, J. (2005) *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Kaderka, P. – Svobodová, Z. (2006) Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality* 43 (3–4), 18–51.
- Lanstyák, I. (2010e) Typy jazykových problémů. *Fórum spoločenskovedná revue* 12, 39–62.
- Mistrík, J. (1997) *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Nekvapil, J. (2000/2001) Sociolingvistika v systému encyklopedických hesel. *Češtinář* 11, 15-24.
- Nekvapil, J. (2002b) Úvodem k monotematickému číslu „Sociolingvistika a sociologie jazyka“. *Sociologický časopis* 38 (4), 405-408.
- Nekvapil, J. (2010) O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost* 71, 53-73.
- Nekvapil, J. (2012) Doslov: O interních a externích kontextech variační sociolingvistiky.
- Milroy, L., Gordon, M. (2012) *Sociolingvistika: metody a interpretace*. Praha: Karolinum.
- Nekvapil, J., Sherman, T. (2009a) Pre-interaction management in multinational companies in Central Europe. *Current Issues in Language Planning* 10 (2), 181 – 198.
- Nekvapil, J., Sherman, T. (eds.) (2009b) *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Neustupný, J. V. (1999) Následné (follow up) interview. *Slovo a slovesnost* 60, 13-18.
- Neustupný, J. V. (2002) Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis* 38/4, 429-442.
- Neustupný, J. V. (2003) Literární kritika jako jazykový management. *Slovo a slovesnost*, 64 (4), 276–288.

Neustupný, J. V., Nekvapil, J. (2003) Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4 (3-4), 181-366.

Robson, C. (2007) *How to do a research project. A Guide for undergraduate students.* Oxford: Blackwell.

Wilson, J. (2009) *Moravians in Prague: A sociolinguistic study of dialect contact in the Czech Republic.* Frankfurt am Main: Peter Lang.

10.1 Internetové odkazy

<http://languagemanagement.ff.cuni.cz/>

<http://ujc.dialogy.cz/>

<http://www.ff.cuni.cz/>

10.2 Seznam schémat

Schéma 1: Kontinuum variet češtiny.

Neustupný, J. V., Nekvapil, J. (2003) Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4 (3-4), p. 233.

Schéma 2: Fáze jednoduchého JM.

Nekvapil, J., Sherman, T. (ed.) (2009) *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents.* Frankfurt am Main: Peter Lang, p. 3.

Schéma 3: Typologie mluvčích.

10.3 Seznam obrázků

Obr. 1: www.facebook.com

Obr. 2: Formulář pro dobrovolníky pro výzkum.

10.4 Seznam tabulek

Tabulka č.1: Seznam přednášek a mluvčích, zkratky, pod nimiž se vyskytují v textu.

Tabulka č.2: Výskyt protetického *v* s příklady.

Tabulka č.3: Výskyt úženi *é>í/ý* s příklady.

Tabulka č.4: Výskyt diftongizace *y>ej* s příklady.

Tabulka č.5: Výskyt sjednocování koncovek sloves 3., 4. a 5. třídy s příklady.

Tabulka č.6: Výskyt ztráty koncového *-l* s příklady.

Tabulka č.7: Výskyt rodové neutralizace s příklady.

Tabulka č.8: Jevy obecné a spisovné češtiny v P2 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V2.

Tabulka č.9: Jevy obecné a spisovné češtiny v P6 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V6.

Tabulka č.10: Jevy obecné a spisovné češtiny v P8 a jejich povšimnutí a hodnocení mluvčím V8.

Tabulka č.11: Rozdělení mluvčích podle typologie.

Tabulka č.12: Rozdělení typů mluvčích v závislosti na velikosti přednášky.

Tabulka č.13: Rozdělení typů mluvčích podle titulů.

11 Seznam zkratk:

JM	jazykový management
NI	následné interview
OČ	obecná čeština
P1	přednáška 1
P1S1	posluchač 1 přednášky 1
SČ	spisovná čeština
TJM	teorie jazykového managementu
VP	výchozí promluva
V1	vyučující 1

Příloha 1: Seznam symbolů užitých pro transkript

<u>slovo</u>	důraz; důrazné vyslovení
(.)(.)(...)	pauza (podle délky)
(2.0)	upřesnění délky pauzy (nad 1s)
()	nesrozumitelná replika
(slovo)	předpokládaná, obtížně srozumitelná replika
=	okamžité navázání následující repliky
slovo-	nedokončená replika
/	stoupavá intonace
\	klesavá intonace
~	klesavě stoupavá intonace
[slovo]	překryv replik
e ee eee	hezitační zvuk podle délky
ehm	hezitační zvuk
slovo: :: :::	prodloužení přirozené výslovnosti (podle délky dloužení)
((smích)) ((se smíchem))	neverbální projev
((míněno: jméno/pojem))	jméno nebo pojem, který z výslovnosti nemusí být zřejmý

Příloha 2: Ukázka z transkriptu P2

MÍSTO: FF UK, Celetná 13, Praha 1

KATEDRA: Katedra sociologie

DATUM: 18.10.2012

STOPÁŽ: 01:28:49

ÚČASTNÍCI:

V2 = vyučující

SX = Student X

(Řádek 1 - 58)

V2: já vás teda tady vítám na prakticky první přednášce v rámci ee (...) kurzu teorie difúze inovací (..) dneska:/ (.) eee bych chtěl stihnout představit hlavní postavu evereta ee rodžrse ((míněno: Everett Rogers)) a jeho () publikací (3.5) potom stručně vám ee představit základní elementy difuze základní stavební kámen tý teorie včetně vymezení základních pojmů se kterými se kterými pracuje co tam můžete očekávat (1.5) a pokud nám zbyde čas/ tak se podíváme i na:: historii teorie difúze inovací\ ee jenom stručně\ a: já sem vám rozdál ee (.) ty základní (výzkumný tradice tý) teorie difúze inovací (abyste se) ať to máte po ruce ee okomentuji to později\ (5.0) ta:kže\ evret ee em rodžrs ((míněno: Everett M. Rogers)) což je ten usměvavý pán napravo nahoře se narodil šestého března devatenáct třicet jedna (ted' mě kdyžtak) ale:/ aspoň to pro vás bude třeba zábavnější a budete si toho víc pamatovat\ (.) narodil se na rodinné farmě v karol ((míněno: Carroll)) v ajově ((míněno: Iowa)) (..) everetův otec byl velkým fandou () novin zemědělců (..) ale/ (.) jak (prozradili jeho známí) farmářů byl nedůvěřivý k novinkám vycházejícím z (oblasti) biologie nebo chemie\ (.) a everet vyrůstal v době hospodářské krize:/ neměli na farmě žádnou elektřinu vytápění po škole everet pracuje na farmě dojí krávy stará se o domácnost dává slepicím\

STUDENTI: ((smích))

V2: tak\ (.) e to je docela důležitý protože ((se smíchem))

STUDENTI: ((smích))

STUDENT X: že dožil krávy jo/

V2: ne ono je to docela důležitý jakoby:/ eee k obecnému náhledu na inovace v moderní společnosti:/ e který on ee minimálně po dlouhou dobu svý kariéry měl jakoby pozitivnější na rozdíl od některých městských zhýčkaných intelektuálů~ který prostě neměli problém s tím že by neměli vytápění a dojili odpoledne krávy~ a:: který sou třeba k inovacím nebo který byly ee třeba většina těch franc- frankfurtský školy ee vůči inovacím jako negativně naladěný nebo moderní společnosti vůči tomu procesu: ee () (.) (chtěl bych upozorňovat spíš) na negativní aspekty\ jo/ tady todle má svůj význam v tom že: že () a řešil to jako problém proč (.) se (.) nerozšiřují inovace dostatečně rychle (.) jo/ (5.5) my se k tomu ještě dostavím ve zbytku toho příběhu s tím jeho otcem\ (3.0) tak everet jít vůbec nechtěl studovat chtěl se vrátit na farmu kde chtěl prožít klidný život pécí o dobytek/ (.) přesvědčil ho až výlet do ejms ((míněno: Ames)) což je město ve kterým v ajově ((míněno: Iowa)) je ajovská státní univerzita na který ho vzal spolu s několika dalšími studenty jeho e jeho středoškolský učitel a (pomalu) ho přesvědčil že by se (tam) líbilo kdyby nastoupil na univerzitu na bakalářské studium zemědělství které ukončil v roce devatenáctset padesát (.) dva (2.0) bohužel profesori na střední v české republice tuto funkci (.) neplní\ (3.0) nadějní studenti se vrací na ()\ tak (.) po té šel na dva roky do korejské války jako důstojník e:r fors ((míněno: Air Force)) z níž si odnáší znalost metodologie a () která patří k takovým těm jakoby () výstupům jo/ po té nastupuje na ba- magisterské studium e v rurální sociologii a: zajímá se o šíření zemědělských

inovací ta ajovská státní je v té době centrem výzkumu
mechanismů šíření zemědělských inovací (1.0) a (.) je (.)
také eee středobodem výzkumné tradice v níž je mylníkem
studie rajana a grose ((míněno: Ryan a Gross)) z roku
devatenáct čtyřicet tři\ (.) o šíření () kukuřičných
semen v ajovských farmářských komunitách\ (...) je to úplně
klasická studie kterou se jakoby defakto končí ta moderní
(...) rajen a gros (...) (teorie difúze inovací)\

Příloha 3: Ukázka z transkriptu P6

MÍSTO: FF UK, Celetná 13, Praha 1

KATEDRA: Katedra andragogiky a personálního řízení

DATUM: 18.03.2013

STOPÁŽ: 1:28:24

ÚČASTNÍCI:

P6 = přednášející 6

(Řádek 202 - 243)

P6: ano ano jo/ vy můžete jako perzonalista přicházet s vaší osobní zkušeností s tím že ty kritéria často třeba můžou jít proti sobě\ já nevim může to bejt tak že když chce člověka se dvěma vysokejma školama a znalostí pěti jazyků/ a špičkovým ovládním systému sap no tak je pravděpodobný že ten člověk tak pravděpodobně bude chtít čtvrt milionu jo/ a: ee řeknete tomu menedžrovi ((míněno: manager)) vopatrně jestli je schopnej ho zaplatit\ jo/ v tomhle smyslu\ (.) nebo: po něm budete chtít nějaký jiný střet kritérií jo/ může to bejt že třeba von chce člověka kterej bude hodně (povolnej) bude připravenej plnit ty jeho příkazy a zároveň bude chtít bejt aby byl hodně samostatnej\ aby byl schopnej samostatně přemejšlet aby byl iniciativní a vy ho můžete decentně upozornit že tyto dvě kritéria často jdou proti sobě a jakýmu člověkovu dá dá v tom případě ee ten člověk přednost kterému dá prioritu nebo který to kritérium by mělo být tou prioritou\ (3.0) existuje taková roztomilá jako (...) čtyř-(10.0) ((kreslí na tabuli)) takový čtyřschémátko\ (.) jo/ (.) který vám pomůže v tom ee to definovat\ já sem to s pejskem měl u vás poměrně jednoduchý protože vy ste poměrně přesně věděla co chcete\ (.) jo ale někdy je složitý někdy ten menedžr vopravdu neví co si představuje pod pojmem dynamický a flexibilní\ jak sem to na vás vybalil\ (.) jo/ tak někdy je to tak že potřebujete jakoby větší kotvu abyste si s tím dokázali poradit\ v takovém případě vám doporučuju tohle

schéma\ (6.0) ((píše na tabuli)) tak tohle to plusko znamená že zkusíte jestli vám ten člověk udělá ten výčet (3.0) což by v tomhle bylo dynamický flexibilní a co si pod tím představujete/ a nebo ve vašem případě pes malej aktivní plemeno\ jo/ voříšek\ (2.0) () toho křížového schémátka je jaký je (.) eee jaký není ten člověk\ jo to znamená když bych se bavil s váma vo tom psovi/ tak bych říkal že nechcete žádnýho jinýho ale spíš gaučáka\ (..) jo a eee vy řeknete ne: to nechci\ a zase pošlim ten vztah pošlim ten () a mám zase trošičku víc představu jak by měl vypadat\ (1.0) ee můžu vo tom člověkovu říkat spoustu věcí jak by ten člověk neměl vypadat\ tím že říkám jak ten člověk nemá vypadat tak (se v tom) manažerskym obraze a zároveň v tom obraze co mam já objevuje vyrýsováno jak by měl vypadat\ to pé a em znamená ee případ pé znamená případ em znamená metafora\ (4.0) péčko použijete v okamžiku když vopravdu potřebujete aby ten člověk vám na konkrétních případech popsal (.) jak to bude s tím člověkem fungovat\ (8.0) můžu to demonstrovat třeba tak že budu říkat\ chápu\ takže třeba když s nim půdete do lesa: tak pro vás je zajímavý aby ten pes dokázal hodně rychle běžet\ takhle\ no bud- budete s nim běžat je to pro vás takhle zajímavý/

Příloha 4: Ukázka z transkriptu P8

MÍSTO: FF UK, Celetná, Praha 1

KATEDRA: Katedra kulturologie

DATUM: 02.04.2013

STOPÁŽ: 01:23:14

ÚČASTNÍCI:

V8 = vyučující

(Řádky 64 - 118)

V8: tak aby se vůbec zachovaly základní životní podmínky\ to vidí jako velmi reálně on to vlastně (.) () maslou ((míněno:Maslow)) on to vlastně vidí v tom jedna dvě/ aby vůbec ty zdroje eště byly no a potom už je to (.) v podstatě na nich\ (1.0) nicméně ta základní definice tak jak jsem ji ukazoval tadyto neřeší\ (.) neřeší ani řešit nemůže a protože to bylo pod hlavičkou ó es en ((míněno: OSN)) tadyta komise pracovala samozřejmě jako komise celosvětová/ tak (.) ten záměr (.) velmi humanistický záměr vlastně (.) by (.) aniž by používal aniž by tam explicitně zmiňoval maslouovu ((míněno: Maslow)) pyramidu vlastně vyjde jaksi po celé té pyramidě\ všichni by tedy měli mít možnost seberealizace/ (..) na základě toho že ty základní podmínky jedna dvě(.) e to znamená fyziologie a bezpečí budou zachovány\ (.) jo je to vono je to vono je to složitý když si to uvědomíte\ tohleto už je navrch ale aby to mohli udělat/ musí se vlastně sastejnebl development ((míněno: sustainable development)) zabývat ve své praxi (..) těmi podmínkami jedna dvě\ (1.0) aby příroda eště vůbec mohla že jo ty podmínky jedna dvě dát\ (1.0) ale samozřejmě ona prochází/ (.) vlastně to nýds ((míněno: needs)) a to naplnění potřeb vlastně prochází někam až tady\ (..) dobře\ (1.0) děkuju\ (...) eee existuje eště aldeferova teorie\ (.) víte o tom někdo/ slyšeli ste někdy něco () se pořád mele maslou ((míněno: Maslow)) to znáte\ tak aldefer\ tak já vám ho napíšu\ ta je:

ta je poměrně zajímavá\ (.) pokud se mi to podaří tady smazat tak (10.0) ((píše na tabuli)) a je vám jasný že když chcete excelovat u státnic že aldefer normálně tam řeknete maslou ((míněno: Maslow)) už vynechávám\ (.) protože to ví každěj\ ale budeme se věnovat aldeferovi\ nikdo nebude vědět o čem mluvíte\ (...) takže aldefer\ to bylo taky kolem toho padesátého čtvrtého pátého a (udělá to jako hup) a já vám to jako napíšu\ (4.0) ((píše na tabuli)) aldefer jo/ (1.0) tak\ (...) a on vlastně rozděljuje já si to zkusim nakreslit podle sebe\ (...) udělám takovou tabulku:/ (1.0) se třemi (1.0) stupni\ (...) a on exi- a on rozděljuje potřeby do tří kategorií\ tady dáme existenční/ (5.0) ((píše)) ano to je ta první rovina/ existenční/ potom vztahové/ (.) všechno potřeby samozřejmě\ (...) vztahové (...) vztahové jo/ (...) omlouvám se za své písmo ale vy už mě znáte/ (.) a potom (.) sou růstové\ bychom mohli říct\ já to nazvu růstové\ růstové jako růst jo/ tak\ (.) a zase on to vlastně má existenční se týkají základních fyziologických potřeb/ (.) vztahové sou tedy založeny na nějakých interpersonálních sociálních vztazích/ a růstové to sou ty individuální kreativní zajímavé naplňující činnosti/ rozvoj osobních dovedností schopností a: jejich co nejširší ee jaksi uplatnění\ samozřejmě když se vedle toho já sem to musel smazat ale když se vedle toho podíváte na toho maslou ((míněno: Maslow)) tak to není nic jiného než maslouova pyramida vlastně přetažená do těch tří (.) do těch tří stupňů\ ale (.) na rozdíl od masloua on se domnívá že ty (.) že naplněním té jedné potřeby (...) ee (...) ona nemizí\ ale zůstává potenciálně a směřuju k druhé\ ještě ten maslou ((míněno: Maslow)) ono to tam je dost takový mechanistický že pokud naplnim ty existenční přestávám se o ně starat a už skáču na vztahové a už zase mám prostě další vyšší růstové on říká žádné takové ee ta daná potřeba nezaniká a pouze dočasně se snižuje její význam jo to platí pouze o těch existenčních a u růstu naopak vlastně u těch u těch růstových vlastně se

s jejich uspokojováním vlastně ta potřeba ta potřeba vlastně
zmenšuje\ protože já už sem realizoval (..) to je ostatně
třeba ten syndrom často to bývá třeba syndrom vyhoření u
sportovců/ to že trošku vodbočuju/